cijena 15 d

broj 32

SIRIUS

BIBLIOTEKA ZNANSTVENE FANTASTIKE

Paul Anderson:

NOĆ MUTANTA

i druge najbolje sf pripovijesti

Sirius 032

SADRŽAJ

Poul Anderson
NOĆ MUTANTA

Isaac Asimov
BILJARSKA KUGLA

Dmitrij Despiller
PLANET KALEIDOSKOPA

Phillip Latham
SLJEPILO

Philip K. Dick
NANNY

Mack Reynolds
PEHIST

Theodore Sturgeon
KAO MLADI

Frederick Pohl
ŽIVOT I POL

J. C. Thompson
PRAVI ČOVJEK ZA PRAVI POSAO

Peter Töke
ČETVERAC

Radovan Devlić
SINDROM VLASTI

Marek Holynski
RAZGOVOR SA STANISLAVOM LEMOM

Jules Verne
EDGAR ALLAN POE I NJEGOVO DJELO

RIJEČ UREDNIKA

Dragi čitatelju,

kao svaki dobar dužnik najprije namirujem dugove (i tek nakon toga se ponovo zadužujem): prošli put sam Vam ostao dužan mišljenje o pričama koje ste poslali uredništvu SIRIUSA, pa je red da najprije o tome porazgovaramo.

Da budem iskren, u prošlom broju sam morao predahnuti zbog toga što ste, valjda potaknuti pojavom YU SIRIUSA, jednostavno zasuli uredništvo svojim pričama. (Inače, što se tiče YU SIRIUSA: najljepša hvala na Vašim čestitkama za to izdanje i Vašim pohvalama koje se — što nije česta pojava — stažu i s mišljenjima novinskih kritičara. A budući da nije zlato sve što sija poput plastificiranih korica YU SIRIUSA, uvjeren sam da i to izdanje ima nedostataka, pa bih volio da mi pišete više o njima, kako bi mi Vaše kritike i primjedbe pomogle dok uredujem redovne SIRIUSE.)

Predahnuo sam, dakle, a onda sjeo i pročitao osamdesetak Vaših priča, količinski dovoljno za četiri broja YU SIRIUSA ili sedam SIRIUSA Da, količinski, ali ne i kvalitetom. Na žalost, ovaj put sam iz cijele te gomile otipkanih stranica jedva izdvojio četiri-pet priča koje bi mogle dospjeti na stranice SIRIUSA.

To su: SVEMIRSKA BAJKA, PUTOVANJE PROFESORA OTTA (uz jednu molbu: odgonetnite mi, molim Vas, zašto se taj Ott — ili Otto? — pojavljuje samo u naslovu priče?), RUKOPIS No. 3284/69 (ali bez »fusnota«, nepotrebne su), ANI, S LJUBAVLJU, EKSPERIMENT, INTERMEZZO, te možda KROG I PLANET KORNELIUSA CLUTEJA.

Druga su skupina Vaše priče koje biste mogli — uz više ili mnogo više vještine u pisanju — doraditi tako da postanu prihvatljive i objavljive: SVE ŠTO POŽELIŠ (više humora; jače naglasite »nesporazum« između svemiraca i učenjaka), NJEGOV ZADATAK (nezgrapne pojedinosti, poput bacanja kamena na robota), ZMAJ (uz mnogo, mnogo dorade i još više učenja kako se piše), PLASTIČNI PONOS (isto), SAFARI (u srednjem dijelu priče izgubili ste se u amerikanijadi), A3B17I8 (ideja 5, pisanje 1), UČITELJ (dobro pisano, ali premračno), HODOČAŠĆE (isto). Dakako, te priče treba doraditi bolje nego što ste to učinili s pričama POĐIMO... i RAZMIŠLJANJE... One ni u novoj verziji nisu objavljive: prva je ipak previše prosvjetiteljski intonirana, druga je ponovo zanimljivo ispripovijedana, ali je to nije približilo znanstvenoj fantastici.

E, tu smo: daleko od znanstvene fantastike. TAKVA VAM JE

VEČINA PRIČA! Kud ste to zabasali u okultizam, mistiku, ufologiju, denikenovštinu (pa čak i uri-gelerovštinu!), u stari, novi i ne znam koji još Zavjet, u crnu, bijelu i drap magiju, u propagiranje spiritualizma i spiritizma (!), u satanizam, profetizam i didaktiku, u supermenovštinu — a uz to još i u naivno, šablonsko tumačenje svega toga. Šteta, šteta... Toliko truda, čak i vrlo pismenih sastavaka... možda čak i originalnih, ali premalo samosvojnih. Ne samo u idejnom smislu (nije riječ o nekakvim tabu-temama — njih ni nema — nego o nedostatku dijalektičkog, marksističkog pristupa razmišljanju!) nego i u posve formalnim pojedinostima: zar će i u četrdesetom stoljeću jedini svemirski istraživači biti Amerikanci i Rusi? Ako se sjećate (iz škole, dakako, a ne osobno), nekoć davno Grci su bili vodeća kulturna nacija svijeta; kako vam zvuči ovo: »Svemirskim brodom Apolo lansirani su iz Pireja prvi ljudi na Mjesec; njihova su imena Fidija i Atenagora«? Upravo onako kao u Vašim pričama Serjože i Charlieji... Ha?

Evo tih priča (nadam se da ćete sami prepoznati u kojoj se od njih pojavljuje ufologija, u kojoj okultizam i magija, a u kojoj nešto treće): BANJA, CIJENA, KONTAKT BEZ POSLJEDICA, SUSRET, ČUVAR SVEMIRSKE DILIŽANSE, ISTINA, HLADNE VODE, ZA DOBROBIT LJUDI, TAJANSTVENA TROJKA, IGRA, USPJEH, BAJKA O BILLU, DOKAZ LJUBAVI, IMATI LJEPOTU, LOVAC, GLAVOBOLJA, KOMUNIKATOR... (i još četiri priče), SPASITELJ, EKSPERIMENT NIJE USPIO, DEMIJURG, PORUKA IZ KRISTALNE SOBE. LOV NA KRUPNU DIVLJAČ, OBIČAN SLUČAJ, ILUZIJA, OSTAVLJENI, NAJSTARIJA PRIČA, SLUČAJ PACIJENTA..., GAEA (rekosmo: ne poezija, pa ni sf poezija!), MAREK... te gomila od četrnaest minijatura. Ispričavam se na ovom rafalu naslova, pogotovu što mu slijedi još jedan, jedva nešto kraći:

Riječ je o necjelovitim, nejasnim, nedorađenim, nemuštim pričama; naivnim, nerijetko i nepismenim (jao, kakva optužba... no redanje riječi nije pismenost, zar ne?): NA PIJACI, BANJA, TRENUTAK, GREŠKE..., MARIJA, SF TRILOGIJA, SLUČAJ PROFESORA MOZGICA, CARSTVO CVETOVA, ZAŠTO BAS JA?, U PROLAZU, VRIJEME SNA, RATNIK, PROGNANIK (i još tri priče), AUTOR PJESME, SLIJEPA ULICA, PARAZIT, LABIRINT, CILJ KONACNOSTI, POUBIJAJTE DEHID-LJUDE

Jesam li Vas ugnjavio s tolikim naslovima Vaših priča, dragi čitatelju? Ispričavam se (naknadno) kao što ste se vi ispričali (unaprijed) napisavši: »Pročitah Ben Bovine upute o pisanju sf-a, sjedoh i napisah jedanaest priča, i evo ih sada pred Vama, dragi uredniče...« Znate, to s Ben Bovinim uputama Vam je otprilike ovako, dragi čitatelju: u listu »Sam« pročitao sam kako se pravi kuća; nisam je napravio jer su mi nedostajali temelji, gradilište, krov, zidovi i još neke sitnice. Tako se ni Ben Bovine upute ne mogu koristiti ako nema

gradilišta... oprostite: ideje, znanja pravopisa, poznavanja znanstvenog područja koje služi kao potka priči... i ako se nema pisači stroj (rukom pisane priče ne prima ni jedno uredništvo na svijetu!). Uostalom, imamo mi i vlastitog, zagrebačkog Ben Bovu: svima nama dobro poznati doajen jugoslavenske znanstvene fantastike Zvonimir Furtinger napisao je članak o tome kako da POČETNIK napiše sf-priču; taj je tekst pročitan prošle godine na valovima Radio-Zagreba. Očito, dragi čitatelju, niste slušali tu emisiju — u jednom od narednih SIRIUSA imat ćete priliku da pročitate što Vam preporučuje Ben Furtinger. (Kad je riječ, o Ben Bovi: čak ni on nije zabranio ekologiju ili seks u sf-u. A Vi, dragi čitatelju?).

SIRIUS broj 32: to je ovaj koji čitate. Nije tematski obojen, no ipak bih Vas, dragi čitatelju upozorio na šest priča kojima je zajednička tema budućnost. Autori su im Dick, Thompson, Sturgeon, Raynolds, Pohl, Toke. Tri su obojene crno — a kako i ne bi bile kad govore o slici svijeta u kojemu je zavladalo potrošačko društvo. Ostale tri se prema toj temi odnose na humoristično-ironičan način. Nadalje, tu je neobična Asimovljeva priča u kojoj se taj velemajstor sf-a upustio — po mome mišljenju vrlo uspješno — u pisanje krimića. A naslovna, Andersonova priča NOC MUTANTA ne razglaba o »malim zelenima« koji stižu na Zemlju odnekle iz svemira, nego o bićima koja već žive uz nas, no mi ih svojim razumom ne možemo pojmiti... osim rijetkih pojedinaca kakav je i junak priče.

Možda Vam nije izmaklo pažnji, dragi čitatelju, da u nekoliko posljednjih brojeva zanemarujem sf-autorice. To činim namjerno. Muška svinja? Antifeminist? Diskriminator mudrijega (da ne budem otrcan i kažem: ljepšega) spola? Ništa od svega toga: sve što imam potpisano ženskim imenima trpam u bunker i čuvam za SIRIUS 33, onaj koji izlazi samo tri dana prije Dana žena (ako ne zakasni poput nekoliko posljednjih brojeva SIRIUSA — no o tim zakašnjenjima ne mogu ništa reći jer ovise o »snagama« koje su posve izvan utjecaja uredništva). Dakle: volite li sf na ženski način? Ako volite — pročitajte SIRIUS broj 33 od 5. ožujka 1979.

Kao što rekoh na početku, dobar sam dužnik: tek sad, na kraju pisma, ponovo se zadužujem na Vaš račun, dragi čitatelju: u idućoj ću »Riječi urednika« bar pokušati odgovoriti na onu drugu hrpu na mome pisaćem stolu — hrpu meni najdraže korespondencije, Vaših pisama pristiglih u toku dva mjeseca.

Vaš dužnik *Borivoj JURKOVIC*

Noć mutanta

Poul Anderson

Night Piece

Preveo *Božidar Stančić*

Možda mi i ne možemo pojmiti biče razvijenije od čovjeka. Majmun, laboratorijski štakor ili mačka ne mogu stvoriti potpunu i suvislu sliku o čovjeku. Ostaju im neshvatljive i njegove aktivnosti, svijest njegovih misli, sanjarenja. Možda to vrijedi i za čovjeka? Možda on dijeli ovaj svijet s bicima koja ne može razabrati jer ih ne može pojmiti? Osim slučajno.

Nije se mnogo udaljio od laboratorija kad je čuo šum koraka. Premda je shvatio da to nisu koraci čovjeka, zaustavio se i okrenuo s blijedom nadom da jesu.

Srijeda, kasna večer. Njegovi su pomoćnici otišli u pet sati. Kad je ostao sam, telefonirao je ženi neka ga ne čeka i vratio se instrumentu, koji je počeo funkcionirati. Često je tako radio, zatim bi pješice pošao do autobusne stanice udaljene nekih petsto metara. Žena se zabrinjavala ali ju je on uvjeravao da u to doba nema nikoga u tom pustom kraju i da ništa ne stavlja na kocku. Opuštao se hodajući, punio je pluća svježim zrakom i odmarao mozak od misli koje su ga opsjedale.

Kad su te večeri, počeli simptomi, zaključao je vrata i izišao na ulicu. Koraci koje je čuo iza sebe bili su razlog da pomisli kako bi ipak bilo bolje da je telefonirao po taksi. Brzina kotača ne bi ga udaljila od Stvari, ali bi osjećao olakšanje u prisutnosti vozača. Možda je to ipak lopov...

Shvatio je da nije kad se osvrnuo: sivi, beživotni asfalt pod rijetkim svjetiljkama. Kugla svjetla na stupu bacala je lokvicu žutog, prljavog svjetla, pa opet zgusnuta tama do druge kugle što se upela da osvijetli mračno ništavilo. Crnkasti je kolnik podsjećao na rijeku što je tekla šutljivo. S druge strane pločnika zid od opeka, pa poneka vrata ili osvijetljen prozor, a sve se gubilo prema mračnom nedogledu.

Vjetrić je s isprana asfalta podigao papirić. Sad nije čuo korake za sobom. Pokušao je smiriti lupanje srca. »Ovo mi ne može naškoditi« — govorio je, znajući da se obmanjuje. Ostao je trenutak nepomičan. Nije

se plašio okrenuti leđa koracima nego se plašio da će ih opet čuti.

»Ne mogu ipak ostati ovdje cijele noći« — pomislio je i izrekao to glasno. Osjetio je olakšanje, čuvši svoj glas. Počeo je da se znoji. »Ono će dobiti drukčiji oblik, moram požuriti kući.« A nije znao ima li za to dovoljno hrabrosti.

Opet koraci. Ne bučni. I bolje je tako, jer činilo se sve više da nisu koraci čovjeka. Kao u puzavca, kao da su ljuskavi i da stražu po asfaltu. Nije znao ni koliko nogu se vuče pločnikom. Zacijelo više od dvije. Možda to uopće ni nisu noge nego masa tijela, a na njemu se valovito miče glava s isplaženim palucavim finim jezikom, očiju bez obrva, s izrazom beskrajne strpljivosti...

»To je smiješno« — uvjeravao se. »Zamišljati oblik nečega bezobličnog.« Šum je utihnuo. Neko je vrijeme čuo samo zvuk vlastitih koraka. Opet se počeo glupavo nadati u metežu misli.

Ja sam Faust, moj gospodine, a ne Frankenstein, Faust u faustovskom smislu... ali čeka me supruga, ona još valjda nije ni legla... moje su cipele prebučne...

Nadao se da ga je ono ostavilo na miru. Ili da je barem prešao iz stanja u kojem je svjestan toga. »Ja držim da razum u svemiru nije mrtav i da moji pokusi s pojačivačem izvan-osjetilnih percepcija nisu otvorili vrata pakla. Prije bi se reklo da su me učinili senzibilnijim za izvanredne fenomene, na koje me nije pripremao ljudski razvoj jer se čovječanstvo nije s tim suočilo. Ja sam nekadašnji student X-zraka, alkemičar što je zagrijavao živu, polumajmun što se grijao pri vatri, miš izgubljen na bojnom polju. Bit ću uništen ako ne izmaknem, ali svijet će živjeti... Molim se da to postane stvarnost...«

Ljuskavi su koraci opet pošli za njim, nešto bučnije. Osjetio je miris cedrovine. Dotaknuo ga je hladan vjetar. Viknuo je i potrčao. Odmicale su svjetiljke kao zvijezde u svemiru. Svaka svjetiljka je izdvojeni svijet, udaljen milijun svjetlosnih godina od slijedećeg. U takvoj tami čovjek mora naći zaklon. Nije bio u osobitoj fizičkoj formi... Zadihao se otvorenih usta. Pluća su mu gorjela, na nogama olovo... Usred grmljavine i prasaka čuo je Ijuskavo škrgutanje sve bliže i vidio dvije kugle svjetla. Između njih mračni ponor prema beskraju koji je bio izboden grozdom zvijezda. Nije više smogao daha. Negdje je morala biti tama. Neki tunel gdje bi se sakrio i zatvorio. Negdje mora biti topline i šuma vode. Pa opet tame. Bude li uhvaćen, neka to bude izvan svjetla. Kad bi barem bio tunel...

Gacao je blatnjavim tokom, teklo je oko njega puteno i teško, pritišćući mu trbuh i prsa. Sad je bio posve zaslijepljen. Bio je daleko od kugla iz kojih je izbijao svijet. Šum vode, težak i zaglušan kao jeka, odzvanjao je zidovima tunela. Povremeno bi se poneki val razbijao o zidove u pomamnom prasku popraćenom tušem kapljica. Noge su mu klecale, očajno je lamatao rukama da bi zadržao ravnotežu, činilo mu

se da se penje gacajući, a tok vode je postao sve jači. »Nikad neću stići do vrha« — nametnula mu se misao. — »On je u beskraju.« Protekla su stoljeća dok nije začuo pulsiranje crpke za vodu. Zaustavio se, plašeći se da ga rotor ne zahvati i smrvi. Ali, zaurlao je kad ga je zakukuljeni plivač povukao pod vodu. Prekasno. Voda mu je presjekla dah i glas, u mlazu je ušla u grlo i zakipjela u trbuhu. Dah zraka imao je okus cedrovine. Nepoznati je plivač stisnuo vilice Osjetio je kako mu se raspukla koža pod očnjacima i otrovne tvari počele peći splet njegovih živaca. Glava u obliku položenog broja osam tresla ga je. Zgrabio je to tijelo, treperili su neko vrijeme, tunel je podrhtavao, sudarali su se sa zidovima, crpke su zastajale, zidovi su počeli pucati, voda se razlijevala, ali on je još bio u njenoj vlasti.

Tresao je ruku koja ga je držala, naslonio je lice na hrapavu opeku i pokušao povratiti. Ništa. Policajac ga opet uhvati za ruku.

— Što se dogodilo?

Na ulazu u uličicu svjetiljka je bacala dovoljno svjetla da bi mogao prepoznati plavu uniformu i značku na prsima.

— Što je? — ustrajno će policajac. — Mislio sam da ste pijani, ali ne zaudarate na alkohol. Bolesni ste?

— Da — s naporom izusti i okrene lice prema policajcu. Njegov mu je glas dolazio izdaleka i u valovima, kao da je u groznici. — Kraj svijeta.

— Što?

U jednom je trenutku pomislio da bi trebalo zatražiti pomoć. Policajac mu se učinio neobično važan, stvaran. Ali on, dakako, ne bi mogao ništa poduzeti. »Mogao bi me otpratiti kući ili me zatvoriti budem li se čudno vladao. Mogao bi pozlati liječnika ako se skljokam. Ali zašto? Nema lijeka onome tko je u oceanu.«

Pogledao je na sat. Prošlo je tek nekoliko minuta otkako je izišao iz laboratorija. Tada je želio pratnju ili barem neko ljudsko biće koje bi vidio, kad ga već ne može uputiti u svoju tajnu. Sad je ostvario svoj zavjet. Policajac je bio udaljen od njega koliko i svjetiljka. Jedan dio njega mogao je razgovarati s predstavnikom reda, a drugi bi mogao nadzirati rad srca, pluća i žlijezda. Ali pravo njegovo ja napustilo je ovaj svijet. Nije više bilo ljudsko ja. Nijedan mu čovjek više ne može pomoći da opet nađe svoj put.

— Oprostite — reče. — Postajem glup. Naime, kad me spopadne kriza.

— Kakva kriza?

— Dijabetes. Pokatkad se onesvijestim, ne znam za sebe. Ovaj put se nisam onesvijestio, ali mi se zacrnilo pred očima. Sad je već bolje.

— Oh! — Pokazalo se da policajac ništa ne zna o tome. — Da pozovem taksi?

— Ne, hvala vam. Poći ću do autobusnog stajališta. Bolje mi je...

— Otpratit ću vas. — Koračali su bez riječi. Stigli su u ulicu koja je bila osvijetljena treptajućim reklamama, rasvijetljenih izloga, u ulicu punu automobila i ljudi, buke guma i koraka, odlomaka razgovora i nutkanja prodavača novina. Neonsko ih je treptavo svjetlo upozorilo da se nalaze pred barom »Posij edni trenutak«.

— Evo nas — počne policajac. — Sigurni ste da možete sami?

— Potpuno, hvala vam — reče on i sjedne na klupu. Krupan se policajac udalji i izgubi u mnoštvu. Na drugom kraju klupe sjedila je neka žena. Opazio je da pogledava prema njemu. Bockalo ga je zašto. Možda ju je zanimalo zašto ga je dopratio policajac, a nije su usudila pitati da ne bi pomislio da ga nagovara na nešto. Nije važno. Tko zna kako, ali ta žena je bila prazna. Svi su bili takvi. I on. Bili su sitni, izobličeni dio svemira što nije sadržavao ništa, pa čak ni beskraj. Svjetla su bila prazna. I buka. Samo je ocean bio potpun.

Osjećao se spokojnim. Više ga nitko nije slijedio... uostalom, zašto? Sve je došlo do kraja. Pošto se raspucao tunel, voda je prekrila sve i širila se prostrana i siva smirena i topla, okusa po suzama. U tom zelenkastom sivilu u koji je utonuo nitko ga nije mogao slijediti.

Vrijeme je u oceanu teklo blago i sporo. Svjetlo se pojačalo, otkrivajući vječni sloj oblaka, sedefastih i hladnih. Ponegdje bi se oblikovao stratus, oblačine bi se razvijale pod vjetrom. Tada se mogao zavući pod površinu, stalno smirenu i zelenkastu. Svjetla je napokon nestalo. Noć je postala neprozirna. Bolje je tako. Više je uživao u nadolazećoj mijeni. Plima je značila više od pokretanja tijela. Ona ga je ispunjavala zagonetnom i dubokom razdraženošću, svaki mu je atom bio zahvaćen snagom koja ga je prožimala. Danju nije tako uživao u mijenama jer je bilo i drugih oblika života oko njega. Bio je svjestan toga nekako neodređeno, kad bi osjetio doticanje ili kad bi ga promatrale strpljive oči bez vjeđa tih morskih bića.

— Oprostite, gospodine, ide li taj autobus u Sedmu ulicu?

I sam se iznenadio kako se trgnuo. Opet se počeo znojiti.

— Ne — reče on tako grubo da se žena još malo odmakla. Opet je osjetio drhtaj. Kad ga te koščate pločice ne bi tako probadale... — Ne, mislim da ne ide. Ja silazim prije. Nisam se nikad vozio do Sedme ulice... Ne vjerujem...

Ljutio se sam na sebe što je tako odgovarao.

— Hvala — reče žena.

— Mogli biste pitati vozača.

— Jest, mogla bih. Hvala vam.

— Nema na čemu.

Žena je očito željela prekinuti taj smiješni razgovor. Ni on ga više nije mogao podnijeti. Ljuske i buka bili su prazni ali su ga gurali. Digao se odjednom i prešao ulicu. Žena ga je slijedila pogledom. Nije opazila da podrhtava. Bar »Posljednji trenutak« bio je oskudno

osvijetljen. U kutu neki ljubavni par. S druge je strane sjajio džuboks. Na sreću, nije svirao. Mršavi barmen prao je čaše i rutinski ga obavijestio:

— Ubrzo zatvaramo.

— Ništa zato. Dajte mi viski i sodu. — Govorio je automatski. Kad je dobio piće, povukao se na slobodnu stolicu i naslonio. Zatim je počeo promatrati kockice leda. Nije osjećao želju za pićem. Tko bi i želio piti u oceanu? — zapitao se. Nije mu bilo do šale. Volio je plime i oseke, planktone u ustima, slankasti topli okus, primamljiv šum oluje što šiba površinom dok se on odmara među algama, svježim, glatkim i blagim. Pretvorit će te koščate pločice na sebi u ljuske, kako bi se mogao lakše kretati. Mogao bi tada zalaziti i u tajne spilje, čeprkati svojim rilom muljevito dno i promatrati okamine.

*

— Razmotrimo malo tezu o biću razvijenijem od čovjeka — govorio je svojoj ženi. — Mislim na biće s neljudskim moćima, što ga na ljestvici razvoja čine višim od nas kao što smo mi viši od majmuna. Pretpostavlja se da je rođen iz veze muškarca i žene. Ali, mi znamo da je to nemoguće. Kad bi se i mogla dogoditi simultana promjena milijuna gena, embrij bi bio toliko različan po krvnoj grupi da bi bio uništen u maternici tek što bi se začeo.

— Možda bi za milijun godina čovjek mogao postati takvo biće — reče žena.

— Možda — skeptično će on. — Ali, sumnjam. Veliki majmuni nisu pogodni za transformaciju u čovjeka. Odavna se njihova vrsta odijelila od naše. Pošli su svojim putem. Čovjek može poboljšati svoj način razmišljanja, moć imaginacije, što nazivamo inteligencijom, može ih poboljšavati u toku tisuća stoljeća polagane evolucije kao karakteristike svoje vrste. Ali, ostat će čovjek, zar ne? Izmijenjenog modela, ali čovjek.

— Dakle, pravo biće... razvijenije od čovjeka danas — on podigne čašu pod svjetlo. — Glasno mislimo. Sto je to s biološkoga stajališta uopće superiornost o kojoj govorimo? Nisu li to sposobnosti, karakteristična svojstva, rekao bih, koja vrsti omogućavaju da se najdjelotvornije prilagodi svojoj sredini? Promotrimo, dakle sadašnja karakteristična svojstva. Tropizam je najjednostavniji. Jednostavna kemijska reakcija na niz poticaja ili podražaja. Složeni i funkcionalniji su nizovi refleksnih kretnji, karakterističnih za kukce. Nasljeđe, uopćene, prilagodljive karakteristike. Kod viših sisavaca postoji određeni stupanj svjesne inteligencije. U tome je čovjekova snaga. I on Ima određeni postotak instinkta, pa i tropizam. Ali njegov mu je razum dao ovo mjesto na Zemlji koje sada zauzima.

— Mora li to novo biće biti čovječnije od čovječanstva da bi nas nadmašilo? Ne mora li ono samo imati sposobnost da zaključuje

prema našim standardima, s malo refleksa, sa slabim instinktom, ali bez tropizma? Njegova specifičnost, njegova karakteristična svojstva, bila bi nešto što mi sebi ne možemo predočiti. Mi imamo samo djelić toga, onoliko koliko majmun ili pas ima logičnog razmišljanja. Ali mi ne možemo pojmiti njegov potpuni razvoj kao što pas ne može pojmiti jednadžbe.

— Kakva bi morala biti ta sposobnost? — zanimalo je njegovu ženu.

On je slegnuo ramenima.

— Tko to zna? Vjerojatno u području izvanosjetilne percepcije. Već me privlači moja fiksna ideja. To je jače od logike ili imaginacije. Sitničavo je od nas što o tome mudrujemo kao što je bezvrijedno kad bi pas mudrovao o Einsteinu.

— Vjeruješ li doista da postoje takva bića?

Željela je čuti bilo kakvu pretpostavku od svoga muža.

— Ne vjerujem — on će smiješeći se. — Ja se samo poigravam idejama. Kao tvoja mačka s klupkom. No pretpostavljajući da ona zbilja postoje... hmm. Znaju li miševi da postoji čovjek? Miševi znaju samo da postoje neke dobre stvari kao što su kuće i sir i loše stvari kao što su nevrijeme i mišolovka. Oni vide čovjeka, ali kako bi mogli znati da on pripada različitom rodu, koji je stvorio sve neobičnosti ovoga svijeta? Možda tako i mi živimo s tim bićem već milijun godina a da to i ne znamo. Ono što smo mogli otkriti o njemu to je možda poznati ovozemaljski element, kao na primjer magnetsko polje. A možda ga je i nemoguće otkriti. Možda se njegove aktivnosti i ne dodiruju s našima, osim slučajno, a tada govorimo o novom neobjašnjivom »čudu«.

Nasmiješila se, zadovoljna što je on sretan.

— A odakle dolaze ta bića? S drugoga planeta?

— Sumnjam. Možda su se razvijala ovdje u isto vrijeme kad i mi. Ne znam tko bi mogli biti preci tih bića. Možda su mlađi, kao majmun iz pliocena, možda stariji kao neki vodozemac iz kamenog doba. Mi smo pošli jednim putem, oni drugim, i nikad se ti putovi neće sresti.

— Nadam se — odvrati žena. — Ne bismo imali više izgleda nego miševi, zar ne?

— Ne znam. Bolje je da se bavimo našim problemima.

Jest, rekao je to, ali nije tako uradio. Nije mu bilo sasvim jasno kako je došao na ideju o postojanju takvih bića ili kako su njegove izvanosjetilne percepcije počele reagirati na način kao što reagira ta vrsta. Znao je samo da se to dogodilo. Njegov je još nenagrizen duh tražio u tome razumni element. Možda mu je poticaj dao njegov smisao za apstraktno. Bio je to nevjerojatan slučaj. Drugi, obdareniji, proučavajući pojavu izvanosjetilne percepcije, i ne sumnjaju da ta bića na višoj razini ostvaruju svoje planove...

A on je, pak, zaronjen u sivi ocean sivoga svijeta i prihvaća da ostane ondje. Nikad nije zamišljao da je ovdje takav mir, da ima takvih algi. Dođe li do oluje s munjama, on se može sakriti u skrovište, gdje je spokojan, dok gore sijeva tako da sve treperi. Odozdo je sijevanje postajalo samo točkica. A to ništa ne znači na ovom mjestu gdje nema ni težine, ni sile, ni struje, ni progona. Ovdje je neprekidna noć. U mulju ga je pokrivala tama kao druga koža. Osjećao je kako ga obuzima plima. Gore iznad njega bježali su oblaci, grmljavina je tutnjala, brundala i valjala se preko cijelog neba. Nebo su ispresijecale munje, vjetar je psikao praveći čipku na uznemirenim valovima, zbog čega je podrhtavalo cijelo more.

Kakva je to oluja morala biti! Zgrabio ga strah. Nije htio pomisliti na bljeskove munja što su izbrazdali nebo sikćući kao gmazovi u bijegu. Zagnjurio se u mulj i dotakao liticu. Osjetio je kako podrhtava. Sama oluja zacijelo nije mogla biti tako grozna kao to drhtanje tla. Pojurio je zato prema površini. Ostali su gmizali i vrvjeli oko njega, istjerani iz svojih skrovišta sve razornijom kataklizmom. Oči bez vjeđa napadno su sjale. Neki su bili rastrgani. Voda se crveno obojila.

Novi tresak, pa još jedan, duboko pod površinom. On poleti prema površini. Gore kiša i magluštine. Valovi su ga počeli bacati na leđa, pogledao je tada izravno u munju. U glavi mu zatutnji grmljavina. Odgovori joj duboki odjek. Zapazio je kako iz razularenog mora izbija brdo. Golemo, crnkasto. Voda se slijevala niz njegove hridine, vatre i sumpor su ključali. Udar na udar, brdo se treslo. Udari su pogađali i njega. Osjećao je kako se podiže dno oceana. Praćakao se u pjeni i počeo bježati u dubine, tražeći mjesto odakle se ne bi vidjelo brdo kako raste. Vrh planine već je dohvatio oblake, a na ranjenom su nebu zvijezde sjale osobitim sjajem.

»Moram se osloboditi« — reče on sam sebi — »moram pronaći neko sklonište. Ocean valjda nije sav ovako izobličen i zahvaćen grčem.« Odozdo ga udari neka stijena. Izlije se voda iz njegovih škrga. Bio je omamljen i nemoćan. Bačen na zrak, osjetio je kako su se zgrčile osjetljive opne škrga. Udahnuti zrak oprži mu grlo i pluća. Crna se litica i nadalje uzdizala kao dio planine. Posljednjim je naporom iskliznuo sa stijene i bućnuo u more. No dohvati ga val bjelkastim zubima i strese ga. On odgurne ruku sa svog ramena.

— Pustite me.

— No, hajde, hajde, zatvaramo — govorio mu je barmen. — Da niste gluhi? Moram zatvoriti.

On zatvori uši da ne čuje praskanje.

— Morat ću pozvati policajca. Idite kući. Morate se odmoriti. — I barmen ga spretno uhvati, uspravi i gurne ga preko praga. — Laku noć. Idite kući. Moram zatvoriti.

Vrata se zatvore za njim kao da su htjela zanijekati postojanje

barmena. Bilo je još praznih šetača na ulici.. Neki su tražili bife, neki su se uspinjali u autobus na suprotnom pločniku.

»Moj autobus — pomisli on — onoj koji ide ili ne ide do Sedme ulice.« Nestvarna misao. Svaka je misao bila takva. Stvarnost je bila crna stijena, stvarnost je bio on, uhvaćen u klopku vala, udišući žareći zrak, udaran kišom, zaglušen vjetrom i grmljavinom, dignut stijenom prema zvijezdama.

Ukočen u svom jadu molio je more neka se vrati, a u isto je vrijeme psovao vatru, vjetar i litice: »... ako me ostavite, uništit ću vas, vidjet ćete! «

Po navici je prešao preko ulice do autobusa. Zaustavio se na vratima autobusa. Sto on radi ovdje? Ovo je neka hrpa željeza. Ne, neće on u taj limeni sanduk. Unutra su poredani prazni ljudi. Čekaju ga. Umjesto toga on mora razoriti planinu što strši iz mora.

Kakvu planinu?

U mislećem dijelu sama sebe znao je da ima neko zanimanje, da nešto radi. Sad je noć postala bučnija pod zimskim zvijezdama. On mora srušiti tu planinu da bi opet mogao u ocean... Njegove su misli sve slobodnije, pretjeranost je opadala. Misli su slijedile apstraktnu pretpostavku prema kojoj on neće postati prazan ako uzmogne opet postati čovjek. Tada će biti sretan, premda sada nije htio postati ljudsko biće. Htio je razoriti planinu i vratiti se moru. Ali opet tračak nezahvaćena dijela mozga: zašto je trpio, borio se, zašto je bio progonjen otkako se počeo prilagođavati karakterističnim svojstvima bića razvijenijeg od čovjeka?

Nije mogao razborito procijeniti situaciju, kao što pas ne bi svojim instinktom mogao dokučiti mehaniku ovoga autobusa ili razlog njegova postojanja. Ne, neće on u ovaj autobus. Nije znao zašto, ali je znao da je taj sanduk prazan i da čeka njega. Bio je siguran da ide u Sedmu ulicu. Razmišljanje nije bilo uzaludno. Aktivnosti tog bića ostale su mu neshvatljive, ali bi mogao uopćeno opisati njegove sklonosti: nasilje, okrutnost, razaranje. Besmisleno. Nijedna vrsta neće preživjeti služi li se svojim moćima za takve ciljeve. Dakle, stvor razvijeniji od čovjeka ne bi radio tako. Većinom se to biće zadovoljilo da bude iznad čovjekove predodžbe. Ipak... čovječanstvo, i životinje, radilo je skupno, ali se pokatkad uvaljivalo u unutrašnje ratove. A to biće očito nije poznavalo rat u ljudskom smislu riječi. Ne može se slutiti što je ono poznavalo. Možda sukobe određene vrsti čiji ishod nije ovisio ni o razumu ni o kompromisu nego o snazi. O snazi proizašloj iz izvanosjetilnih percepcija.

Miš ne može shvatiti znanost ili čovjekovu umjetnost. U određenom ih smislu ne može ni vidjeti. Ali može osjetiti niže, animalnije iskazivanje osjećaja. Na primjer fizičku borbu. Ako za miša ne postoji matematička teorema, postoji kugla. A sad je i on bio u

sličnoj situaciji. Senzibilizirao se na najnižoj razini svojstava tih bića i upao je u zbiljsku borbu za život. Grozničavo je tražio ravnotežu i pokušavao sve svesti na ljudska mjerila. Djelovanja tog bića sama po sebi su nedohvatljiva za homo sapiensa. On je bio miš. Čovjek je mogao izbjeći sukobu s tim drugim desenzibilizirajući se, kao što se može izbjeći prejako svjetlo ako se zatvore oči. Ali koji je bio pogodan način desenzibilizacije?

Iznad njega su se rastvorili oblaci i izvirio ledeni mjesec Grizla ga je hladnoća i podrhtavanje litica. U blizini je kipio bjelkasti ocean. Osjetio je udar u brdo. Počeo je puzati iz lokvice. Pobjeći!

— Hej, gospodine, ulazite li ili ne?

Struje vode ponijele su ga najprije u jednom, pa u drugom smjeru. Prema dubinama, pa prema visinama. Posvuda struja...

— Pitao sam vas: ulazite li ili ne? Stali ste na vrata.

Svjetlo ga zapeče u očima. Grmljavina mu odjekne u kostima. Njegova je mržnja rasla: protiv brda što je opustošilo more, protiv oceana koji ga je izbacio na brdo. Sue ću ih uništiti.

Uhvatio ga strah jer je usred treska čuo svoj glas:

— Idete li do Sedme ulice?

Prošlo je nekoliko beskrajnih godina dok kondukter nije odgovorio:

— Jest, to nam je krajnja stanica. Ulazite brzo. Moram se držati voznog reda.

— Ne... — zajecao je ustuknuvši nespretno prema oceanu. Zubi su mu cvokotali od hladnoće. Pred njim su se razbijali valovi. Ne, ne idem u Sedmu ulicu ovom krntijom.

— Gdje silazite? — zapita šofer ironično.

— Gdje silazim? — uzvrati on tupo pitanjem. — Pa kod svoje kuće.

Molim vas! — dovikivao je valovima. Ali oseka ih je povlačila, brundajući. On se okrene prema brdu, gdje je sve praskalo: Dobro. Počeo je puzati po vlažnim i crnim liticama. Dobro! Kad mi nećeš pokazati put do moga boravišta, prijeći ću preko tvoga vrha.

Pa ti i ne znaš gdje je tvoje boravište — javi se njegova ljudska svijest.

Što? On se zaustavi. Vjetar ga je šibao urlajući. Bude li se prestao micati, smrznut će se.

Ne! — zaurla on u strahu i podigne ruke prema zvijezdama.

I to uskoro.

Ne, tako se bojim. Nijedan to čovjek ne može doživjeti dvaput.

Hladnoća, munje, potres. Legao je na plažu podno brda, preslab i da mrzi. Ne, ne mogu ostati ovdje.

Kondukter autobusa je progunđao nešto i zatvorio mu vrata pred nosom. Nikad neće saznati kako je tada smogao hrabrosti. Na trenutak mu je pred oči iskrsla slika njegove žene što ga je čekala kod kuće. Podigao je ruke i zalupao na vrata autobusa. Šofer je opsovao.

Ako ode bez mene, budem li čekao, nikad neću ući. Neću biti u stanju.

Vrata su se ponovo otvorila. On se uspne i uđe. Nešto ga osine, bljesne munja, nikad nije toliko trpio. Otvorio je usta da zaurla.

Ne, ne viči, to je dio procesa.

Sačuvao je mir i naslonio se na pregradu dok je autobus kretao sa stajališta. Osjetio je kako je nešto eksplodiralo u galaksijama. Komadi hridina jurnuli su na njega i izbacili ga. Sunuo je visoko. Stao je čvrsto i progovorio:

— Sedma ulica.

Svijet je iščezao. Kad se tama razišla, on je sjedio na sjedalu autobusa.

— Slušajte, prijatelju, bili vi pijani ili ne, platit ćete — govorio mu je kondukter. — Vadite novac, ne želim da me netko tako pljačka.

Kako je noć bila mirna!

— Koliko treba platiti?

Smiješno. Stotinu puta sam se vozio ovom linijom, a ne mogu se sjetiti cijene. Tako je nov osjećaj biti ljudsko biće.

— Dvadeset pet centi.

— Samo toliko? Bio bih dao više.

Koljena su mu bila kao od vate, ali uspio se dignuti i izvaditi novac iz džepa. Uživao je u zvuku kovanog novca kad ga je bacio u metalnu kutiju.

— Idete, rekli ste, u Sedmu ulicu? — zapita kondukter.

— Ne. — Ponovo je sjeo. — Ne večeras. Idem kući. Nije daleko.

(Objavljeno prema dogovoru s GPA München)

Biljarska kugla

Isaac Asimov

The Billiard Ball

Preveo *Nikola Popović*

James Priss, mislim da bih ga ipak trebao predstaviti kao profesora Jamesa Prissa, iako svatko zna na koga mislim čak i bez te titule, uvijek je govorio vrlo polagano.

Znam to dobro. Razgovarali smo dosta često. On je bio najveći um poslije Einsteina ali mu mozak nije radio brzo. Priznavao je svoju sporost vrlo često. Možda je to bilo zbog toga jer je imao tako velik mozak da nije radio brzo.

Govorio bi nešto u polaganim apstrakcijama, a onda bi se zamislio, pa bi, zatim, rekao još nešto. Čak i nad običnim stvarima njegov bi gigantski mozak lebdio nesigurno dodajući ponešto tu i tamo.

Hoće li sutra izaći sunce? Mogu ga zamisliti kako razmišlja o tome. Što mi, zapravo, mislimo kada kažemo »izaći«? Možemo li biti sigurni da će izaći? Da li je termin »sunce« potpuno određen?

Dodajte tome naviku da govori umiljata izraza lica, bolje rečeno bljedunjava, bezizražajna, da je uopće djelovao nesigurno, da je imao sivu kosu, rijetku, uredno počešljanu, odijelo poslovna čovjeka zastarjela kroja, i imat ćete pred sobom lik profesora Jamesa Prissa, povučene osobe, bez ikakve privlačnosti.

A i to je bio jedan od razloga što nitko u svijetu, osim mene, ne bi ni pomislio da bi on mogao biti ubojica. Pa, čak ni ja nisam siguran. Napokon, on je ipak bio čovjek koji misli polagano, ta on je uvijek mislio tako sporo. I ako sve ovo znamo, onda je i pitanje, da li bi on u jednom određenom presudnom trenutku odjednom mogao brzo misliti i djelovati na mjestu. Čak i ako je ubio, nitko ga nije ni osumnjičio. Sada je prekasno obnoviti cijelu stvar i ne bih u tome uspio čak i kada bih odlučio da to objavim.

*

Edward Bloom je bio Prissov školski kolega na univerzitetu, a poslije toga, povezan s njim stjecajem okolnosti duže vremena. Bili su istih godina i slični po svojim sklonostima za momački život, ali su se u svemu ostalom vrlo razlikovali.

Bloom je bio živa munja, duhovit, visok, široke duše, glasan, smion i samopouzdan. Imao je mozak nalik na meteor, u trenu i na neočekivani način shvaćao je bit stvari. Nije bio teoretičar kao Priss. Bloom nije za to imao strpljenja, a niti sposobnosti da se snažno koncentrira na jedan jednostavni apstraktni pojam. On je to priznavao. Čak se i hvalio time.

Ali zato je bio nevjerojatno sposoban da odmah uoči kako bi se moglo primijeniti neku teoriju. U hladnom mramornom bloku apstraktne strukture bio je u stanju uočiti zamršen oblik izvanrednog izuma. Taj bi se mramorni blok apstrakcije raspao na njegov dodir i ostao bi samo izum.

Poznata je činjenica, i to ne pretjerana, da ništa što je Bloom ikada izgradio nije propalo, niti je bilo neprikladno za patentiranje te je uvijek koristilo. Sa četrdeset i pet godina on je bio najbogatiji čovjek na Zemlji.

I moglo bi se reći da je Bloomu tehničaru misao Prissa teoretičara odgovarala mnogo više nego od bilo kojeg drugog teoretičara. Bloomovi najveći izumi bili su osnovani na Prissovim najznačajnijim postavkama i Bloom je postajao bogat i slavan, a Priss je stjecao izvanredan ugled samo među znanstvenicima.

I prirodno, očekivalo se da će, čim Priss razradi svoju teoriju o dva polja, Bloom odmah prionuti da sagradi prvi praktični antigravitacijski stroj.

*

Moj je posao bio da zainteresiram za teoriju o dva polja pretplatnike Tele-press novosti, a to se može samo u kontaktu sa živim čovjekom a ne s apstraktnim idejama.

A kako je moj sugovornik bio profesor Priss, nije mi bilo lako.

Prirodno, pitao sam ga o mogućnostima za antigravitaciju uopće, što je zanimalo svakoga, a ne o teoriji o dva polja koju nitko nije razumio.

— Antigravitacija? — Priss je stisnuo usne i počeo razmišljati.

— Nisam potpuno siguran da je to moguće. I da će ikada biti moguće. Ovaj, nisam to razradio, tu stvar, da bih time bio zadovoljan. Ne vidim dokraja hoće li jednadžba dvaju polja imati konačan rezultat, što bi morala imati svakako kada bi... a onda je nastavio neodređeno teoretizirati.

Podbadao sam ga:

— Bloom kaže da bi mogao načiniti takav stroj.

Priss kimne glavom.

— Pa, ovaj, da, ali sumnjam. Ed Bloom je do sada postigao začuđujuće rezultate u svojim proračunima i onda kada stvari nisu bile previše očite. Zaista je vrlo darovit pa nije ni čudo da se toliko obogatio.

Sjedili smo u Prissovu stanu. Običan stan čovjeka iz srednje klase. Nisam mogao a da ne pogledam na brzinu amo-tamo po stanu. Priss nije bio bogat.

Mislim da me nije pročitao. Vidio je da razgledam, ali je samo kazao:

— Bogatstvo nije uobičajena nagrada za pravog znanstvenika. Pa čak ni poželjna.

Možda je doista tako, pomislio sam. Priss je svakako dobivao jedinstvena priznanja. On je bio prva osoba koja je dvaput dobila Nobelovu nagradu za znanstvena otkrića a da te nagrade nije dijelio ni s kim. Ne bi se mogao potužiti. Ako i nije bio bogat, nije bio ni siromašan.

No nije se doimao kao zadovoljan čovjek. Možda nije samo Bloomovo bogatstvo dodijalo Prisnu. Možda je to bila Bloomova slava, jer su zaista svi znali za Blooma ma gdje se pojavio, dok su Prissa znali samo učenjaci.

Ne mogu reći koliko je sve to bilo pred mojim očima ili koliko sam ja zaoštravao tu krizu u svom mozgu, ali Priss je rekao:

— Ali, mi smo prijatelji, to valjda znate. Zajedno biljarimo jednom ili dvaput tjedno. I uvijek ga pobjeđujem.

(Nikada nisam objavio tu izjavu. Pitao sam o tome Blooma koji mi je dao sasvim suprotnu izjavu: — On da mene pobjeđuje u biljaru. Ta vreća... — i onda je nastavio riječima koje ne mogu napisati. Zapravo, oni nisu bili početnici u biljaru. Jednom sam ih promatrao kako biljare, nakon tih izjava, i vidio da obojica vladaju keovima kao profesionalci. Što je još važnije, obojica su igrali kao žestoki protivnici, vrlo oštro što sam odmah zapazio.) Nastavio sam:

— Biste li mi mogli reći hoće li Bloomu poći za rukom da načini antigravitacijski stroj?

— Hoćete reći da li ću se ja posvetiti nečemu? Hmmm. Dakle, da razmislimo malo, mladiću. Što razumijevamo pod antigravitacijom? Naša koncepcija antigravitacije osniva se na Einsteinovoj općoj teoriji relativiteta, koja je već stara sto pedeset godina, ali i dalje vrijedi u svim granicama. Mogli bismo je prikazati kao...

Učtivo sam slušao. Slušao sam ga o toj temi već i ranije, ali ako sam htio nešto izvući iz Prissa, što i nije bilo baš tako izvjesno — morao sam ga pustiti da ide svojim putem.

— Možemo je prikazati — reče Priss — ako zamislimo da je svemir ravan kao tanak i superelastičan komad nepoderive gume. Ako masu zamislimo povezanu s težinom, kako je to na površini Zemlje, onda očekujemo da će masa koja počiva na toj gumenoj površini ostaviti na njoj i svoj otisak. Što veća masa, to veći otisak. U stvarnom svemiru — nastavljao je — postoje raznovrsne mase, pa tako našu gumenu površinu možemo zamisliti kao izrešetanu otiscima. Svaki predmet

koji bi se kotrljao po plohi, upao bi u uleknuće preko kojeg prolazi, okretao se i nakon toga mijenjao smjer. Ovo okretanje i mijenjanje pravca tumačimo kao ispoljavanje postojanja sile teže. Ako objekt, koji se kreće, dođe dovoljno blizu središtu uleknuća, te ako se kreće dovoljno polako, bit će uhvaćen i počet će se kretati uokrug toga udubljenja, a kako nema trenja, kretat će se u krugu, vrtjet će se vječno. Drugim riječima, ono što je Isaac Newton označio kao silu, Albert Einstein je označio kao geometrijsko iskrivljenje.

Načas je zastao. Govorio je dosta tečno — za njega — jer je o tome govorio već i prije. Ali, sada je krenuo novim putem. Rekao je:

— I tako pokušavajući da stvorimo antigravitaciju, po kušavamo izmijeniti geometriju svemira. Ili, drugačije rečeno: pokušavamo ispraviti udubljenja na gumenoj površini. Možemo sebe zamisliti kako dolazimo ispod mase, koja je načinila udubljenje, zatim je podižemo i držimo tako da više ne pravi to udubljenje. Tako izravnavajući gumenu površinu, stvaramo jedan univerzum ili bar jedan dio svemira u kome ne postoji gravitacija. Neko tijelo koje se kortlja prijeći će preko neuleknute mase bez promjene pravca i tada to možemo protumačiti kao znak da ta masa ne pokazuje nikakvu silu teže. No, da bismo izvršili tako junačko djelo, morali bismo imati masu jednaku masi uleknuća. Da bismo stvorili na taj način antigravitaciju na Zemlji, morali bismo upotrijebiti masu jednaku Zemljinoj i staviti je, tako reći, iznad naših glava.

Upao sam u riječ.

— Ali vaša teorija o dva polja...

— Točno. Teorija o općem relativitetu ne objašnjava gravitacijsko i elektromagnetsko polje u jedinstvenom nizu jednadžbi. Einstein je pola života utrošio na tu jednadžbu teorije jedinstvenog polja — i nije uspio. I svi oni koji su slijedili Einisteina nisu uspjeli. Ja, naprotiv, polazim od pretpostavke da postoje dva polja koja se ne mogu sjediniti i slijedim zaključke koji se nameću, što mogu rastumačiti djelomično i našom metaforom gumene plohe.

E, sada smo došli do nečega što nisam bio siguran da sam ikada čuo.

— I kako to tumačite? — pitao sam.

— Pretpostavimo da umjesto da podignemo uleknuće mase, pokušamo učvrstiti plohu i učiniti je otpornom na uleknuća. Ona će se stisnuti bar na malom dijelu i postat će ravnija. Gravitacija će oslabjeti. Tako će biti i s masom jer su oboje u biti isti fenomeni u uvjetima uleknutog svemira. Kada bismo uspjeli gumenu plohu potpuno izravnati, nestala bi i masa i sila teže.

— Pod odgovarajućim uvjetima elektromagnetsko polje bi se moglo suprotstaviti gravitacijskom polju i poslužiti za to da se učvrste uleknuća koja stvara svemir. Elektromagnetsko je polje mnogo jače od

gravitacijskog, pa se tako može postići da ono nadvlada polje sile teže.

Nesigurno sam ga prekinuo:

— Ali, vi kažete pod odgovarajućim uvjetima. A mogu li se postići ti odgovarajući uvjeti o kojima vi govorite?

— E, to još ne znam — reče Priss zamišljeno i polagano. — Kada bi svemir doista bio gumena ploha, čvrstoća bi mu morala dostići beskonačnu vrijednost prije nego što bi se moglo očekivati da ostane potpuno ravna pod pritiskom mase. Ako je to tako i u stvarnom svemiru, onda bi jedno jako elektromagnetsko polje bilo potrebno, a to samo znači da bi antigravitacija bila nemoguća.

— Ali Bloom kaže...

— Da, pretpostavljam da Bloom drži da bi jedno ograničeno polje bilo dovoljno kada bi ga se uspjelo primijeniti pravilno. No bez obzira koliko je on genijalan — Priss se škrto nasmija — ne smijemo ga držati nepogrešivim. Njegovo poznavanje teorije je slabo. Nikada nije završio univerzitet. Jeste li toznali?

Baš sam htio da to potvrdim. Napokon svi su to znali. Ali bilo je u Prissovu glasu nešto napetosti kada je to rekao, i ja sam ga na vrijeme pogledao, i spazio mu u očima neku vrst veselja, kao da je bio posebno zadovoljan što mi je mogao reći tu »novost«. Zato sam kimnuo glavom kao da sam o tome čuo prvi put.

— Znači tada, profesore Prisse — podbadao sam dalje — da vi mislite kako je Bloom vjerojatno pogriješio i da je antigravitacija nemoguća?

Napokon je Priss kimnuo glavom i rekao.

— Gravitacijsko polje se može oslabiti, dakako, ali ako pod antigravitacijom razumijevamo pravo nulto gravitacijsko polje, bez gravitacije uopće na većem dijelu prostora, onda držim da je antigravitacija nemoguća, usprkos Bloomu.

*

Nije mi uspijevalo da vidim Blooma skoro tri mjeseca, a kada sam ga sreo bio je vrlo neraspoložen.

Razljutio se čim se pojavila vijest s Prissovom izjavom, te je objavio da će Priss biti pozvan na demonstraciju antigravitacijskog stroja čim bude konstruiran, i bit će čak traženo da obavezno prisustvuje toj demonstraciji.

Neki ga je reporter (na žalost ne ja) uspio uloviti između raznih sastanaka. Zamolio ga je da to objasni. I on je to rastumačio ovako:

— Ja ću na kraju krajeva načiniti taj stroj, možda vrlo brzo. Moći ćete ga vidjeti, kao i ostali novinari koji to žele. I profesor James Priss može doći da vidi. On može predstavljati teoretsku znanost, a kada je budem završio demonstriranje antigravitacije, on će moći na temelju teorije sve to rastumačiti. Siguran sam da će on znati obrazložiti teoriju na majstorski način i da će dokazati zašto nisam mogao

pogriješiti. On bi to mogao i sada učiniti, da ne bi gubio na vremenu, ali on to još ne želi.

Sve je to bilo rečeno vrlo uljudno, ali se ipak moglo čuti režanje ispod brzo izgovorenih riječi.

No Bloom je i dalje nastavio povremeno s Prissom biljariti i kada su se sretali, vladali su se kao da se ništa nije dogodilo. A koliko napreduje u svom poslu Bloom, moglo se pratiti po njegovim izjavama štampi. Bile su sve kraće, a izlaganje sve nervoznije. Priss je, međutim, postajao sve raspoloženiji.

Kada sam nakon bezbrojnih zahtjeva uspio ugovoriti intervju s Bloomom, pitao sam se nije li on zastao u daljem istraživanju.

No pokazalo se da nije. Dočekao me u svom uredu u velikoj zgradi »Bloom Enterprise«, u sjevernom dijelu New Yorka. Bio je to vrlo lijep položaj, daleko od naseljenog dijela grada s vrlo lijepo uređenom ulicom i na prostoru velikom kao za neko golemo industrijsko poduzeće. Edison na svom vrhuncu, prije dva stoljeća, nikada nije bio tako moćan kao Bloom.

No, Bloom nije bio dobro raspoložen. Došao je deset minuta kasnije i pokraj svoje sekretarice je prošao režeći, a meni je jedva kimnuo glavom u znak pozdrava. Na sebi je imao radnu kutu koja je lepršala nezakopčana.

Bacio se u stolicu i okrenuo se prema meni.

— Žao mi je što ste morali čekati, ali nisam imao toliko vremena, koliko sam se nadao da ću imati.

Bloom je bio rođen glumac i znao je da se nije dobro zamjerati novinarima, ali osjetio sam da je imao mnogo teškoća u tom trenutku kad je narušio svoj princip.

Nabacio sam novinarsku udicu.

— Priča se da vam vaši posljednji pokusi nisu uspjeli.

— Tko vam je to rekao?

— Pa, priča se okolo.

— To nije istina. Ne govorite takve stvari, mladiću! Nitko ne može znati što se radi i događa u mojim laboratorijima i radionicama. Vi ste prihvatili profesorovo mišljenje, je li tako?

— Nisam, ja...

— Da, vi ste ipak, skloni njegovu mišljenju. Zar niste vi objavili onu izjavu da je antigravitacija apsurdna?

— Pa nije on to baš tako jednostavno rekao.

— On nikada ništa ne kaže jednostavno. Ali za njega je to bilo dovoljno jednostavno. No, ipak nije toliko jednostavno, koliko ću ja pojednostavniti tu njegovu prokletu gumenu plohu svemira još prije no što završim svoj posao.

— Znači, dakle, da vi napredujete?

— Pa valjda znate da napredujem — reče odlučno. — Ili biste bar

trebali znati. Zar niste bili na demonstraciji prošloga tjedna?

— Bio sam.

Zaključio sam da je Bloom bio doista u nevolji, inače ne bi spomenuo tu demonstraciju. Bilo je sve u redu s tom demonstracijom, ali to nije bila svjetska senzacija. Između dva pola bilo je stvoreno polje sa smanjenom gravitacijom.

To je bilo učinjeno vrlo pametno. Bio je upotrijebljen Mossbauerov efekt ravnoteže da bi se stvorio prostor između polova. Ako nikada niste vidjeli kako djeluje Mossbauerov efekt ravnoteže reći ću vam da on djeluje tako što najprije uski snop monokromatskih gama-zraka udara na nisko gravitacijsko polje. Gama-zraci vrlo malo mijenjaju valnu dužinu, pod utjecajem gravitacijskog polja, ali ipak toliko da se može mjeriti. I ako se desi da se mijenja jakost polja, onda se na odgovarajući način mijenja i valna dužina. To je vrlo osjetljiva metoda za istraživanje gravitacijskog polja, ali djeluje vrlo šarmantno, gotovo kao čarolija. Nije bilo nikakve sumnje da je Bloom smanjio gravitaciju.

No, nevolja je bila u tome što je to već i drugima pošlo za rukom. Da budemo precizni, Bloom je upotrijebio kružni tok koji je mnogo pojednostavnio postupak kojim se postiže takav efekt (njegov je sistem bio genijalan i dakako odmah ga je patentirao), i on se držao toga da njegova metoda antigravitacije ne ostane samo znanstvena senzacija nego i praktična stvar koju bi se moglo primijeniti u industriji.

Možda! Ali, taj je posao bio nepotpuno obavljen, i on nikada nije dizao galamu oko takva slučaja. On to ne bi učinio ni ovaj put da nije imao pokazati nešto novo.

Rekao sam mu to što sam mogao opreznije:

— Imam dojam da je ovo što ste vi ostvarili u toj preliminarnoj demonstraciji bilo oko 0.82 G i da je to značajnije od onoga što je prošlog proljeća postignuto u Brazilu.

— Mislite? E, pa, dakle izračunajte upotrijebljenu energiju u Brazilu i ovdje, pa mi onda recite koliko je smanjenje gravitacije po kilovat-satu. Bit ćete iznenađeni.

— Međutim, stvar je u tome da li možete postići nultu gravitaciju? To je ono što profesor Priss drži nemogućim. Svatko se slaže da smanjivanje jakosti gravitacijskog polja nije nikakav veliki uspjeh.

Bloom je stisnuo pesnice. Doimao se kao da mu je nekakav ključni eksperiment propao toga dana, pa je bio toliko iznerviran da to nije mogao sakriti. Bloom nije volio da mu se išta na svijetu suprotstavlja.

Zbog toga je dobacio nervozno.

— Teoretičari mi idu na jetra — rekao je tihim glasom kao da je jedva čekao da to može reći, pa makar ga onda svi prokleli.

— Priss je dobio već dvije Nobelove nagrade tapkajući s nekoliko jednadžbi, ali što je s njima uradio? Ništa! Ja sam nešto učinio s njima i još ću s njima nešto učiniti, bilo to Prissu pravo ili ne.

— Ja sam onaj koga će se ljudi sjećati. Ja sam onaj u kojeg imaju povjerenja. On može zadržati te svoje proklete titule i nagrade i pohvale od studenata i škola. Čujte me dobro, reći ću vam što ga zaokuplja najviše i od čega pati najviše. Od jednostavne, staromodne ljubomore. Muči ga ono što ja dobivam za svoj posao. On bi to želio za pusto teoretiziranje. Rekao sam mu jednom... znate mi često biljarimo...

(Upravo u tom trenutku naveo sam Prissovu izjavu o biljaru i dobio sam Bloomovu protuizjavu. Nikada ih nisam objavio. Bile su previše trivijalne.)

— Biljarili smo — nastavio je Bloom, kada se malo smirio — i ja sam ga pobijedio. Mi smo u dosta dobrim prijateljskim odnosima. Bili smo prisni na studiju, ali kako je završio studij, nikada mi nije bilo jasno. On je, dakako, položio ispite iz fizike pa i matematike. Ali, jedva je prošao... pustili su ga da položi iz puka sažaljenja, mislim da je tako položio i ostale ispite.

— Vi niste položili, niste diplomirali, zar ne? (To je bilo zaista zlobno s moje strane, ali sam uživao u njegovoj eksploziji.)

— Do vraga, napustio sam studije da bih se posvetio poslu! Moj akademski prosjek u toku tri godine bio je čvrsta trojka. Nemojte zamišljati bilo što drugo, čujete li? Sto mu gromova, u vrijeme kad je Priss diplomirao, ja sam već radio na svojem drugom milijunu. — Nastavio je očito iznerviran: — No i dalje smo biljarili i ja sam mu tada rekao: »Jime, prosječan čovjek neće nikada shvatiti zašto si ti dobio Nobelovu nagradu kada sam ja taj koji postiže sve rezultate. Što će tebi dvije nagrade? Daj meni jednu!« On je stajao tamo i mahao keom, a onda je rekao mekim, unjkavim glasom: »Ti imaš dvije milijarde, Ed. Daj meni jednu.« Eto, vidite, i on želi novac. Na to sam primijetio:

— Držim da vi nemate ništa protiv njegovih počasti?

Na trenutak sam pomislio da će me izbaciti. Ali nije. Umjesto toga se nasmijao, mahnuo rukom kao da briše nešto s nevidljive ploče. Rekao je, ipak, smireno:

— Eh, dakle, nema veze, sve se to već zna. Slušajte, želite od mene nekakvu izjavu? Dobro? Stvari mi danas ne idu baš dobro, pa sam se malo uzrujao, ali sve će se raščistiti i srediti. Mislim da znam što je krenulo naopako, a ako ne znam, saznat ću... Vidite, mogli biste reći da ja tvrdim kako nam nije potreban beskrajni elektromagnetski intenzitet. Mi ćemo već izravnati tu gumenu ploču. Imat ćemo nultu gravitaciju. Kada je jednom ostvarimo, onda ću prirediti najveću demonstraciju koju ste ikada vidjeli, ekskluzivno za štampu i za Prissa, i vi ćete, dakako, biti pozvani. I možete napisati da će to biti uskoro. U redu?

— U redu!

*

Poslije toga imao sam prilike da vidim i Prissa i Blooma nekoliko puta kada sam prisustvovao njihovu biljarenju. I kao što sam već rekao, obojica su biljarili izvrsno.

Ali, poziv na demonstraciju nije došao tako brzo kao što je bio najavljen. Stigao je tek deset i pol mjeseci nakon Bloomove najave.

No, možda nije ni bilo u redu očekivati ranije taj poziv.

Dobio sam specijalnu pozivnicu na kojoj je stajalo da će sat ranije biti koktel. Bloom nije nikada radio polovično i želio je oko sebe imati raspoložene i zadovoljne novinare i reportere. Bila je tu i trodimenzionalna televizija. Bloom se osjećao potpuno sigurnim, očito, dovoljno sigurnim da bi mogao izvesti tu demonstraciju u bilo kojoj dnevnoj sobi bilo koje kuće na planetu.

Telefonirao sam profesoru Prissu da provjerim je li i on pozvan. Bio je pozvan.

— Hoćete li prisustvovati, profesore?

Nastala je stanka, a lice mu je na ekranu bila prava studija nesigurna oklijevanja.

— Takva je demonstracija, ako je ozbiljna znanstvena stvar u pitanju, vrlo nezgodna. Ne bih želio davati podrške takvim stvarima.

Bio sam se uplašio da će odbiti poziv pa situacija ne bi bila toliko dramatična bez njegove prisutnosti. No onda je, vjerojatno, zaključio da ne bi smio stavljati glavu u pijesak pred svijetom. Kazao mi je s očitim gađenjem.

— Dakako, Ed Bloom nije nikakav znanstvenik ali napokon i on mora imati mjesto pod suncem. Doći ću.

— Da li vi držite da vaš kolega Bloom može stvoriti nultu gravitaciju?

— Eh, Bloom mi je poslao kopiju nacrta svog izuma i ja, zaista, nisam baš siguran. Možda može, kada on tvrdi da može. Svakako... — načinio je ponovo podužu stanku. — Pa, ja bih to zaista vidio, vrlo rado.

— I ja bih to rado vidio, a također i mnogi drugi.

*

Scenografija je bila besprijekorna. Čitav jedan kat na glavnoj zgradi »Blooms Enterprises« — one na vrhu brežuljka — bio je uređen. Tu je bio i obećani koktel, ugodna tiha glazba i diskretna rasvjeta, te brižljivo odjeven i potpuno razdragan Edward Bloom, koji je igrao ulogu savršenog domaćina, dok se nekoliko konobara nenametljivo brinulo da svi budu zadovoljni. Sve je bilo izvanredno uvjerljivo.

James Priss je kasnio. Uhvatio sam Blooma kako promatra prisutne i stalno pogledava na ulaz i malo se mrgodi.

Napokon je stigao i Priss unijevši sa sobom oblak bezbojnosti i jednoličnosti koju nije mogla izmijeniti sva ova buka i apsolutan sjaj

(nijedna druga riječ mi ne pada na pamet da bih to opisao — ili su razlog tome bila ona dva martinija koje sam već osjećao u glavi) što je vladao prostorijom.

Bloom ga je prvi ugledao i lice mu se odmah ozarilo. Progurao se kroz mnoštvo, dohvatio pod ruku malena čovjeka i odvukao ga do bara.

— Jime! Baš mi je drago što te vidim! Što ćeš popiti? Do sto đavola, ja bih sve ovo otkazao da se ti nisi pojavio. Ne mogu priređivati ovakve stvari bez zvijezda, znaš i sam.

Tresao je Prissovu ruku.

— To je tvoja teorija, znaš. Mi obični smrtnici ne možemo ništa učiniti bez vas nekoliko, prokleto je malo vas koji nam otkrivate put.

Bloom je bio oduševljen, počeo je i laskati jer je to sada mogao učiniti. Pripremao je Prissa za ubojstvo.

Priss je pokušao odbiti piće gunđanjem, ali mu je netko u ruku tutnuo čašu, a Bloom je zagrmio.

— Gospodo! Samo trenutak, molim. Za profesora Prissa, najvećeg genija poslije Einsteina, dvostrukog dobitnika Nobelove nagrade, oca teorije o dva polja i inspiratora demonstracije koju ćemo vidjeti još večeras... iako on misli da neće uspjeti, pa je čak imao hrabrosti da to javno i kaže.

Čuo se diskretan smijeh koji se ubrzo izgubio, a Priss se doimao vrlo mrkim, ili se tako samo činilo.

— No kako je sada profesor Priss ovdje — reče Bloom — i mi smo ispili zdravicu, pa da počnemo. Izvolite za mnom!

*

Demonstracija se održavala u još uređenijoj prostoriji nego što je bila koktelska. Na samom vrhu zgrade. Tu su bili primijenjeni raznovrsni magneti, maleni, ali do vraga, koliko sam mogao razabrati tu je ponovo bio posrijedi Mossbauerov efekt ravnoteže.

Jedna je stvar, međutim, bila nova i iznenadila je sve, privlačeći mnogo više pažnje nego bilo što drugo u sobi. Bio je to biljarski stol, smješten ispod jednog pola magneta: ispod njega nalazio se drugi pol magneta. Posred stola bila je probušena rupa oko 25 centimetara promjera pa je bilo očito da će polje s nultom gravitacijom, ako bude stvoreno, prolaziti kroz tu rupu u sredini biljarskog stola.

Kao da je cijela demonstracija bila inscenirana u nadrealističkom stilu da bi istakla pobjedu Blooma nad Prissom. To je trebalo da bude još jedna verzija njihova stalnog natjecanja u biljaru i Bloom je sada trebao pobijediti.

Ne znam da li su ostali novinari zapazili tu pojedinost, ali mi se čini da ju je Priss zapazio. Okrenuo sam se prema njemu i vidio kako još drži onu čašu koju su mu tutnuli u ruku. On je rijetko pio, to sam znao, ali sada je digao čašu do usana i ispio je u dva gutljaja. Zurio je

prema biljarskom stolu i nisam mogao imati nikakav posebni nos da bih namirisao kako on to drži nečim što je slično podvali.

Bloom nas je poveo do dvadesetak stolica koje su bile postavljene sa tri strane oko biljarskog stola, dok je četvrta bila slobodna. Prissa su vrlo pažljivo otpratili do sjedala odakle je imao najboji pregled. Priss je brzo pogledao na tri kamere koje su već bile uključene. Pitao sam se nije li pomišljao da ode, ali je onda ipak odlučio ostati, jer nije mogao samo tako otići pred očima cijelog svijeta.

U biti demonstracija je bila vrlo jednostavna, mnogo je važnija bila parada oko nje. Vidjelo se tu instrumenata sa skalama istaknutim u prvom planu koji su mjerili utrošak energije. I mnogo drugih koji su, uglavnom, prenosili Mossbauerov efekt ravnoteže na istaknuto mjesto i u obliku da bude svima vidljiv. Sve je bilo aranžirano da bude vidljivo i za prijenos trodimenzionalnom televizijom.

Bloom je tumačio svaki korak na genijalni način i s nekoliko stanki za kojih se okretao Prissu da bi dobio potvrdu za svoje izlaganje. Nije to činio često, ali dovoljno da bi Prissa doveo do vrhunca njegovih muka.

S mjesta na kojem sam sjedio vidio sam preko stola Prissa.

Doimao se kao grešnik u paklu.

*

Kao što svi znamo, Bloom je uspio. Mossbauerov efekt ravnoteže je pokazao da se jakost gravitacije stalno smanjuje u razmjeru, kako se pojačavala jakost magnetskog polja. Bilo je poklika odobravanja kada je pao na 0.52. Crvena linija je to pokazivala na skali.

— Stupanj od 0.52 kao što vam je poznato — reče Bloom samouvjereno — predstavlja dosadašnji rekord u sniženju jakosti gravitacije. Sada smo već ispod toga i to uz potrošnjusamo deset posto električne energije iz onoga vremena kad je postignut taj rekord. A mi ćemo ići još niže.

Bloom je (mislim da je to učinio samo da bi povećao napetost) okrenuo stvar do kraja, dopuštajući tv-kamerama da snimaju naizmjence rupu u biljarskom stolu i skalu na kojoj se vidjelo kako se smanjuje ravnoteža Mossbauerova efekta.

Bloom odjednom reče:

— Gospodo sa strane, u pretincima ispod svojih stolica naći ćete tamne naočale. Molim vas da ih sada stavite. Uskoro će se uspostaviti nulta gravitacija, a ona će emitirati svjetlo bogato ultravioletnim zracima.

I on je sam stavio tamne naočale i kratko se vrijeme čuo žamor dok su i ostali stavljali na oči tamne naočale.

Mislim da nitko nije disao za vrijeme posljednje minute kada je linija na skali pala na ništicu i tu ostala stajati. I iznenada, sasvim neočekivano, luk svjetla se pojavi između jednog i drugog pola kroz

rupu u biljarskom stolu.

Svi su bili osvijetljeni kao sablasti tom svjetlošću. Netko je povikao:

— A zašto se pojavljuje ta svjetlost?

— To je karakteristika polja s nultom gravitacijom — objasni Bloom jednostavno, što, dakako, nije bilo nikakvo objašnjenje.

Novinari su ustali i okupili se oko stola. Bloom im je mahnuo da se odmaknu.

— Molim vas, malo slobodnog prostora oko stola!

Samo je Priss ostao sjediti na svojoj stolici. Činilo se kao da se izgubio u mislima i ja sam sve do tada bio uvjeren da su tamne naočale zatamnjele sve što se bilo dogodilo. Nisam mu mogao vidjeti oči. A to znači da ni ja ni itko drugi nije mogao vidjeti što se događa iza tih naočala.

Dakle, možda to ne bismo mogli otkriti ni da nije bilo tih tamnih očala, tko zna?

Bloom je opet povisio glas.

— Molim vas! Demonstracija još nije gotova. Za sada smo samo ponovili ono što sam postigao već ranije. Sada sam stvorio polje s nultom gravitacijom i tako sam pokazao da se to može postići i praktično. Ali, želio bih demonstrirati nešto što se može postići tim poljem. Zato ćemo sada vidjeti nešto što nije još viđeno do sada, a to još ni ja nisam vidio. Nisam eksperimentirao u tom pravcu, iako bih to vrlo rado učinio, jer sam osjećao da je profesor Priss zaslužio tu čast da...

— Što, što? — Priss ga oštro pogleda.

— Profesore Prisse — reče Bloom, osmjehujući se široko. — Želio bih prikazati prvi eksperiment u kojem će se vidjeti interakcija čvrstog predmeta i polja s nultom gravitacijom. Vidite, polje se formiralo u središtu biljarskog stola, Svijetu je poznato da ste nenadmašni u biljaru, profesore, to je vaš drugi talent uz vašu izuzetnu darovitost u teoretskoj fizici. Zar ne biste željeli poslati biljarsku kuglu u prostor nulte gravitacije?

Žustro je dodao jedan biljarski štap i kuglu profesoru Prissu koji je očima prekrivenim tamnim naočalama zurio u njega i onda vrlo polagano, vrlo nesigurno pružio ruku da ih prihvati.

Strašno bi me zanimalo što mu se tada odražavalo u očima. Pitao sam se, također, kolika je bila uloga — u tome da je nagovorio Prissa da biljari na demonstraciji — Bloomove ljutine zbog Prissove izjave o njihovu biljarenju, koju sam objavio. Nisam li ja bio, na neki način odgovoran za ono što se dogodilo?

— Hajde, ustanite profesore — reče Bloom — i ustupite meni vaše mjesto. Pozornica je sada vaša. Hajde, nastavite!

Bloom je sjeo i nastavio govoriti glasom koji je postajao sve jači.

— Kada profesor Priss pošalje loptu u područje nulte gravitacije, ona više neće biti privučena Zemljinim gravitacijskim poljem. Ostat će potpuno nepomična, dok će Zemlja nastaviti da se okreće oko svoje osi i zajedno s Mjesecom da putuje oko Sunca. Na ovoj geografskoj širini i u ovo doba dana izračunao sam da će Zemlja u svom kretanju ići dolje. Mi ćemo se zajedno s njom kretati, a lopta će ostati nepokretna. Za nas će se činiti kao da se diže sa zemaljske površine. Gledajte!

Priss je kao paraliziran stajao pred biljarskim stolom. Da li je bio iznenađen? Začuđen? Ne znam. I nikada neću znati. Da li je načinio pokret da zaustavi Blooma usred riječi, ili je samo patio zbog toga jer je morao igrati ulogu podređenog, na što ga je bio natjerao njegov konkurent?

Priss se okrene biljarskom stolu, pogledavši ga kao u mrtvo tele, pa onda pogleda Blooma. Svi reporteri i novinari bili su na nogama zbijeni oko njih da bi sve što bolje vidjeli i čuli. Samo je Bloom ostao sjediti, smiješeći se. (On, dakako, nije promatrao stol ili kugle, niti polje s nultom gravitacijom. Koliko sam mogao zapaziti on je kroz tamne naočale netremice gledao Prissa.)

Priss se okrene stolu i postavi loptu. On se spremao da bude onaj čovjek koji će Bloomu donijeti konačan i dramatičan trijumf, a sam će zato što je tvrdio da se to ne može ostvariti, postati blesavo janje kojem će se svi smijati.

Možda je osjećao kako iz tog položaja nema izlaza. Ili je možda...

Sigurnim udarcem kea pokrenuo je kuglu. Nije išla brzo i sve su oči pratile njen put. Udarila je u stranicu stola odbila se i krenula još sporije kao da je Priss htio povećati napetost i načiniti Bloomovu pobjedu još dramatskijom.

Imao sam odličan pregled jer sam stajao kraj stola nasuprot Prissu. Vidio sam kako se kugla kreće prema svjetlu nulte gravitacije i nakon toga vidio sam mjesto gdje je sjedio Bloom, koji nije bio zaklonjen tim odsjajem.

Kugla je došla do prostora s nultom gravitacijom. Činilo se kao da je zastala na rubu, a onda je nestala bljeskom svjetla, zvukom udarca groma i odmah se osjetio miris izgorjela tekstila.

Povikali smo. Svi smo vikali.

Tu sam scenu vidio ponovo, snimljenu trima kamerama, kao i ostali svijet. Vidio sam i sebe na filmu za vrijeme tih petnaest sekundi divlje pometnje, ali nisam prepoznao svoje lice.

Petnaest sekundi!

A onda smo opazili Blooma. On je još sjedio na stolici prekriženih ruku, ali je imao rupu veličine biljarske kugle kroz lijevu stranu grudi koja je išla kroz leđa. Veći dio njegova srca, to je kasnije utvrđeno autopsijom, bio je izbačen kroz tu rupu.

Isključili su napravu. Pozvali policiju. Okružili su Prissa koji je bio

potpuno klonuo. Ni ja se nisam bolje osjećao, da budem iskren, i, ako je bilo koji reporter ili novinar, koji je bio ovdje, pokušao ikada reći da je ostao hladan promatrač, onda je pravi lažac.

*

Prošlo je nekoliko mjeseci prije nego što sam ponovo sreo Prissa. Izgubio je nekoliko kilograma ali je inače dobro izgledao. Čak je bilo i nešto boje u njegovim obrazima i mnogo više odlučnosti u ponašanju nego prije. Bio je mnogo bolje odjeven nego što je ikada bio.

Rekao mi je vrlo odlučno:

— Sada znam što se tada dogodilo. Da sam imao vremena za razmišljanje, znao bih i tada. Ali, kao što je poznato, vrlo polako mislim, a siromašni je Bloom toliko želio da priredi veliku predstavu i ponio me time da sam i ja sudjelovao bez razmišljanja. Dakako, pokušavam da popravim štetu koju sam izazvao potpuno nehotice.

— Pa, ne možete Blooma vratiti u život — rekao sam vrlo ozbiljno.

— Ne, ne mogu — kazao je i on vrlo ozbiljno. Ali tu je Bloomovo poduzeće o kojem treba brinuti. Ono što se desilo na demonstraciji pred očima cijelog svijeta bila je najgora moguća propaganda za nultu gravitaciju i vrlo je važno da se raščisti ta stvar. Zbog toga sam vas pozvao.

— Da?

— Da sam malo brže mislio, znao bih i tada da Bloom govori potpune besmislice, kad je rekao da će se biljarska kugla polagano dići uvis u gravitacijskom polju. To nikako nije moglo biti tako! Da Bloom nije toliko prezirao teoriju i da se nije toliko ponosio nepoznavanjem teorije, znao bi i sam to vrlo dobro. Jer Zemljino kretanje nije jedino koje je tu uključeno, mladiću. I samo Sunce se kreće po velikoj putanji oko središta Mliječnog puta i te galaksije. A galaksija se također kreće po potpuno određenom putu. Da je biljarska kugla bila pod utjecajem nulte gravitacije, mogla bi se zamisliti da neće biti pod utjecajem ni jednog od tih kretanja i da će doći u stanje apsolutnog mirovanja... ali nema takve pojave kao što je apsolutno mirovanje.

Priss polagano zakima glavom i nastavi:

— Nevolja je bila s Edom, pretpostavljam, što je on mislio na nultu gravitaciju koja se postiže u svemirskom brodu prilikom slobodnog pada kada ljudi lebde u prostoru. Međutim, nulta gravitacija u svemirskom brodu nije rezultat toga što nema gravitacije, nego je rezultat dvaju objekata u međusobnom odnosu — čovjeka i broda, koji padaju istovremeno, na temelju gravitacije reagiraju jednako, tako da je svaki od njih nepokretan u odnosu na onog drugog. U nultoj gravitaciji, koju je stvorio Ed, bilo je izravnavanje gumene plohe svemira, što praktično znači gubitak mase. Sve što se nađe u tom polju, uključivši molekule zraka, koje su njime obuhvaćene, pa i biljarska kugla, koju sam gurnuo u to polje, potpuno su bez mase sve

dok su u tom polju. A objekt bez mase može se kretati samo u jednom pravcu.

Zastao je očekujući slijedeće pitanje. Pitao sam ga.

— A kakvo bi to kretanje bilo?

— Kretanje brzinom svjetlosti. Svaki objekt bez mase, kao što je na primjer neutrino ili foton, mora se kretati brzinom svjetlosti sve dok postoji. U stvari svjetlost se kreće tom brzinom samo zbog toga jer je sastavljena od fotona. Tako je i biljarska kugla, čim je ušla u polje s nultom gravitacijom i izgubila svoju masu, dobila brzinu svjetlosti, te odjednom krenula.

Zakimao sam glavom u nedoumici.

— Ali, zar nije opet dobila masu čim je izašla iz polja nulte gravitacije?

— Svakako jest, i odmah čim je bila zahvaćena gravitacijskim poljem počela je usporavati u skladu s trenjem kroz zrak i kotrljajući se po površini biljarskog stola. Ali, zamislite koliko je trenja potrebno da uspori jedan objekt mase biljarske kugle koji se kreće brzinom svjetlosti. Ona je prošla stotine kilometara kroz našu atmosferu za djelić sekunde i sumnjam da je usporila više od nekoliko kilometara na sekundu na tom putu, a nekoliko kilometara od 300.000 gotovo je ništa.

— Na svom je putu probila rub stola, prošla glatko kroz našeg Eda, a zatim kroz prozor načinivši lijepi okrugli otvor jer je prošla kroz staklo prije nego što su susjedni dijelovi čak i nečeg tako krhkog kao što je staklo mogli prsnuti u komadiće. Velika je sreća što smo bili na vrhu zgrade u nenastanjenom dijelu grada. Da je to bilo u gradu, prošla bi kroz mnogo zgrada i, vjerojatno, usmrtila mnogo ljudi. A sada je ta kugla negdje u svemiru, daleko izvan Sunčeva sistema, i nastavit će tako putovati vječno gotovo brzinom svjetlosti dok ne udari u nekakav objekt, dovoljno velik da je zaustavi. A i tada će iskopati dosta veliku rupu.

Pokušavao sam shvatiti, ali mi nikako nije išlo u glavu.

— Kako je to moguće? Biljarska kugla je ušla u polje s nultom gravitacijom i gotovo se zaustavila tamo. Vidio sam to. A vi tvrdite da je odatle krenula s nevjerojatnom količinom kinetičke energije. Odakle ta energija?

Priss slegne ramenima.

— Ona je došla niotkuda! Zakon o održanju energije vrijedi samo u uvjetima u kojima vrijedi i opća relativnost, to znači u jednom svemiru koji je zbilja nalik na gumenu plohu s udubinama. Gdje god se izravna tu udubina, opća relativnost više ne vrijedi i energija se može slobodno stvarati i uništavati. To vrijedi i za radijaciju koja je nastala u polju s nultom gravitacijom. Ona radijacija, svjetlucanje, sjećate se, koju Bloom nije objasnio i, bojim se da je nije ni mogao

objasniti. Da je samo eksperimentirao prije toga, da samo nije bio tako željan, tako nerazumno pohlepan da priredi predstavu...

— Što je uzrokovalo radijaciju, profesore?

— Molekule zraka unutar polja! Svaka je postigla brzinu svjetlosti i jurnula je napolje. No to su bile samo molekule, a ne biljarske lopte, i zato su se zaustavljale, ali njihova kinetička energija pretvarala se u radijaciju. To je kontinuirani proces jer su neprestano nove molekule upadale unutra i postizale brzinu svjetlosti.

— To znači da se stalno stvara energija?

— Točno. I to mi moramo rastumačiti ljudima. Antigravitacija nije primarno sredstvo da bi se digao brod u zrak ili da revolucionira mehanička kretanja. To je više od toga, to je beskrajan izvor slobodne energije, jer se dio te energije može skrenuti da podržava polje određenog dijela svemirskog prostora ravnim. Ono što je Bloom izumio i ne znajući za to, nije bila antigravitacija, nego prva uspješna perpetuum mobile naprava, i to prvoklasna koja je stvarala energiju ni iz čega.

Polagano sam odmahnuo glavom.

— Pa, bilo tko od nas je mogao biti ubijen tom biljarskom kuglom, je li to točno profesore? Mogla je krenuti bilo kojim pravcem.

Priss me pogledao i kimnuo glavom.

— Pa, fotoni bez mase pojavljuju se iz bilo kojeg svjetlosnog izvora brzinom svjetlosti u svim pravcima, tako svijeća baca svjetlost u svim pravcima. Molekule zraka bez mase dolazile su iz polja nulte gravitacije iz svih pravaca i zbog toga je sjao cijeli cilindrični prostor. Ali biljarska kugla je bila samo jedan predmet. Ona je mogla izletjeti u bilo kojem pravcu, bez ikakva reda, a izabrani pravac je bio slučajno taj koji je pogodio Eda.

Eto, to je bilo to. Svi znaju posljedice. Čovječanstvo ima slobodne energije napretek i zato imamo svijet takav kakav je sada. Profesor Priss je bio postavljen za šefa razvoja u »Bloom Enterprisesu« i u to je vrijeme bio bogat i slavan koliko Edward Bloom nije bio nikada. A Priss, uz to, ima i dvije Nobelove nagrade.

Samo...

Stalno razmišljam, Fotoni izlijeću iz izvora svjetla u svim pravcima zbog toga jer su stvoreni u trenu i nema nikakva razloga da idu više u jednom pravcu nego u drugom. Molekule zraka izlijeću iz polja nulte gravitacije u svim pravcima jer i ulaze iz svih pravaca.

Ali, što je s jednom jedinom biljarskom kuglom koja ulazi u polje nulte gravitacije iz jednog određenog pravca? Da li izlazi po istom pravcu ili u bilo kom pravcu?

Ispitivao sam vrlo oprezno, ali teoretski fizičari, čini se, nisu bili sigurni, a nisam pronašao nikakav podatak da je »Bloom Enterprises«, koji se jedino bavi poljem s nuliom gravitacijom ikada

eksperimentirao u tom smislu. Netko mi je iz tog poduzeća jednom rekao da princip kolebljivosti jamči da će objekt odletjeti u bilo kom pravcu ako dođe u to polje. Ali, zašto onda nisu eksperimentirali?

Da li bi moglo biti, onda ipak...

Da li bi moglo biti da je jednom Prissov mozak radio brzo? Da li bi moglo biti da je pod pritiskom, koji je Bloom izvršio na njega, Priss odjednom sve vidio jasno? On je promatrao radijaciju koja je okruživala polje s nultom gravitacijom. On je mogao shvatiti uzrok i biti siguran u kretanje brzinom svjetlosti svakog tijela koje dođe u to polje.

Zašto tada nije ništa rekao?

— Jedna je stvar sigurna. Ništa što bi Priss učinio za biljarskim stolom nije bilo slučajno. On je bio savršeni stručnjak i biljarska kugla je uvijek činila ono što je ON htio. Stajao sam tamo i promatrao. Vidio sam ga kako gleda u Blooma, a onda u stol kao da je proračunavao kutove.

Promatrao sam ga kako je udario kuglu. Vidio sam kako je udarila u stranicu u rub stola i kako je krenula prema polju nulte gravitacije u određenom pravcu.

I tada kada je Priss usmjerio kuglu prema polju nulte gravitacije, a tri kamere to više nisu hvatale - ona je bila usmjerena ravno u Blooma!

Nesretni slučaj? Koincidencija?

Ubojstvo?

(Objavljeno prema dogovoru s GPA München)

Planet kaleidoskopa

Dmitrij Despiller

Planeta kaljejdoskopov

Prevela *Jadranka Vrbnjak-Ferenčak*

Na prvi se pogled činilo da se pod brodom prostire olovno-sivi ocean, isprepleten zamršeno razvedenim otocima. Ali ni na ovom planetu nije bilo vode. U njegovim porama nisu pronašli ni traga vlazi. To što se s visine od nekoliko kilometara doimalo kao površina oceana, bio je, zapravo, tamnosivi bazalt, pokriven velikim mrljama nekakve crvene rude.

Kad su se duboko ispod njih pojavili pojasi sjena, brod je izbacio uređaje za slijetanje i ušac u sivilo atmosfere planeta. Sada su astronauti isključili motore i brod se lebdeći na kratkim krilima, polagano usmjerio prema jednom od krvavocrvenih otoka. Na otoku se jasno ocrtavao obris Paukova planinskog lanca — razgranatog gorskog masiva.

Odjednom se brod zabio u blistavi oblak dijamantnih ljuštura. U isti je tren brodski laserovizor registrirao dvadeset i osam snopova laserskih signala. Oni se nisu podvrgli dekodiranju, tako da se ploča s njihovim zapisom podigla na razvodnu ploču laserografa nedešifrirana

— Vrlo, vrlo čudno — mrmljao je kapetan broda, pregledajući neobičnu krivulju na grafikonu plastične ploče.

— Okladio bih se u što želite, da taj laserogram nije poslan sa Zemlje — izjavio je, podignuvši na kraju veliku glavu obraslu rijetkom bradicom.

— Možda se tek sada javio planetohod — sumnjičavo reče geolog ekspedicije, zabuljivši se svojim kratkovidnim očima u laserograf.

— Ali, to uopće nije ta struktura signala. Neharmonična je.

— Dajte da pogledam — zamoli Oleg, mladi avijatički inženjer. Ne ustajući, pruži ruku i uzme ploču zapiljivši se u nju. Već nakon nekoliko trenutaka, zatrese svojim zlatnim kovrčama i počne, značajno ih pogledavši, tumačiti. Za njega broj primljenih valnih snopova nije bio slučajno dvadeset osam. Jer, ne smijemo smetnuti s uma da je to apsolutan broj. Iz tog možemo zaključiti da je izvor signala neki prirodni, a ne umjetni proces. A matematički zakoni koji

pokreću taj proces prisiljeni su emitirati u prostor upravo apsolutne brojeve, a ne neke druge, valnih signala...

U međuvremenu je brod izletio iz blistave magle i sada je već nadlijetao vrhove krvavocrvenih planinskih masiva, polako ateriraju ći.

Za mjesto spuštanja su izabrali rebrasto sedlo planinskog lanca koje je ležalo na sjecištu dvaju erpastih ogranaka Paukova gorja.

Planinsko sedlo se već nalazilo na ekranu monitora. Odjednom se kapetan ispravio.

— Što ste vidjeli? — zadrhtao je Vadim.

— Planetohod, ako me oči ne varaju i ako me nisu uhvatile svemirske halucinacije.

— To ne može biti! — uzvikne Oleg i priđe iluminatoru. Ugledao je planetohod. Istina, ovako s visine, nalikovao je maloj svijetlećoj bubi, ali nije bilo sumnje da je to on.

— Evo gdje se zavukao! — usklikne Oleg zaprepašteno. To može značiti samo jedno. On je, pošto je izgubio svaku vezu s brodom, prevalio još nekih sto kilometara. A mi smo bili uvjereni da su mu istrošene baterije!

— Ni meni nije jasno — reče kapetan i kretnjom ruke da znak da zauzmu mjesta za slijetanje. Istovremeno se i sam smjestio u naslonjač.

Nekoliko minuta kasnije brod je dižući stupove rastaljene prašine stajao na tlu novog planeta. Sve je bilo tako crveno da se naziv Crveni planet jednostavno nametao.

Planet je bio pomno proučen prije njihova dolaska uz pomoć automatskih stanica. Beživotan, tmuran, nije prijetio svojim prvim gostima nikakvim opasnostima. Kapetan je više iz navike nego potrebe pričekao nekoliko trenutaka promatrajući okoliš, pa tek onda otvorio brod.

Prošlo je pola sata. Prašina koju je brod podignuo se slegla i astronauti su nad sobom ugledali vedro zvjezdano nebo.

Dogovarali su se.

— Pretpostavljam — reče kapetan — da se ne možemo osloniti na podatke koje nam je poslao planetohod i da ćemo ih najvjerojatnije odbaciti. Netko od nas će se pobrinuti za postavljanje reflektora. Ako nam ostane vremena, otići ćemo potražiti planetohod. Držim da je previše riskantno tamo poslati čovjeka...

— Ali mi moramo doznati što se tamo dogodilo s tim planetohodom! — prekinuo je kapetana Vadim. — Takvu zagonetku ne možemo jednostavno zaboraviti jer je možda upravo ona ključ neke važne činjenice.

— I ja tako mislim. 2elim da odem do planetohoda i pogledam što se dogodilo — reče Oleg.

— Smatram da je previše riskantno da odeš sam — suho mu je

odgovorio kapetan.

— Ne razumijem. Kakav rizik? Planet je potpuno mrtav!

Vadim je to rekao s takvom uvjerenošću da se potpuno zbunio kad je Oleg odjednom rekao:

— Nema zadatka bez rizika! Određeni je rizik u svakom poslu neophodan i neizbježan!

— Zahvaljujem na instrukcijama — ironično je izjavio kapetan i spustivši se u naslonjač, zapucketao prstima. Nakon nekoliko trenutaka stavi ruke na naslon i reče tiho:

— Slažem se. Neka Oleg ode do planetohoda. Od nas trojice on je najsnalažljiviji.

Olegu je trebalo oko četiri sata da dođe do planetohoda. Izašavši iz broda, popeo se na manju uzvisinu, promotrio teren i krenuo. Dvaput se spuštao u klanac, a onda se uspinjao kamenim uzvisinama, a na trenutke se morao kretati samim rubom provalije, oslanjajući se leđima i rukama na strme stijene. Planetohod se nalazio u dnu razvaljenog pješčanog otvora, u podnožju visoke gore. Prišavši bliže, ugleda nešto više nego neobično. Masivna srebrna antena planetohoda je bila presječena nekakvim oštrim predmetom i sada je visila kao tronožac postavljen naglavce, na poluzi kamere.

Uzeo je kameru i počeo pregledavati snimke. U početku je vidio snimke koje su već bile poslane na Zemlju. U nizu njemu poznatih snimki nalazili su se obrisi neba i oblaka, rumenih planina na horizontu, stjenovitih grebena i pješčanih bregova s tragovima kotača planetohoda. Za vrijeme snimanja kamera je bila pričvršćena na poluzi, zbog čega su se pred njenim objektivom otkrivali razni kutevi krajolika.

Oleg je nestrpljivo zavrtio kotačiće, tako da je jedva uspio razlikovati snimke koje su mu prolazile pred očima. Odjednom je cijelo vidno polje pokrila lopatica antene. Nekoliko minuta se vidjela samo ona, ali je zatim pdskliznula nekamo u stranu i tada je Oleg uzviknuo, jer nije očekivao ono što je ugledao.

Treba znati, iako je lopatica antene pokrila objektiv kamere, planetohod je narušio sve zakone fizike i podigao se visoko u zrak. Sada je Oleg opet vidio olovnosivi ocean, izbrazdan zmijolikim krvavocrvenim otocima. Oni su bili točno onakvi kakve ih je Oleg vidio i na iluminatoru u brodu. I sv« je izgledalo točno kao tada. Ipak je postojala jedna razlika. Ponegdje su na krvavocrvenim otocima svijetlile male sedmerokrake zvjezdice. One su se gasile i palile prelijevajući se u svim bojama spektra...

Odjednom se naduo cijeli planet, planinsko sedlo se iskrivilo i na njegovim vrhovima su se — tko zna otkud — pojavili nizovi blistavog poliedarskog kamenja. To kamenje se splelo u zrnate ogrlice sinusoidnih formi koje su podrhtavajući počele skakutati u nekom ne

baš nesistematičnom ritmu. Moglo bi se reći da je taj ritam imao nekakav smisao.

Oleg je potresen gledao snimke, a zatim su se kotačići odvrtjeli do kraja i slika je nestala. Spremio je kameru u ranac i krenuo prema brodu. Sat i pol kasnije nalazio se nad ponorom, priljubljen uz strmu stijenu. Sretno je prošao opasno mjesto, ali se izašavši na ravan iza stijene odjednom spotakao, zalamatao rukama, otkotrljao se i pao na leđa meko udarivši o rahlu zemlju. Podignuvši se oprezno je razgledao jamu u koju je pao. Bila je plitka oko pola metra i imala oblik pravilne sedmerostrane prizme. Oleg je bio siguran da prije nije bilo te udubine. Izvukavši se iz nje, snimi i jamu i njen okoliš i krene dalje. Dva sata kasnije se već nalazio na brodu.

Dok je Oleg bio u potrazi za planetohodom kraj broda su pronašli neobičan predmet. Nije bilo sumnje. Predmet je poticao s ovog planeta, ali mu je porijeklo za Vadima i kapetana predstavljalo nerješivu zagonetku. Pronašao ga je Vadim upravo u času dok je montirao reflektore. Poravnavao je grabljama teren, kad je odjednom zapeo za žuti list sličan pergamentu. Oprezno je rukama razgrnuo zemlju i izvukao oštećenu prljavu krpu. Krpa je bila okrugla, velika poput kišobrana, siva s crvenim mrljama. Vadim je očistio krpu od prljavštine i zamro — na njoj se nalazila zemljopisna karta. Crvene mrlje na sivoj podlozi su prikazivale nalazišta crvene rude u dubini planeta pokrivenog bazaltom. Ubrzo je to provjerio i njegove su se pretpostavke potvrdile.

Vadim i kapetan su kartu oprezno donijeli na brod. Očistili su je i izglačali, a onda raširili na komandnom pultu i usporedili s fotografijama planeta. Ustanovili su da karta prikazuje u, stereografskoj projekciji, područje južno od Paukova planinskog lanca. Bilo je jasno da je dronjak dio karte većih dimenzija. Nađena karta nije prikazivala reljef zemljišta. Na njoj su se nalazili dogovoreni znakovi — bijele sedmerokrake zvjezdice. Bilo ih je četrdesetšest. Nalazile su se samo na crveno označenim mjestima.

Pomoću uređaja kapetan je odredio položaj svemirskog broda na karti i izračunao udaljenost od najbliže točke označene na karti zvjezdicom. Razdaljina je bila svega tri kilometra. Kuckajući zamišljeno olovkom po zvjezdici, kapetan reče:

— Ne mogu se smiriti dok ne saznam što je to. Krenut ćemo na to mjesto, čim se vrati Oleg.

Pogledao je na sat i zabrinuto se namrštio, ali kada je podigao glavu lice mu se razvedrilo i on s olakšanjem vikne:

— Evo Olega! — pokazujući na malu ljudsku figuru koja se pojavila iza brežuljka.

To je zaista bio Oleg. Nakon pet minuta on se popeo na brod i predao kapetanu kameru.

Krenuli su prema mjestu naznačenom bijelom zvjezdicom na zagonetnoj karti. Na putu su im se ispriječile kamene hridi koje su usporavale kretanje. Tek poslije puna tri sata napornog provlačenja između kamenih blokova, astronauti stigoše na cilj. Našli su se u vijugavu klancu, između visokih stijena. Ovdje su se odvojili i krenuli duž klanca tražeći predmet naznačen bijelom zvjezdicom na karti. Na svu sreću se razvedrilo tako da su imali više svjetla.

Kapetan ga je prvi spazio. Bio je to kaleidoskop. Nalazio se na padini planine. U prvi je mah pomislio da je to jednostavno obična udubina na terenu i već je htio proći kraj nje. Odjednom je morao zaklopiti oči. Pred njim je zabljesnuo spektar boja. Dakako, tu svjetlost je nenadano emitirao kaleidoskop. Kada je otvorio oči, blještanje je prestalo.

Odlučno se okrenuo, dotrčao do samog ruba kaleidoskopa i pogledao dolje. Teško je pronaći pravu riječ za ono što je ugledao.

Pred očima mu se otvorio prozor u drugi svijet, nepoznat, svijetao, u kojem je sve bilo nevjerojatno nepostojano. U pulzirajućem, kao živa iskričavom prostoru, treperio je žitak, čaroban planet. Nad njegovom sivom površinom s crvenim mrljama iskrile su sinusoide brušenog zrnevlja osvjetljujući cijeli prostor. Na crvenim mrljama koje su pokrivale planet svijetlile su sedmerokrake zvijezde.

Zagledavši se u njihovo treperavo bliještanje, dok su se smjenjivale jedna za drugom boje spektra, kapetan je odjednom shvatio što one predstavljaju. Mahnuo je rukom pozivajući Olega i Vadima. U isti tren ga je nešto udarilo u zatiljak i začuo je grmljavinu. Od u'darca je pao na dno kaleidoskopa dočekavši se na rebraste donove svojih astronautskih čizama. Ogledao se.

Unutar iskrivljenog, prelijevajućeg svijeta blijedih sinusoida je ugledao tisuće vlastitih odraza koji su se gubili u novostvaranoj daljini. Svi ti odrazi njegova lika su bili jednako jasni, ali su tamnjeli sa svakom sekundom.

Obišao je svjetlucajući kaleidoskop opipavajući njegove stijenke i shvatio da se nalazi između sedam izvanredno čistih ogledala koja su gotovo nevidljiva. Sinulo mu je da ona uopće ne apsorbiraju svjetlost. Ona pada na njihovu površinu pod pravim kutem, tako da joj se zrake beskonačno lome u njima.

Osjetivši pod nogama kamenčiće, kapetan dohvati jedan, i istog časa kaleidoskop se umrtvi, ugasivši taj efemerni, iluzionistički svijet koji su činila ogledala.

Sada je mogao vidjeti da se nalazi u sedmerostranom zdencu čije dno i stijenke su bile prekrivene bjeličastom koprenom koja je podsjećala na pergament. Pod njegovim nogama se šarenila karta planeta u obliku trometarskog kruga boje olova, na kojem su se nalazile mrlje crvenog s bijelim zvjezdicama. Dijagonalno, preko karte

je ležao neravan niz brušenih kamenčića.

Stavio ih je u džep i sjetio se da još mora nekako objadti udarac koji ga je pogodio u zatiljak. Opipao je uređaj za disanje na leđima i našao na njemu malu rupicu. Očito da je udarac bio izazvan izlaskom struje iz kisika iz oštećenog uređaja. Na svu sreću uređaj na prsima je bio neoštećen.

Skupivši brušene kamenčiće, kapetan baca na vrh zdenca kuku i počne se penjati po stijenki koja je bila meka poput kože. Bio je gotovo na vrhu kada ga je ugledao Oleg i pomogao mu da se izvuče.

Istog časa je do njih dotrčao Vadim:

— Oblaci! — reče zadihan, pokazujući rukom na svjetlost između stijena. — Oni pucaju!

— Što? Vidio si oblake koji pucaju? — uzvikne kapetan.

— Vidio sam kako te je pogodio u zatiljak — odgovori Vadim. — Pogledajte, ti oblaci opet pucaju! — zaviknuo je sa zebnjom u glasu.

Kapetan pogleda u naznačenom smjeru i ugleda eksploziju koja propara zrak. Istog časa se začula grmljavina. Zatim je uslijedilo još pet eksplozija i silikatno uže kojim se kapetan izvukao iz zdenca raspalo se u komadiće. Bilo je očito da pucnjava potiče iz oblaka koji se nalazio između litica klanca.

— Za mnom! — krikne kapetan i astronauti se skloniše iza stijene. Sada su mogli razmotriti svoj položaj.

Vjetar nosi oblake prema sjeveru. To znači da će biti na njihovu dometu još svega kakvih pola sata —mrko reče Vadim.

— Ali se isto tako mogu nagomilati. — s nevjericom pretpostavi Oleg.

— Sumnjam — reče kapetan pokazujući na oblačiće ružičaste prašine koja se dizala iz kaleidoskopa.

— Sada ćemo ih isprobati! — predloži Oleg i zgrabivši objema rukama veliki kamen, bari ga na kosinu brda. Kamen se pola minute kotrljao kosinom, a zatim se pod paljbom iz oblaka jednostavno pretvorio u pepeo.

— Nema nam spasa — očajno reče Vadim.

— Pričekajmo, možda će se promijeniti smjer vjetra — umiri ih kapetan.

— Ipak, uopće mi nije jasno što se ovdje događa — promrmlja Oleg.

— Pretpostavljam da smo razljutili neke vrlo neobične oblike života — odgovori kapetan i opiše im u kratkim crtama svjetlosnu agoniju kaleidoskopa u koji je pao.

— I vi mislite da je taj zdenac bio oblik života? — uzvikne zaprepašteno Oleg.

— Mislim! I čini mi se da sam blizu rješenja kako se razmnažaju — reče kapetan. — Oni mogu u prostor emitirati lasersku svjetlost koja

se reflektira od oblaka i udara o zemlju.

Tako uz njihovu pomoć sebi stvaraju na terenu određena udubljenja koja su im potrebna...

— I prema tvojoj verziji jama u koju sam ja pao je bio nedovršen kaleidoskop?

— Upravo me ta jama i navela na misao da se zdenci razmnažaju pomoću laserskih zraka. To znači da nas ovog časa ne gađaju oblaci već zdenci koji svoje svjetlosne zrake usmjeravaju tako da se one reflektiraju iz oblaka. Imam i dokaze — nastavio je kapetan. — Stijenke novog zdenca obrađuju se na nama nepoznat način svjetlosnim zrakama tako da postanu superogledala, to jest stijenke novog zdenca su takve da uopće ne upijaju svjetlost. Tako se u zdencu rađa složeni svijet sa stavljen od snopova svjetlosnih valova.

— Ne razumijem što u tom svijetu svjetlosnih zraka može biti složeno — usprotivi se Vadim.

— Pretpostavljam da svjetlosne zrake na određeni način djeluju zajedno sa stijenkama zdenca. To je moguće ako se njihova superzrcalnost spaja sa superprovodljivošću i ako kroz njih neprekidno teče električna energija. Ta se električna energija može pojačavati i oslabljivati uz pomoć fotoefekata. Tada, dakako, slika postaje savršeno složena i kompaktna. U unutrašnjosti zdenca mogu egzistirati i sistemi mozga u obliku autonomnih ciklusa svjetlosnih snopova i logične strukture u obliku ciklusa snopova i uopće sve što je potrebno za organizaciju najsloženijih reakcija.

— A volja? A sposobnost samostalnog djelovanja? Mogu li egzistirati i djelovati kao individue? — uzbuđeno upita Oleg.

— Ti si se sada dotaknuo najtamnije strane njihova bitka — odgovori kapetan. — Ja ću ti kao odgovor postaviti nekoliko protupitanja. Da li su im tijela u potpunosti podvrgnuta zakonima rasprostiranja svjetlosne i električne energije? Možda i nisu. Možda su ti zdenci tako nestalni da njihovo postojanje ponekad ovisi o samo jednom fotonu i njegovu kretanju. Kao što je poznato, kvantna fizika dopušta pojedinim elementarnim česticama da djeluju po »nadahnuću«... Dakako, ista ta pitanja neće biti ništa lakša ako ih primijenimo ne na zdence, već na ljudsku vrstu.

— Nije mi jasno čemu služe oni brušeni kamenčići koji su ležali na dnu zdenca? — upita Vadim.

— Njihova je funkcija vjerojatno mnogostruka. Može se, na primjer, pretpostaviti da se poslije drhtanja tla ti kamenčići donekle izmiješaju i da to slučajno miješanje ima ulogu nekakve vrste mutacije koja olakšava evoluciju kaleidoskopa.

— A karta koja se nalazi u svakom zdencu? Vjerujem da ona služi kao orijentacija i za međusobno upoznavanje — reče Vadim.

— Lako je moguće. Isto je tako moguće da im je jedina veza s

vanjskim svijetom refleksija o oblake. Ali što ako na nebu nema oblaka? Mora da je u vezi s tim ta neophodnost da u svakom trenutku imaju pr,ed sobom kartu.

— Dosjetio sam se kako je nastao fantastični zapis u kameri našeg planetohoda — odjednom reče Oleg. — Planetohod je uz sam rub zdenca uzimao uzorak tla, a kameru uperio u zdenac...

Oleg nije uspio dovršiti svoje izlaganje kada je nenadano ugledao kraj oblaka koji se pojavio nad grebenom planine. On očima dade znak ostalima i astronauti potrčaše prema vrhu kamene kosine u nadi da će se sakriti pred oblakom iza stijena. Ali na pola puta ugledaše još jedan oblak koji se pojavio iza planine. Činilo se da im nema spasa.

— Ovamo! Ovamo! Ovdje se možemo sakriti! — kriknuo je odjednom Oleg, ulazeći u spilju sa stijenama. Ostali se baciše za njim. U posljednjem trenu su se spasili.

Spilja je bila puna paučine koju su oni rukama i tijelima rastrgali. Ta paučina je počela letjeti nošena vjetrom i upravo to im je dalo ideju o postojanju drugog izlaza iz spilje.

Više od sata lutali su tamnom spiljom a jedina svjetlost bile su im džepne svjetiljke. Nekoliko puta su zašli u slijepe hodnike spilje. Penjali su se i spuštali tamnim hodnicima dok napokon nisu ugledali svjetlost. Pronašli su izlaz.

Kroz otvor pećine su ugledali dvogrbi brežuljak iza kojeg se nalazio njihov brod. Nad brodom je klizio prema sjeveru oblak i astronauti odlučiše pričekati dok ne ode. Polegli su po kamenju i razmišljali o svojim svjetlosnim progoniteljima.

— Tko zna da li umiru prirodnom smrću? — odjednom upita Vadim kapetana.

— Mislim da umiru. Rekao bih čak da im životni vijek ne može biti dug — odgovori kapetan Vadimu. — Opazio sam da je broj zvjezdica i njihov raspored na karti, koju smo našli i što se nalazila na dnu kaleidoskopa u koji sam pao, potpuno različit. Za mene postoji samo jedno rješenje u nepodudaranju broja zvjezdica. Svaka zvjezdica predstavlja jedan kaleidoskop. U razmaku između vremena kada smo kartu pronašli i vremena u kojem sam ja pao u zdenac, umro je priličan broj kaleidoskopa. Karta koju smo mi pronašli jednom je pripadala nekom kaleidoskopu koji je umro pa se zdenac zatrpao zemljom koju vjetar nosi s padina Paukova klanca.

— A zašto ih zemlja ne zasipava i dok su živi? — upita Vadim.

— Čini se da oni na određen način izbacuju strana tijela iz zdenaca — reče kapetan i pogleda van. Ono što je vidio nije bilo nimalo utješno. Na južnoj strani neba pojavila se cijela gomila oblaka. Kapetan se okrene i natmureno reče:

— Sada su se tek pojavile cijele divizije oblaka! Oleg je o nečem napeto razmišljao. Iznenada je skočio i samouvjereno izjavio:

— Oni ne odbacuju strana tijela! Oni čiste jedni druge. Tako su čistili klanac od nas. Ako se s gore kotrlja kamen oni ga uništavaju svjetlosnom energijom. Uništavaju ga samo zato da on ne bi ranio njihov zdenac! Ali oni ne mogu imati pojam o mjestu, jer nikada nisu imali svjesno pokretnog, živog protivnika.

Oleg ušuti, a onda svečano izjavi:

— Ja idem!

I izašavši iz špilje potrči prema brodu.

— Vidjet ćemo što će se dogoditi — reče kapetan i krene za Olegom. Vadim je išao za njim silno blijed. Stigli su do broda neozlijeđeni. Ne želeći dalje izazivati sudbinu, istog časa su uključili motore i krenuli. Uskoro im se pred očima planet kaleidoskopa pretvorio u mali srebrni disk, koji je lebdio i gubio se u tami crnih rupa zagonetnog, nepredvidivog svemira.

Sljepilo

Phillip Latham

The Blindness

Preveo *Nikola Popović*

Autor ove priče je dr Robert Richardson, dugogodišnji znanstveni radnik u zvjezdarnicama Mount Wilson i Mount Palomar i suautor mnogih tekstova u knjigama o astronomiji i na simpozijima o astronautici. U doba kad je ova priča nastala — prije više od tri desetljeća — učenjak takvoga glasa nije smio sebi dopustilti tu »sramotu« da piše priče, pa je dr Richardson bio prisiljen da se posluži drugim imenom, Phillip Latham. Važnije je, međutim, nešto drugo; protekla su desetljeća aktualizirala ovu priču: u posljednje je vrijeme sve očitija važnost što je ima ozonski omotač oko našeg planeta. Ima stručnjaka koji tvrde da bi stotine tona goriva što ga troše divovske rakete i što izgara u gornjim dijelovima atmosfere mogle uništiti taj zaštitni omotač. Ako oni imaju pravo nećemo ni morati čekati do 1987, kako to u priči predviđa dr Richardson. Njemu se, tri godine pošto je napisao »Sljepilo«, dogodila slična stvar u stvarnom životu — kad je n lipnju 1949. godine sudjelovao u otkrivanju astcroida Ikarus. Upravo toj slučaj i daje »Sljepilu« iznenadne elemente autentičnosti.

Vjerojatno se Blakeslee morao maksimalno suzdržavati da bi pričekao punih jedanaest minuta kako bi ploča bila razvijena u razvijaču.

Da je to bila moja ploča, ja bih, vjerojatno, sam sebe prevario za djelić one jedanaeste minute, naročito kada se radilo s prvorazrednim razvijačem kao što je ovdje bio slučaj. Ali, Blakeslee je metodički tresao posudu bez imalo nestrpljivosti kao da je riječ o snimci njegove ujne Mabel. A kad je ploča bila u fiksiru, čekao je još jedanaest minuta prije nego što ju je izvadio i osušio.

— E, a sada, Lathame, molim te, svjetla.

Okrenuo sam prekidač i osvijetlio tamnu komoru našeg opservatorija. Blakeslee je vrlo pažljivo tresao ploču da bi uklonio još nekoliko zaostalih kapljica vode, a onda je podiže i pričvrsti u okvir ispred svjetlosnog zaslona. Kad sam je promotrio, zastao mi je dah. Savršen negativ! Vrijeme ekspozicije, jasnoća, razvijanje, rukovanje —

sve je bilo potpuno ispravno. Tragovi su zvijezda bili oštri kao da ih je jetkao neki graver. Ali, gdje je bio predmet koji smo tražili? Nisam u uspio otkriti ni traga.

Blakeslee je ispitivao region oko 20, Blizance, (sektor između Raka i Bika, koji se sastoji od Castora i Polluxa) s povećalom. Poslije nekoliko minuta istraživanja izbliza predao mi je povećalo bez i jedne riječi. Najprije sam mogao uočiti samo mnoštvo crnosivih tragova zvijezda s tu i tamo ponekom greškom zbog nepravilnog razmještaja srebrnog praha. A onda sam je našao! Magličasta mrlja. Jedva vidljiv trag oblačka s malom jezgrom skrivenom u središtu.

Obuzeo me je val nekakvih čudnih osjećaja kakav nisam osjetio u cijelom životu. Iznenada sam shvatio prolaznost ljudskog postojanja i beskonačnost prostora i vremena.

Vratio sam povećalo Blakesleeju rukom koja je podrhtavala.

— Evo ga, opet se vratio — prošaputao sam.

On se malo nasmiješio.

— Da, opet se vratio Halleyev komet, opet je tu nakon 75 godina.

Kada je popio i drugu šalicu kave Blakeslee je zapalio svoju staru lulu i utonuo u staru rasklimanu fotelju koja je bila okrenuta prema prozoru biblioteke.

Ploča s otkrivenim Halleyevim kometom bila je sada u kabinetu za sušenje odakle će je uskoro biti moguće prenijeti do aparata za mjerenje u gornjem katu. U međuvremenu, budući da smo komet otprve uhvatili, mogli smo sebi dopustiti odmor u luksuznom razmišljanju o dvije godine rada koji smo završili uspješno i trijumfalno. Zureći kroz prozor biblioteke uz prigušena svjetla horološkog laboratorija ispod nas, pitao sam se koliko njih iz ovećeg tima znanstvenika »Nukleusa« mogu sebi dopustiti trenutak da mirno uživaju u zadovoljstvu.

Kada je Kongres SAD godine 1951. donio zakon o »osnivanju jedne institucije u Arizoni za ispitivanje, istraživanje i opće proučavanje osnovne prirode stvari i energije s posebnim naglaskom na strukturu atoma«, rodio se »Nukleus«.

Najprije se sastojao od zgrade za opću fiziku, zgrade ciklotrona, zatim kemijskog laboratorija, sve dosta nezgrapno sagrađene, s malim brojem suradnika, slabo financiran. Za uprave niza vrlo energičnih direktora postepeno se prikupilo svakovrsnih instrumenata koji bi mogli doprinijeti povećanju našega znanja o atomu.

Središnja skupina laboratorija i prostorije s aparatima prozvani su »Nukleus« po jezgri atoma, a niz zgrada koje su ga okruživale — ljuskom. Dvanaestmetarski teleskop sa svojim zrcalom iz jednog komada vulkanskog stakla s Islanda bio je relativno novijeg datuma. Mnogi su znanstvenici za sve vrijeme boravka i rada živjeli unutar »Nukleusa«. Ja sam se osjećao strancem u svom samačkom stanu na

rubu ljuske, gdje su ljude držali labilno vezanim kao elektrone.

Sumnjam da će atomska teorija ikada više postići tako savršeno stanje koje je imala tih grozničavih godina. Schrodingerova valna teorija i Heisenbergova kvantna mehanika su suvereno vladale. Sve dokle je sezao pogled u 4 pi pravca oko nije moglo vidjeti ništa drugo nego blještavo širenje prekrasno objašnjenih opservacija.

A tada je 1958. Sondelius otkrio planetron, nuklearnu česticu koja je na neki način dala još jednu dimenziju atomskoj fizici. Prije toga naš je koncept fine strukture materije bio u biti linearan ili jednodimenzionalan. U sredini je bio neutron bez naboja. Desno su bili proton i pozitron nabijeni pozitivno a s lijeve strane elektron nabijen negativno. Mogli ste ih zamisliti kao zrnca na žici. Uz pomoć pravih kombinacija bila je sastavljena periodična skala elemenata.

Nevolja je bila s planetronom što se nikako nije htio uklopiti u ovu tako lijepu shemu. Jer on nije ni pozitivan ni negativan, a ni neutralan. Cestica s masom od 1111 A (angstrema) nedvojbeno je nabijena nekom vrstom naboja, u to smo bili sasvim sigurni. Ali, kao što ne možemo shvatiti četvrtu dimenziju u prostoru, tako ne možemo shvatiti neki naboj koji polazi od prave linije, plus i minus naboj. Pa što je planetron? Na to pitanje znanost u posljednjih tridesetak godina pokušava naći odgovor.

Slijedeći propast valne teorije, fizičari su pet godina lutali ne nalazeći izlaza iz te tame. Postepeno se rodila ideja koja je stvorila termin »psihološki atom«, neuhvatljiva masa koja ima sve ljudske osobine, instinkt i percepciju. Potpuno je uzaludno pokušati opisati ili načiniti model tog atoma kao što bi bilo besmisleno načiniti dijagram karaktera nekog čovjeka. Pa ipak, svatko od nas ima dosta jasnu predodžbu što se razumijeva pod karakterom i iz iskustva može u velikoj mjeri predvidjeti kako će se neka osoba vladati u određenim situacijama. Gotovo tako isto a na temelju znanja, i koristeći se promatranjem različitih atoma možemo vrlo precizno odrediti kako će se atom vladati pod različitim temperaturama, pritiscima, električnim impulsima itd.

Zar ste iznenađeni što su znanstvenici, pošto su uzdrmali svijet atomskom bombom 1945. ipak odlučili da se zatvore u samostan kao što je bio »Nukleus«, umjesto da sudjeluju aktivno u političkom životu? Čovječe, onda ne poznajete znanstvenike. Oni su se brzo vratili svojem prijašnjem poslu kao introvertirani zečevi, zadovoljni tim da samo rogobore zbog svoga nedovoljnog sudjelovanja koje im nezainteresirani ljudi dopuštaju preko volje.

No prema riječima Murdocka, našeg mladog i ciničnog astrofizičara, koji je ujedno i glavni kartodrapalac u noćima kada je opservatorij otvoren za posjetioce, ljudi općenito dobivaju točno ono što zavređuju u životu. Možda ima i pravo. Kada pomislim, Murdock

ima općenito uvijek pravo. Sjetio sam se i da mu dugujem dva dolara zbog toga jer velika pjega na Suncu prošlog tjedna nije izazvala magnetsku oluju.

Toliko o znanstvenicima i njihovu životu po Novom kalendaru 2447045, ili po našem 5. rujna 1987.

Maštajući o mnogobrojnim projektima koji su se odvijali danonoćno u »Nukleusu«, gotovo sam zaspao kada me je Blakeslee trgao iz sanjarenja.

— Jesi li ikada pomislio o nebeskim tijelima da su žive stvari, Lathame?

No to svakako nije pitanje koje bi direktor opservatorija trebao da tresne u lice svom asistentu svakog jutra. I naravno, morao sam malo promisliti prije no odgovorim.

— Pa, svakako, podsvjesno sam pomišljao i na to. Sunce sa svojom porodicom planeta i Jupiter sa svojih trinaest satelita podsjećali su me, naravno, na voditelja pokrovitelja. Mjesec je hladna bijela boginja. — Zastao sam malo da smislim još nešto. — Uran i Neptun su velike zvjerke što vrebaju plijen u polumraku. Sirijus je blistava djevojka sa čašom šampanjca. — Nasmijao sam se nervozno da bih prikrio zbunjenost tom sumnjivom poezijom. — Pa mislim da je sve to što sam mogao smisliti.

No iznenadio sam se što Blakesleejeve duboko usađene oči nisu bile nimalo vesele. Umjesto toga, lice mu je bilo smrtno ozbiljno.

— Često sam se pitao kako se ovaj svijet čini Halleyjevu kometu, kada bi ta rijetka mješavina plina i kamenja imala osobinu da superradio-elektronski promatra. Što bi takvo biće, prisiljeno da svakih sedamdeset sedam godina prođe ovim putem, mislilo o našem planetu?

I kao da odgovara na svoje pitanje, prelistavao je knjigu koju je bio dohvatio s vrha police. Bila je to Sherwoodova knjiga »Vodič kroz svjetsku povijest«.

— Danas popodne izvadio sam sve datume pojavljivanja Halleyjeva kometa. Evo da vidimo samo neke napreskok. Baš me zanima što je mogao zapaziti kada je prolazio ovim putem. Blakeslee okrene prvih nekoliko stranica knjige.

— Evo tu je prolazak 66. godine. Počinju progoni za vrijeme Nerona. Zar vam se taj početak ne čini vrlo kobnim? — Okrenuo je još nekoliko stranica. — Da vidimo 374. godinu; Huni su tada stigli u središnju Evropu. Zapadni Goti progonjeni od Huna, naselili su Trakiju s odobrenjem Valerija. Vrlo obzirno s njegove strane. Kakvi li su mu bili motivi? Da vidimo dalje. Evo nas u 452. godini. Atila opustošio Italiju. — Blakeslee je govorio više sebi nego meni. — A sada dolazi najznačajnija pojava: 1066. godine Harold II, engleski kralj poginuo u bici kod Hastingsa. Normani osvojili Englesku s Vilimom I Osvajačem.

1146. Tebu i Korint opljačkali Sicilijanci. 1455. počinje Rat dviju ruža. 1608. Henry IV planira rušenje Habsburgovaca. 1683. Francuska osvojila Nizozemsku koja je bila pod Španjolcima. Turci opsjedaju Beč. A sada dolazimo do novijih vremena. Stvari se ubrzavaju. Što imamo tu? 1759. osvajanje Kanade. Osvojen Quebec. Rusi I Austrijanci pobjeđuju Fridrika II Velikog. 1836. pokolj kod Alamoa. Poraz Meksikanaca kod San Jacintoa. — Zastao je malo i duboko uzdahnuo. — I konačno posljednji povratak kometa 1910. Sve je bilo mirno. Tek tu i tamo neki nagovještaj onoga što će doći — opće razaranje u I svjetskom ratu.

— Ima li nečega za 1987? — pitao sam ga zabrinuto.

— Znaš li što bih učinio da sam Halleyjev komet? — planuo je odjednom. — Uništio bih ovaj svijet i samog sebe u velikom i veličanstvenom sudaru. Tako da nikada više ne budem osuđen da se vraćam stoljeće za stoljećem da bih bio svjedokom krvavih patnja i gluposti.

To ga je raspoloženje prošlo isto tako iznenada kao što je nadošlo i on je ponovo bio onaj stari Blakeslee, hladnokrvan, suzdržan i objektivan. Pogledao je na sat.

— Naša bi ploča već trebala biti suha. Htio bih vidjeti kako se kreće komet, da li odstupa od naše proračunate putanje. Taj prolaz blizu Saturna mogao bi imati ozbiljne posljedice. Nije potrebno mnogo da bi nastala velika razlika u ekscentričnosti i longitudi otklona. — Gledao me podrugljivo.

Shvatio sam ga.

— Murdock kaže da bi nam vrlo rado pomogao pri mjerenju. Uzet ću astrografsku zonu i komparativne zvijezde koje sam mjerio već cio dan. S malo sreće mogli bismo imati njegovu poziciju već do jutra.

— Odlično — reče Blakeslee. — Tada sve prepuštam tebi. Probudi me ako dođete do odgovora ranije.

— Kako želiš — rekao sam ustajući i protežući se.

Bio sam pomalo iznenađen kada sam Murdocka već našao u kabinetu za mjerenje kako sjedi pred kompjutorom. Po nagomilanim opušcima u pepeljari naslutio sam da je opet dohvatio atom prazeodima, te ga proučava.

— Kakva je spektralna analiza? — pozdravio sam ga.

— Nije dobra — promrmljao je a tamno mu je lice porumenjelo. — Pokušavati naći kombinaciju razlika u prazeodimu VII isto je kao rješavati križaljku u tri dimenzije vezanih očiju.

— Dobro, a što kažeš da malo svoga talenta odvojiš za ovu ploču — rekao sam vadeći našu dragocjenu fotografiju iz omotnice.

Murdock ju je pogledao bez volje.

— Što je to? Još jedna od onih brzinskih stvari? Kladim se.

— Samo ploča na kojoj smo otkrili Halleyjev komet i ništa više.

Zazviždao je.

— Ne trebaš mi reći više ništa. Blakeslee je nestrpljiv i pomalo znatiželjan da li se uklapa u njegove podatke. O. K. Pa da krenemo na stvar. — Zapalio je svjetlo iznad Reuchlinova stroja za mjerenje, ubacio neke papire u korpu za smeće, i počeo podešavati okulare. — Sada sam potpuno budan i oran. Ja ću mjeriti a ti zapisuj.

— Slažem se — rekao sam pružajući mu ploču. Podigao je ploču prema svjetlu i kritički promatrao slike zvijezda. Bilo je vrlo malo tragova repova zahvaljujući korektivnim lećama našeg 12-metarskog teleskopa. Već sam bio označio na ploči zvijezde koje bi trebalo uzeti u obzir prilikom uspoređivanja.

Murdock je otvorio astrografski katalog na stranici koju sam označio. Srećom radili smo u zoni koja je bila u djelokrugu rada opservatorija u Bordeauxu, tako da sam imao puno povjerenje u njihove rezultate.

— Prva zvijezda koju treba izmjeriti je broj 56 na slici 1003 — najavio je. — Zona je plus petnaest stupnjeva šest sati i dvadeset i osam minuta. — Nagnuo se nad slikom da bi pročitao sitno tiskani tekst na dnu stranice. — Mjerile tehničarke E. Chatenay i G. Vedrome.

— Mene zanima samo astronomski dio — rekao sam. — Možeš mirne duše izostaviti spolove.

Smijuckajući se, on je razgledao detaljno sliku provjeravajući optički sistem za paralaksu. Poslije još nekoliko manjih korekcija okrenuo je polagano vodoravnu skalu slijeva udesno.

— Prvo ću je postaviti na poziciju X. — Postavio je križ okulara tako da se jasno vidjela zvijezda. — To je deset, jedan dva sedam četiri.

— Deset, jedan dva sedam četiri — ponovio sam zapisujući podatke.

Okrenuo je skalu i ponovno je pokrenuo slijeva udesno.

— Deset, jedan dva šest osam.

Kako se približavala zora, »Nukleus« je postao vrlo miran. Ali za nas je tek počeo dug mukotrpan posao.

Blakeslee je tako brzo otvorio vrata svoje sobe da sam pomislio da me je čekao sjedeći. Uzevši rezultate mjerenja, otklopio je notes na kome je krupnim slovima pisalo H. K. i okrenuo posljednju stranicu na kojoj su bili otisnuti podaci. Nakon nekoliko minuta je pribilježio pravi predvidljivi položaj i eventualni otklon koji smo izračunali prema poziciji prošle noći. Gledali smo u njega u očekivanju i sa strahopoštovanjem.

— Pa one su gotovo identične! — uskliknuo sam.

Blakeslee se namrštio.

— Ovo je pravo središnje mjesto Halleyjeva kometa prema ekvatoru i ekvinociju 1987, je li tako? — pitao je pokazujući moje

proračune.

— Tako je — odvratio sam.

— Hm, hm! — uzdahnuo je još namršten.

Ponovo sam shvatio da sam suočen s neobičnim obilježjem znanstvenog istraživanja. Znanstvenika ništa ne muči toliko kao kada mu se promatranja podudaraju s predviđanjima. Sjetio sam se prvog posla koji mi je bio povjeren, da načinim neka termoelektrična mjerenja na Mjesecu. Astronom za koga sam to radio nije mi dao ni naslutiti kakve rezultate očekuje. Jednostavno mi je pokazao kako su rukuje aparatom i ostavio me sama. Kada sam mu pokazao galvanometarske otklone, bio je zapanjen. Oni su pokazivali da se temperatura na Mjesečevim subsolarnim točkama podudara s njegovim proračunima! I odmah je počeo istraživati zašto je tako.

Blakeslee se sada doimao zadovoljno kao navigator protiv kojeg se zavjerio vjetar te mu ne puše otraga u krmu. Napokon, nakon dužeg proračunavanja, nevoljko mi pruži papir.

— E, pa ovo možete sada poslati i na Harvard univerzitet u Cambridgeu (Massachusetts). Da li vam treba šifra? Priručnik Međunarodnog astronomskog saveza mora da je tu negdje.

— Nije potrebno, mislim da mogu i napamet. Vrlo je jednostavan

Dok sam se igrao s porukom u kabinetu za mjerenje, došao je Murdock sa svojim zabilješkama o prazeodimu.

— Hej, kaži mi — reče veselo — da li Halleyjev komet slijedi taj visokoumni put koji ste vi prijani proračunali za njega ili ima nekakve svoje ideje?

— Oni su gotovo identični — odgovorio sam samouvjereno.

— Kako je to prihvatio Blakeslee?

— Dosta teško. — Obojica smo se nakesili.

Prvo sam napisao brzojav svakodnevnim jezikom.

HALLEYJEV KOMET SU PROMATRALI 4. RUJNA 1987. BLAKESLEE I LATHAM U 10 SATI 50,1 MINUTA PO UNIVERZALNOM VREMENU PRI PRAVOM POLOŽAJU (1987.0), 6 SATI 28 MINUTA 31.3 SEKUNDE OTKLON (1987.0) PLUS 17 STUPNJEVA 11 MINUTA 30 SEKUNDI. VELIČINA 15. RAZVUČEN OD SREDIŠNJEG NUKLEUSA.

Pošto sam svaku riječ pažljivo odmjerio, nastojao sam čitavu poruku skratiti u službenu šifriranu poruku kako je uobičajeno i kako je to propisao Međunarodni astronomski savez.

5. rujna 1987.

Nukleus, Arizona

HALLEYEV KOMET 04157 U RUJNU 10501 06283 21711 81330 23982 BLAKESLEE LATHAM

Kada sam poruku već predao, Murdock je još jednom pročita.

— Uzgred da te upitam, koliko će nam se ovaj put približiti Halleyjev komet?

— Pa, bit će nešto manje od dva milijuna kilometara od nas 1. svibnja 1988. — odgovorio sam. — To je bliže nego što nam se ikada neki komet približio. Raniji rekorder bio je Lexellov komet, koji je 1770. godine prošao na dva i pol milijuna kilometara.

Murdock kao da je bio manje ravnodušan nego prije.

— Pa, znači, da bismo mogli očekivati i nekakva uzbuđenja početkom maja, ha? Mnogi će ljudi trčati okolo u panici, kako to već biva. — Zijevnuo je. — Probudi me kada do toga dođe.

I ja sam bio umoran i nisam gubio vrijeme već sam krenuo u svoju spavaću sobu u opservatoriju. Iako nisam spavao u posljednja dvadeset i četiri sata misli su mi jurile kojekuda, tako da sam se prevrtao pola sata bez sna. Napokon sam ustao i uzeo tabletu za spavanje i vratio se u krevet. Iz donjeg kata sam još čuo kako Murdockov radio daje jutarnje vijesti, nešto o porastu ratne napetosti između Iraka i Irana. Pet minuta kasnije spavao sam kao top.

Slijedećih dana bio sam zaposlen svakog trenutka, fotografirajući Halleyjev komet poslije ponoći i odabirući i mjereći svako poslijepodne ploče u svojoj sobi. Ali nisam zapuštao ni naš redovni posao u prvoj polovici noći o visokoj disperziji spektrograma u emisiji zvijezda tipa B. Kako Kongres nije odobrio novac za još jednog noćnog asistenta pa je sve palo meni na grbaču kao i obično. Bilo je noći kada sam se dobro zamorio. Pokazalo se da komet kao visokofrekventna kontrolirana raketa nepogrešivo kreće putanjom koju je izračunao Blakeslee.

Polovicom veljače Halleyjev komet je postao vidljiv i golim okom ako je samo čovjek znao kamo treba da gleda. Ljudi su počeli telefonirati želeći saznati kada će biti najbliži Zemlji, da li će doći do sudara da li ćemo svi biti uništeni otrovnim plinovima, itd.

Ljudi su se toliko zainteresirali za komet da su novine o tome pisale na prvim stranama a vijesti o ratovima su postale drugorazredne. Mudrock je napisao odgovore na pitanja koja su ljudi postavljali najčešće, tako da se moglo odgovarati bez odgađanja, čime je sasvim nezasluženo dobio priznanje kao stručnjak za komete.

Očekujući da se Halleyjev komet rano ujutro pojavi iznad tamnih borova na sjeveroistoku i promatrajući njegovu meku i prozračnu strukturu kako se pojavljuje u razvijaču i prateći ga stalno na blistavoj pozadini zvijezda, jednu noć za drugom, postepeno me obuzelo nekakvo čudno čuvstvo kakvo nisam osjećao nikada prije prema nekoj neživoj stvari. To bih mogao najbolje izraziti kao uvjerenje da smo Halleyjev komet i ja postojali samo jedan za drugog. Čovjek treba da ima na umu i neprirodne radne uvjete. Bio sam potpuno zaokupljen Halleyjevom kometom. Živio sam s njim. Nijednog trenutka nisam prestao razmišljati o njemu.

Zureći prema Suncu, komet se vladao kao živo biće mijenjajući

svoj oblik u širinu i dubinu, nepredvidljiv, kao neka žena. Cas bi mu potamnjela svjetlost, a onda bi opet zašao i sjajni traci strujali su iz središta i dražesno ga omotavali. Po noći kad bi Mudrock i Blakeslee zaposjeli teleskop, gotovo sam postao ljubomoran. Nije li Balzac napisao onu priču o momku koji se bio zaljubio u tigra? (»Strast u pustinji«). No, neću ići tako daleko pa kazati kako sam se zaljubio u Halleyjev komet, ali moram priznati da sam ga promatrao — kriomice — s vrlo dubokim osjećajem posjedovanja i odanosti.

Sredinom travnja Halleyjev komet je bio gotovo dvjesta milijuna kilometara od Zemlje i osamdeset milijuna kilometara od Sunca. Da li vas je ikada obuzela noćna mora u kojoj se golema sablasna figura uzdiže kao toranj iznad vas, prijeteći nekom strahotom tako jezivom da nema riječi koja bi je opisala? Takav je osjećaj uzrokovao Halleyjev komet kad se kretao jutarnjim nebom. Ljudi su stajali očekujući zoru, stisnuti, kao da se plaše sami gledati u golemog došljaka iz svemira. Najprije su ga promatrali u tjeskobnoj tišini i obraćali se jedan drugome šapatom. No, kako je blijeda sablast postajala sve veća i veća na nebu, opasan nemir obuzeo bi ponekad okupljene ljude, pa su gunđali i vikali uzbuđeno. Žene su vrlo često bile zgranute i zato što su se ljudi s njima grubo šalili, ali i od straha koji je izazivala i sama pomisao na komet.

Mnogi su se onesvješćivali, a bilo je i mjesečarstva i paralize. Psihijatri su to tumačili histerijom.

Prirodno, počele su kružiti glasine u vezi s kometom i što su bile neobičnije, ljudi su im više vjerovali. Usprkos ponovljenim uvjeravanjima najviših autoriteta da se nikakve nezgodne pojave ne mogu očekivati s približavanjem kometa, ipak su ljudi čvrsto vjerovali da će konačno doći do uništenja čovječanstva. »Smrt, jad i glad.«

Mi koji smo radili u »Nukleusu« nismo se mogli dovoljno načuditi kakvu moć imaju predrasude. Umišljali smo da živimo u racionalnom, znanstvenom vijeku, kada su pojave kao što su kometi potpuno razumljive. Počeo sam sumnjati da li je i u najcrnjim godinama srednjega vijeka bilo takvih scena kakvima smo mi bili svjedoci godine 1988.

Postepeno je ljude zahvatila manija uništavanja i razuzdanosti, kojoj nisu mogle odoljeti ni potpuno zdrave i obrazovane osobe. Takozvane kometske orgije pojavljivale su se na cijeloj Zemlji. Za tih orgija na stotine osoba je bilo ubijeno, a šteta zbog uništene imovine penjala se na basnoslovne svote. U Lisabonu gomila je nekontrolirano divljala tri puna dana prije no što je vojska uspostavila kakav-takav red.

I tada kad su ljudi počeli postepeno vjerovati da Halleyjev komet doista nije ništa drugo nego »bezazlena prazna vreća«, kako ga je opisao profesor Challis s Univerziteta u Illinoisu, dogodilo se ono

najgore. Predsjednik Kine Čao Lun, svakako jedan od najutjecajnijih ljudi na svijetu, uputio je poruku svjetskoj javnosti u kojoj je preklinjao ljude da se osvijeste i prestanu ukazivati na komet kao na simbol zla na nebu. I dok je ismijavao glasine kako komet može nekome načiniti zlo, dobio je koronarnu trornbozu i umro prije no što mu je netko mogao pomoći. Nemiri su ponovo počeli vrlo žestoko i sada je svaki poziv na razumno vladanje ostao bez ikakva učinka.

Znanstvenici, a posebno astronomi bili su naročito na udaru. Ljudi su nas povezivali s kometom na nekakav mističan način i tražili da nešto učinimo. Dva puta se dogodilo — kada je teleskop bio ustupljen posjetiocima — da su naše ljude napali najuznemireniji, a jedne je noći doletio kamen kroz otvor na kupoli i umalo razbio veliko ogledalo. Zbog toga smo morali postaviti stražare na sve ulaze koji nisu puštali unutra nikoga osim znanstveničkog osoblja.

Unatoč nemirnim vremenima, nastavljali smo naš program i ostvarivali dosta dobro postavljeni plan. Možda nikada više astronomi neće imati priliku da proučavaju neki veliki komet iz takve blizine pa smo odlučili da nam buduća pokoljenja ništa ne zamjere.

Osim senzacionalističkog aspekta, najzanimljivija stvar u vezi s Halleyjevim kometom bila je kako se više približavao perihelu, izvanredan razvoj spektra ugljika. Murdock i ja smo načinili kompletne serije preklopnih spektara od 12.000 angstrema u području infracrvenog sve do početka apsorpcije ozona na 2.900 u području ultraljubičastog. Cijanovodični trakovi valne dužine 3.596, 3.883 i 4.216 bili su uvijek uočljivi, dok je iz konstelacije Labuda u Mliječnoj stazi spektar ugljika jačao, sve dok nije dominirao u spektru s plavom, zelenom i žutom.

Jedne večeri za vrijeme ljetnog solsticija izašao sam na balkon koji je okruživao kupolu našeg 12-metarskog teleskopa da promatram zalazak Sunca. Vrijeme je bilo nesnosno toplo posljednjih tjedana, a sada je još pirio i vreli, suhi vjetar koji je ispunio zrak elektricitetom i dizao u zrak smeđu prašinu i lišće. Da smo bili na Haitiju a ne u Arizoni, rekao bih da će oluja stići još u toku noći.

Da li zbog prašine ili zbog prebujne mašte, cio mi se krajolik činio kao da gori neprirodnim plavičastim crvenilom, kao da ga promatram kroz leću koja nije dobro podešena za otklone boja. Najčudnije je bilo to što kada sam pogledao u neki udaljeniji a veći objekt koji je na sebe privlačio pažnju, činio mi se živo obojen, ali kada bih ga izravno malo bolje pogledao, taj bi efekt iščezao. Eksperimentirao sam da bih ustanovio da li je možda svjetlo na neki način polarizirano, kad mi se pridružio Blakeslee. Držao je svoju vječitu lulu u ustima i bio je tako miran i hladnokrvan kao da je cijeli prizor nastao njemu u čast.

Stajali smo tako nekih petnaestak minuta promatrajući kako Sunce mijenja oblik što se više približava horizontu. Počela su se paliti

svjetla po sobama, ljudi su žurili kući a neki su se vraćali na posao u laboratorij. U horološkom laboratoriju čitav je treći kat bio osvijetljen. Prema lokalnim glasinama tamo se radilo na nekom vrlo važnom eksperimentu.

Kada je nestao i posljednji trag Sunca iza Ballantine Halla, nisam se mogao uzdržati da ne upitam Blakesleeja:

— Recite, jeste li opazili nešto neobično u krajoliku u posljednje vrijeme?

— Neku vrst prizmatičnog efekta?

— Pa, tako bi se to moglo nazvati. Kimnuo je glavom.

— Opazio sam to još i prije dva tjedna.

To je bila novost za mene.

— Ja nisam opazio sve do večeras. Vrlo čudni meteorološki uvjeti, pretpostavljam?

On istrese lulu kuckajući po željeznoj ogradi.

— Da pogledamo u našu biblioteku. Prema vlastitom iskustvu, u njoj možete naći sve što vas zanima.

Zidovi prekriveni knjigama bili su ugodna promjena prema vrelom vjetru i prašini na balkonu. Blakeslee ode do police gdje su stajali astrofizički svesci i izvadi jedan već izblijedjeli primjerak. Bez oklijevanja, pruži mi knjigu otvorenu na strani 373.

— Mislim da ćete ovdje naći odgovor na vaše pitanje.

Prvo sam pogledao na korice. Bio je to 29. tom iz godine 1914. Članak na koji me upozorio Blakeslee nosio je naslov »Moguće djelovanje Halleyjeva kometa na Zemljinu atmosferu«, a napisao ga je Edward Emerson Bernard, poznat kao jedan od najpažljivijih promatrača na početku ovoga stoljeća. Poslije fenomena kojem sam bio svjedokom ove večeri, njegove riječi kao da su bili upućene upravo meni nakon toliko godina:

... sastoji se od neobičnog svjetlucanja i neprirodne pojave oblaka blizu Sunca i od mreže prizmatična svjetla na oblacima prema jugu. Sve ovo kombinirano s općim efektom neba i oblaka — nebo ima potpuno neprirodan i divlji izgled — privući će pažnju svakog tko je navikao na uobičajeni izgled Sunca i neba.

... Najsugestivniji fenomen je bio vrlo očit pri kraju lipnja, pa i godinu dana kasnije. Prvo je bio zapažen u noći 7. lipnja 1910. godine i sastojao se od traka i mase što se polagano kretala kao svjetlucava maglica koja nije bila ograničena ni na jedno posebno mjesto na nebu. Netko bi mogao pomisliti da je ove neobične pojave izazvala zora, ali držim da nije tako, jer nisu ni po čemu nalikovale na pojave vezane uz zoru koje su nam do sada poznate.

Pročitao sam ovaj kratki članak nekoliko puta prije nego što sam ga odložio.

— Tako, dakle, takve stvari uzrokuje Halleyjev komet — rekao

sam.

— Nemojte misliti da u to treba sumnjati — odvrati mi Blakeslee. — Vjerojatno smo zaronili u onaj dio repa bliže glavi, ako nismo u samom glavnom dijelu mase. U posljednja dva mjeseca dao sam dvojici mlađih astronoma da promatraju golim okom pojavu i da snime noćno nebo spektrografom s jednom prizmom.

Blakeslee je ponekad djelovao mnogo brže nego što bi se to moglo zaključiti iz njegova nezainteresirana stava.

— Uzgred, da vas upitam — primijetio sam — Halleyjev komet slijedi putanju koju ste predvidjeli? Bio sam posljednje vrijeme previše zauzet da bih to provjerio.

Blakeslee je izvadio lulu iz džepa, natrpao je krupno rezanim duhanom i povukao nekoliko dimova prije no što mi je odgovorio.

— Ne vidim zašto vam to ne bih rekao — kazao je polagano. — Svakako bih vam savjetovao da to neko vrijeme zadržite za sebe. Činjenica je da je jezgra kometa na temelju koje sam proračunavao putanju, sada skoro dva stupnja u otklonu od pozicije po mojem proračunu.

— Dva stupnja! — Uzviknuo sam. — Pa to je četiri promjera punog mjeseca! Što je to otišlo ukrivo?

Blakeslee je zamišljeno promatrao užareni vrh lule svojim kritičkim okom.

— Moram vam reći da nemam pojma što se dogodilo i što je otišlo ukrivo — kazao je mirno.

Bilo je točno 02.12 po lokalnom vremenu kada sam čuo nekakvo komešanje izvan kupole. Te noći kao da se događalo nešto neobično. Dobro se sjećam vremena jer sam upravo počeo jednosatno snimanje H. D. 218393 i upravo sam to zapisao u dnevnik. Živeći tako na jednom mjestu čovjek postaje izvanredno osjetljiv za sve što se događa izvan uobičajenog. Ubrzo je i Blakeslee ušao vrlo namršten.

— Što se događa? — zapitao je.

Vidljivost se pogoršala toliko da sam morao produžiti eksponažu za 30 minuta, da bih je bar donekle nadomjestio.

Blakeslee je kimnuo i otišao.

Čekajući dolje u tamnoj komori da se razvije ploča, opazio sam da me oči peku kao da nisam spavao danima, a koža na licu mi je bila napeta i suha. Sat za mjerenje procesa razvijanja trgnuo me svojom zvonjavom.

— Bilo bi dobro da je uspjelo — mrmljao sam sebi u bradu. — Mislim da više ne bih mogao čekati na još jedno snimanje.

Ploča je bila dobra. Napokon, tu je bilo mnogo spektra. No, nije ih bilo lako prepoznati. A onda sam polagano počeo prepoznavati stare, dobro poznate oznake H beta sa širokom vodikovom jezgrom, H gama s izrazito širokim rubom na crvenom, 4471 od helija, jonizirane

silikonske linije pri 3128 i 4131. Zagonetno je bilo neuobičajeno proširivanje linija i traka daleko u ultraljubičastom dijelu što se završavalo velikom crnom mrljom na kraju ploče.

Proučavajući spektar, postajao sam sve uzbuđeniji. Ako je to bilo ono što sam mislio da jest, onda će to biti najveća stvar u astrofizici od vremena kada je Janssen promatrao helij na Suncu bez zatamnjivanja. Ali, nije mi potrebno da se uzbuđujem dok se još jednom ne uvjerim.

Požurio sam uza stepenice i našao Murdocka kako se zabavlja televizorom.

— Ti si spektrografski stručnjak — rekao sam zadihano. — Spusti se u tamnu komoru i rastumači mi što sam dobio na ploči koju sam upravo razvio.

Murdock me začuđeno pogledao kada je proučio trake spektra svojim povećalom.

— To je, uz eksponažu od devedeset minuta, zvijezda H. D. 218393 — objasnio sam — snimljena novim ultraljubičastim spektrografom. Ta je zvijezda nekakav čudni B-tip, varijanta s emisijom vodikovih linija. Nikako ne mogu razumjeti ovaj cijeli spektar južno od 2900.

Murdock je proučavao jednu liniju za drugom.

— Kakva ti je bila disperzija? — upitao je.

— Četrnaest angstrema na jedan milimetar.

Uzeo je mali milimetarski mjerač i nešto mjerio na pojedinim trakama spektra. Onda je nešto računao na nekakvoj staroj omotnici provjeravajući rezultate ponovnim mjerenjem na ploči.

— E, pa postoji jedan odgovor na sve ovo — reče na kraju udarajući mjeračem po prstu. — Očito je da je omotač ozona u gornjem dijelu atmosfere prestao djelovati. Čini se kao da je i trak kisika počeo djelovati. No svakako je taj tanki omotač molekula, koji nas je štitio od Sunčevih ultraljubičastih zraka, nestao odjednom.

— I kao rezultat toga, dragi moj Lathame, ti si dobio prvi zvjezdani spektrogram uvažene glave te vodikove porodice, Lyman alfa pri 1216. — On je pokazao na crnu mrljicu na kraju ploče. — Čestitam.

— Hajde da to kažemo Blakesleeju — pozvao sam ga.

Izvukli smo Blakesleeja iz biblioteke gdje je pregledavao neke stare brojeve astronomskog časopisa.

Vrlo je pažljivo pregledao ploču i bez riječi saslušao Murdockovo tumačenje spektra.

— To bi moglo razjasniti mnoge stvari — rekao je polagano. — No to ćemo konačno ustanoviti sutra ujutro kad izađe Sunce.

— Tja, pod uvjetom da smo još ovdje, da bismo to vidjeli — dodao je Murdock.

Probudio sam se tek negdje oko podne slijedećeg dana. Prva mi je misao bila taj spektrogram zvijezde H. D. 218393. Ploča je sada već

morala biti suha, tako da sam je mogao staviti u aparat za mjerenje i napokon vidjeti što sam dobio.

Kada sam došao do tamne komore, na žalost, iznad vrata je bilo upaljeno crveno svjetlo sa znakom »Radi se«.

— Otvorite — viknuo sam kucajući na vrata. — Ovdje Latham.

— Zdravo, Lathame — odvratio je veselo Murdock — kako se osjećaš jutros?

— Dobro, htio bih onu ploču.

— Kakvu to ploču?

— Pa znaš koju ploču mislim. Hajde, otvori.

Murdock se doimao divlje. Bio je neobrijan, crna kosa mu je bila nakostrušena a oči su mu divlje sjale. Pruži mi jednu ploču još vlažnu od fiksira.

— Sunčev spektar sve do 600 angstrema — viknuo je. Prema pločama, koje sam vidio, mora da je radio satima. Desetak ploča se sušilo a još desetak je bilo u fiksiru.

— Šest stotina angstrema! — dahnuo sam. — Čovječe pa ti si lud. Nema nikakve Sunčeve svjetlosti kod šest stotina angstrema.

— I još se pojačava! — reče uzbuđeno. — Evo očito nema granica za Sunčev ultraljubičasti spektar. On se pojačava umjesto da nestaje.

Jedan pogled na ploču bio mi je dovoljan pa da zaključim da su njegova opažanja točna.

— Tamo još 1937. godine — reče Murdock, pripalivši cigaretu — astrofizičari su počeli naslućivati da Sunce ne zrači kao crno tijelo pri šest tisuća apsolutnih. Svi su se složili da pola tuceta različitih linija dokazuje da ultraljubičasti spektar Sunca odgovara crnom tijelu od oko dvadeset tisuća apsolutnih. Dakako, nisu mogli biti sasvim sigurni. Jer, kada su identificirali linije korone i u njima atome željeza i jonizirana nikla, a to su provjeravali na desetke puta, shvatili su da negdje dolazi do gubitka energije koji je ekvivalentan temperaturi od sto tisuća, a možda i milijun stupnjeva.

On je bio tako uzbuđen da je neprestano šetao po tamnoj komori, vadeći ploče iz vode, proučavajući ih povećalom i stavljajući ih natrag u vodu.

Nevolja je bila što nitko nije mogao otkriti kako je moguća tako visoka frekvencija radijacije kod žutog patuljka kao što je naše Sunce. Neki su držali da je to proces sličan fisiji urana i da bi to bio odgovor. U to vrijeme to je zvučalo dosta neuvjerljivo. Danas se čini da smo i tada bili previše konzervativni, kao i obično.

Ugasio je cigaretu u pepeljari i zapalio novu. — Da li o tome stižu izvještaji s drugih strana?

Murdock je zaklimao glavom. Elektronske komunikacije na cijeloj Zemlji potpuno su zakazale. Jonosfera je uništena i više je nema. Sada ovisimo o poštanskim golubovima i o poni-ekspresima.

Ostatak poslijepodneva smo utrošili na pregibnom fokusu našeg 12-metarskog teleskopa, snimajući jednu ploču za drugom, što smo mogli brže, tako da smo pri zalasku Sunca dobili kompletan pregled Sunčeva spektra sve do 100 angstrema s korekcijama, toliko materijala da bi ekipa asistenata imala posao s mjerenjima sve do 2000. godine. Kada je posljednja ploča bila izrađena fotometrijski i razvijena, odahnuli smo i počeli razmišljati što bismo pojeli. Murdock je imao nešto kave, malo sira i krekera u svojoj sobi, a ja sam dodao nekoliko komada čokolade. Dok se kuhala kava, imali smo prilike da malo razgovaramo.

— Murdock, što ti misliš o svemu tome, što se to događa?

On uze komadić papiga i olovku.

— E, pa evo kako to ja sebi predstavljam — reče. — Kasnije možeš u to unijeti detalje, ali u osnovi cijela bi priča izgledala ovako.

— Nema nikakve sumnje da je potpuno poremećena molekularna ravnoteža u gornjim dijelovima atmosfere. Jer, osnovni proces stvaranja ozonskog plašta je fotoliza molekula kisika i to ovako.

Napisao je jednadžbu O: — hw = O + O svojim uspravnim neujednačenim rukopisom.

— To znači da svaki foton koji apsorbira jedan molekul proizvodi dva atoma kisika. Na umjerenoj visini gdje još ima mnogo ostalih molekula dobijamo sudar triju čestica slijedećeg tipa, O, O + M = O + M gdje M može biti bilo koji partner u sudaru, recimo molekula dušika.

— Ozon je vrlo nestabilan molekul tako da se istovremeno odvija suprotan proces i neprestano od ozona do kisika. Zbog toga će koncentracija ozona u svakom trenutku zavisiti od relativnih omjera pri kojima teku te različite reakcije.

Načinio je stanku da bi provjerio količinu kave u lončiću prije no što se ponovo vratio problemu ozona.

— Ali, sada ulazi Halleyjev komet u igru i što se događa? Iz promatranja znamo da je njegov spektar prepun ugljika. Ugljik i kisik snažno se privlače, tako da kada je god to moguće oni nastoje da se spoje. Rezultat je da kisik u gornjim dijelovima atmosfere umjesto da stvara ozon i druge mješavine, ubrzano tvori čvrste ugljikove spojeve. Ovo otvara vrata snopu ultraljubičastog svjetla koji sada prolazi bez teškoća kroz plašt koji ga je nekada zaustavljao kao zid od kamena.

Natočio je kavu u posudice u kojima smo inače miješali razvijač.

— Čekaj malo — usprotivio sam se. — To zvuči kao da u našoj teoriji postoji sudbonosna pukotina. Ugljični monoksid i ugljični dioksid također vrlo snažno apsorbiraju ultraljubičaste zrake, ako se još dobro sjećam.

— Točno — složio se Murdock. — Ali ne tako efikasno kao ozon i kisik. No, vaša mi opaska nudi još jedan i to zaključni dokaz za

teoriju. — Odvojio je jednu ploču iz aparata za sušenje i gurnuo je preko stola meni. — Pogledajte na eksponažu tu na lijevoj strani. Zapažate li ovaj teško apsorbirani rejon između 1150 i 690 angstrema, znate li što je to? To je najjači trak molekula ugljičnog dioksida. Očito je kako su se zgusnuli na ultraljubičastim zrakama našeg Sunčevog svjetla.

Slijedećih dana saznali smo kakav je život na površini Merkura i Mjeseca a koji su izloženi kratkovalnom dijelu Sunčeva spektra. Nikada prije nisam imao ni pojma koliko je slaba ravnoteža između suprotnih sila koje omogućavaju našu egzistenciju. Stoljećima se čovjek šepirio potpuno nesvjestan smrtonosne opasnosti koja mu je prijetila odozgo, a njegova jedina je zaštita bila mala masa pokretljivih nestabilnih molekula. Priča o Damoklovu maču! Ne bi bila nimalo smiješna stvar kada bi stvarno pao, vjeruj mi kad ti kažem.

U našem institutu znanstvenici su shvatili ozbiljnost položaja čim su za njega saznali, i znali su, poduzmu li odgovarajuće mjere moglo bi se to spriječiti bez teškoća. Nije bilo tako s ostalima. Iako su ljudi bili upoznati s opasnošću i upozoreni kako da se čuvaju od nje, ipak su baš u slučaju s Halleyjevom kometom zbog izopačenosti ili čiste gluposti odbili da poduzmu ono što treba. Tome je, možda, bilo uzrok što je površno gledano sve bilo kao i prije. Sunčeva svjetlost je bila nešto plavlja, ali taj efekt nije mnogo zabrinjavao. Nevolja je bila u tome što se X zrake nisu mogle namirisati niti osjetiti.

Kao što je Murdock već rekao, sve komunikacije putem radija više nisu funkcionirale, ali nakon zalaska sunca pojedini dijelovi izvještaja su se povremeno uspjeli probiti kroz pustoš izvan »Nukleusa«. Na tisuće ljudi hodalo je okolo slijepo. Čak i pored tamnih naočala difuzna radijacija je prodirala do oka i izazivala ozbiljna oštećenja. Gotovo preko noći ljudi su oslijepili, snažne ličnosti su postajale bespomoćne, slijepe kreature. Pandemija oftalmičkog konjunktivitisa jednostavno se nazivala sljepilom, taj je termin bio vrlo prikladan s nekoliko stajališta.

Oštećenje oka moglo se predvidjeti i na neki način smanjiti unaprijed. No predviđene su bile druge bolesti, što su se razvijale u razmjerima što ih se uopće nije moglo kontrolirati. Među najozbiljnijima bila je zapanjujuća pojava kožnog raka među mlađima i starijima. Poznato je da je taj oblik raka latentno prisutan u svih ljudi i samo čeka prikladan trenutak pa da se razvije. Radiolozi su utvrdili da jedan uski trak radijacije između 2600 i 3200 može aktivirati rak na koži. Obično se samo zrake između 2900 i 3200 mogu probiti, tako da se rak kože pojavljuje najčešće u onih koji su duže vrijeme izloženi Suncu, kao mornari i farmeri.

Kao da nekontrolirano povećanje raka nije bilo već dovoljno veliko zlo. Postepeno se, usprkos strogo cenzuriranim vijestima počele širiti

glasine o drugim bolestima, ostavljajući po strani one o kojima se nije pričalo, nego su se samo naslućivale. O djelovanju ultraljubičastih zraka na centralni živčani sistem, zbog povećane radijacije i pregrijavanja lubanje, što je uzrokovalo grčenja i u krajnjim slučajevima dovodilo do ludila i samoubojstava.

Što se tiče rata, on je prestao tek što je počeo. Rakete elektronski kontrolirane jurile su bez ikakve kontrole vrlo često uništavajući one koji su ih uputili. Tehničari, koji su radili duboko pod zemljom, sjedili su bespomoćni pred savršenim instrumentima, nemoćni jer više ništa nisu vidjeli. Tako je svijet bio prisiljen na mir, koji je prihvaćao samo kad se nad njim nadvila opasnost veća nego što su je ljudi mogli izmisliti.

Polagano se svijet počeo vraćati u normalan život. Ozdravljenje je bilo više rezultat prestanka tih pojava nego krize. I što se svakim danom Halleyjev komet sve više udaljavao od Zemlje, promatrali smo kako se na našim fotografijama suzuje trak ultraljubičasta zračenja, dok se nije zaustavio na 2900, kao što je bio i prije.

Jedne večeri u rujnu, Blakeslee, Murdock i ja bili smo zauzeti našim najmilijim poslom, promatranjem Sunčeva zalaska s balkona kupole našeg 12-metarskog teleskopa. Kada je nestalo svjetlo, mogli smo razaznati Halleyjev komet na zapadnom nebu u sazvježđu Sekstanta kako se polagano kreće prema jugu ka Hidri. Sada već više od pola milijarde kilometara udaljen od Zemlje malo je zadržao od svojeg prijašnjeg sjaja. Bio je jedva vidljiva utvara koja se gubila pri zalasku Sunca.

Razmišljao sam o dugom putu tamo daleko u prostorima vječnog sumraka između putanja Urana i Neptuna, prije nego što se opet okrene prema Suncu. I na kakav li će svijet naići kada se vrati ponovo? To nikada neću saznati.

Kazao sam to Blakesleeju:

— Jeste li ikada ustanovili zašto je Halleyjev komet skrenuo s puta koji ste vi proračunali?

On je gledao u komet što je iščezavao vjerojatno s istim mislima koje su i meni sjevnule.

— Ne, nikada nisam ustanovio — rekao je zamišljeno. — Provjeravao sam svoju seriju integracija na svakom koraku od posljednjeg perihela od 19. travnja 1910. godine sve do one noći u kolovozu kada smo snimili našu prvu fotografiju i nisam naišao ni na jednu grešku koja bi narušila moje proračune. Prilikom prethodne pojave Halleyjeva kometa Cowel i Crommelin su obavili golem posao u Greenwichu, utvrdivši kretanja od perihela u 1759. do 1910. godine. Kada je Cowelu uručena zlatna medalja Kraljevskog astronomskog društva rečeno je kako je on uzeo u obzir sve udaljenosti uzduž puta kometa sve do preciznosti koje nisu odstupale više od petnaest metara.

Pa ipak je Halleyjev komet prošao perihel 1910. puna tri dana prije predviđena vremena. Ova razlika nije nikada bila objašnjena. — Murdock se naslonio na ogradu balkona. — Ima jedno prihvatljivo objašnjenje, kako se meni čini. Moram priznati da zvuči gotovo fantastično. Ali, ipak, nije u suprotnosti s našom atomskom teorijom. Postoje dokazi da i neorganske materije posjeduju određeni stupanj senzibilnosti, a to znači da bi atom mogao imati neku vrst svijesti i volju i tako u ograničenom smislu i sposobnost da kontrolira vlastitu sudbinu. S tom osobinom smo se upoznali još prije pola stoljeća kad je čuveni fizičar Pauli objavio svoj takozvani princip isključivosti. Po tome principu unutar atoma jedan te isti prostorni položaj može zauzimati samo jedan elektron. Nemoguće je da dva elektrona u jednom atomu imaju iste vrijednosti, kao sva četiri, koliko je potrebno da se odredi posebno elektronsko stanje. Nesporazum se pojavljuje kada pokušavamo otkriti kako u toj mreži elektroni mogu biti svjesni položaja koji treba da zauzmu, tako da nikada ne bude narušen Paulijev princip isključivosti. To nikada nisu objasnili stari fizičari valne mehanike, a i danas je to jedna od najzagonetnijih i osnovnih osobina atoma. Da li bi to »osjećanje« atoma moglo biti uzrokom kojim bi se objasnilo čudno vladanje kometa, ne bih znao reći. Možda i Halleyjev komet voli ponekad da krene stranputicom kao i mnogi od nas. Možda se umorio što nas mora gledati svake sedamdeset i sedme godine, tko zna?

— Možda ćemo dobiti odgovor kada se Halleyjev komet vrati 2065. godine — primijetio sam usput.

Murdock se nasmijao.

— Pa, zaista je teško predvidjeti što će Halleyjev komet tada zateći na Zemlji. Zar nisi čuo veliku vojnu tajnu? Dillon je tamo u horološkom laboratoriju riješio problem vremena, nakon pet godina eksperimentiranja.

— Kako je daleko stigao? — upitao sam.

— Oko tri tisućinke sekunde. No to sam čuo od samog MacIntirea koji mu je glavni asistent. On tvrdi da tom tehnikom vrlo lako može izmjeriti milijunti dio sekunde. Ljudi iz armije su pohrlili ovamo.

— Znači da bi nas Halleyjev komet mogao 2065. godine zateći kako vodimo neki rat vremena?

— I to bi se moglo dogoditi. — odvrati Murdock.

Blakeslee je sa zadovoljstvom gledao za Halleyjevim kometom, očito potpuno nezainteresiran za Murdockovu opasku.

— Halleyjev komet se neće više pojaviti — rekao je mirno. Murdock i ja bili smo iznenađeni.

— Zašto, što mislite time reći? — upitali smo obojica.

— Hoću reći da je ovo posljednji put što nas je Halleyjev komet posjetio — odgovorio je. — Za vrijeme posljednjih nekoliko mjeseci

ekscentričnost njegove putanje se definitivno pretvorila od produžene elipse u hiperbolu. Zato ga dobro još jednom pogledajte, jer to je posljednji put što je netko vidio Halleyjev komet.

Hiperbola! Krivulja koja počinje i završava u beskonačnosti.

A Halleyjev komet upravo kreće prema beskraju. Pa to ne može biti! Pokušao sam protestirati, ali mi se grlo stislo i riječi nikako nisu nailazile. I kao iz velike daljine čuo sam Murdocka kako govori.

— Čudno kako ljudi uvijek misle o kometu kao o znamenju zla — rekao je veselo. — Meni se čini da je Halleyjev komet bio vjeran pratilac i naš vrlo dobar prijatelj svih ovih godina. Možda je zaustavio početak svjetskog rata i to na brzinu. Da nije bilo sljepila, nas možda ovdje ne bi bilo.

— Da, tako je — reče Blakeslee. — Da nije bilo tog sljepila, tko zna što bi se dogodilo.

Nanny

Philip K. Dick

Nanny

Prevela *Nada Kralj*

— Kada se sjetim djetinjstva — reče Mary Fields — pitam se kako smo uopće mogli živjeti bez jedne Nanny-dadilje koja bi se brinula o nama.

Otkako je došla, Nanny je, bez sumnje, posve izmijenila život u kući Fieldsovih. Od časa kada djeca ujutro otvore oči pa sve do posljednjeg pospanog kimanja glavom prije spavanja — Nanny je stalno uz njih. Motri ih, lebdi nad njima i nastoji da im zadovolji svaku želju.

Tom Fields je znao da kada krene u ured, da su djeca zbrinuta, savršeno zbrinuta. Mary je bila oslobođena mnogobrojnih kućanskih poslova i briga. Nije morala buditi djecu, odijevati ih, paziti jesu li se oprala, pojesti njihove obroke i tome slično. Nije ih čak morala ni voditi u školu. Ako poslije škole nisu izravno došli kući, Mary nije nemirno šetala gore — dolje po stanu misleći da li im se što dogodilo.

Međutim, Nanny ih u isto vrijeme nije i razmazila. Kada su poželjeli nešto nerazumno ili smiješno poput cijele trgovine slatkiša ili pak da se provozaju na patrolnom motociklu, Nanny je tada bila stroga, a njezina odluka čvršća od čelika. Znala je kada i kako odbiti apsurdne želje.

Oba su je djeteta voljela. Jednom kada su Nanny morali poslati na popravak, plakali su bez prestanka. Ni otac ni majka ih nisu mogli utješiti. No, Nanny se ubrzo vratila i sve je bilo u redu. I to baš u dobar čas. Mary Fields je bila iscrpena.

— Za ime svijeta — reče — što bismo mi bez nje?

— Bez koga? — Njezin muž podiže pogled.

— Bez Nanny.

— Ah, tko to zna — reče Fields.

Nanny je ugodnim zujanjem budila djecu, tik do njihovih ušiju. Bila je uz njih dok su se oblačila i pazila da na doručak pođu čisti i uredni. Ako su djeca ponekad bila namrgođena zbog ranog ustajanja, dopustila im je da joj se popnu na leđa i tako ih je nosila niz stepenice

u blagovaonicu.

Kojeg li zadovoljstva! Noseći djecu svakog na jednom ramenu, Nanny je nalikovala na tenk koji smiješno tetura niz stepenice.

Nanny nije pripremala doručak. To je učinila robot — kuhinja. Nanny je samo stajala uz djecu pazeći da sve pojedu, a kad su završili doručak, kontrolirala je da li su ponijeli sve knjige za školu. Kada su knjige bile spremne, djeca počešljana, odjevena i uredna, preostalo je još da ih prati do škole da bi ih zaštitila od uličnog prometa.

U gradu je vrebalo mnogo opasnosti; sasvim dovoljno da Nanny bude oprezna. Posvuda površinske raketne krstarice, koje prohuje u mahu. prevozeći poslovne ljude na posao. Jednom je neki huligan pokušao napasti Bobbyja. Nanny je reagirala tako da je brzo zamahnula svojom bočnom kukom i on je urlajući odletio u stranu. Baš kako je i zavrijedio. Jednom se opet neki pijanac obratio Jean, pričajući joj gluposti, a tko zna što je smjerao. Nanny ga je oborila u jarak jednim jedinim zamahom svog snažnog čeličnog lakta.

Ponekad su se djeca, na putu do škole, zaustavljala pred robnom kućom. Tada bi ih Nanny blago potapšala i požurivala ih. Pokatkad se dešavalo da djeca kasne u školu. Nanny bi ih tada stavljala na leđa te ubrzala korak. Pri tom su joj metalne šape snažno odzvanjale pločnikom.

Nanny je bila s njima i poslije škole. Uvijek je nadzirala njihovu igru. Kada bi se počeo spuštati mrak, prekinula bi igru i krenula prema kući.

U času kada se postavljala večera na stol, stizala bi Nanny unoseći Bobbyja i Jean kroz ulazna vrata. Tada bi zazujala onim svojim karakterističnim zvukom, a to je za djecu bio znak da hitro otrče u kupaonicu, umiju se, operu ruke i sjednu za stol.

Te je večeri Mary Fields šutjela, mršteći se.

*

— Tome — reče ona.

Njezin muž podiže pogled s novina.

— Što je? — upita.

— Htjela bih s tobom o nečemu razgovarati. O nečemu vrlo čudnom što ni sama ne razumijem. Ja se, naravno, ne razumijem u tehniku. Ali Tome, kada svi mi spavamo i kuća utone u tišinu, Nanny...

U tom času začuje se zvuk izvana.

— Mamice! — Jean i Bobby glavom bez obzira ulete u dnevnu sobu dok su im lica sjala od zadovoljstva. — Mamice, utrkivali smo se s Nanny cijelim putem do kuće i pobijedili smo je.

— Mi smo pobijedili — reče Bobby. — Prešli smo je.

— Mnogo smo brže od nje trčali — reče Jean.

— Djeco, a gdje je Nanny? — upita Tom Fields. Okrene glavu

osluškujući. S ulaznih vrata dopirao je neobičan zvuk. Vrlo neobično škripanje i topot u isto vrijeme. Tom se nasmije.

— To dolazi Nanny — reče Bobby.

Nanny uđe u sobu.

Tom Fields je stane promatrati. Ona ga je uvijek zanimala. Sobom se prolomi zvuk koji su stvarale njene metalne šape. I pod je pri tom škripao. Nanny se zaustavi na nekoliko koraka od Fieldsa. Njena dva oka, dvije fotoćelije postavljene na svjetlucavim pomičnim štapićima, promatrale su ga ispitivački.

Štapići su se pomicali, njišući se pri tom blago, pa se činilo kao da razmišlja o nečemu. Zatim su se umirili.

Nanny je bila izrađena u obliku kugle spljoštene pri dnu. Pokrov joj je bio od tamnozelenog emajla koji se, u toku vremena, ogulio mjestimice. Osim očnih štapića, ništa drugo na njoj nije se posebno isticalo. Metalne se šape nisu vidjele. Sa svake strane pokrova nazirali su se obrisi vratiju. Kada je bilo potrebno, iz njih bi izronile magnetske kuke. Dodatni metalni poklopci bili su zavareni sprijeda i straga tako da je Nanny djelovala kao neko vatreno oružje, nekakva vrst tenka. Ili kao neki golemi kukac.

— Dođi! — poviče Bobby.

Nanny se bez oklijevanja pomakne, pošto se najprije snažno šapama uprla o pod. Jedna vrata sa strane pokrova se otvore i pri tom izroni duga metalna palica koja je na kraju završavala kukom. Nanny kukom dohvati Bobbyjevu ruku i privuče ga k sebi i posadi na pleća. Bobby nogama obuhvati metalni pokrov. Uzbuđen i sretan, udarao je petama poskakujući gore — dolje.

— Hajdemo se utrkivati oko kuće — poviče Jean.

— Jihaaaa! — usklikne Bobby. Nanny se pokrene i pođe s Bobbyjem prema izlazu. Velika okrugla buba, škripava metala, puna instrumenata, fotoćelija i cijevi. Jean potrči za njima.

Zavlada tišina. Roditelji su ponovo bili sami.

— Ne zadivljuje li sve to? — upita Many Fields. — Naravno, roboti su u današnje vrijeme nešto sasvim uobičajeno. Svakako više nego prije nekoliko godina. Vidiš ih na svakom koraku, za tezgom u trgovini, za upravljačem autobusa, pri fizičkim poslovima...

— Ali, Nanny je drugačija — promrmlja Tom Fields. — Ona ne nalikuje na nekakav stroj. Kao da je živa. Živa osoba. Pa i mnogo je složenija od bilo kojeg robota te vrste. Kažu da je čak zamršenija i od robota-kuhinje. Prilično smo i platili za nju — reče Tom.

— Točno — promrmlja Mary Fields. — Vrlo je nalik na živo biće. — U glasu joj se osjećao čudan prizvuk. — Vrlo nalik.

— Ona se zaista brine o djeci. — Tom ponovo dohvati novine.

— Ali ja sam ipak zabrinuta. — Mary spusti šalicu na stol. Bilo je već kasno. Djeca su bila otpremljena na spavanje. Mary ubrusom

dotakne usta. — Tome, zabrinuta sam. Kad bi me samo slušao!

Tom Fields žmirne očima.

— Zabrinuta? Zbog čega?

— Zbog nje. Zbog Nanny.

— Zašto?

— Ja... ja ne znam.

— Misliš li da ćemo je morati ponovo dati na popravak? Što je ovaj put na stvari? Kad je sama djeca ne bi toliko natezala...

— Nije u tome stvar.

— U čemu je onda?

Mary ne odgovori. Iznenada ustane i pođe prema stepenicama koje su vodile na prvi kat do spavaćih soba. Zagledala se u mrak. Tom ju je promatrao zapanjeno.

— Što ti je?

— Želim se uvjeriti da nas ne čuje.

— Tko? Nanny?

Mary pođe prema njemu.

— Tome, sinoć su me ponovo probudili zvukovi. Ponovo sam ih čula. Iste onakve zvukove kakve sam bila čula I prije. Tada si mi rekao da to nije ništa.

Tom odahne rukom.

— I nije. Što bi oni značili?

— Ne znam. Upravo me to i brine. Ali čim mi zaspemo, Nanny silazi. Napušta svoju sobu. Klizne niz stepenice što je moguće tiše onog časa kada se uvjeri da svi spavamo.

— Ali zašto?

— Ja zaista ne znam. Prošle sam je noći čula kako se spušta niz stepenice, tiho poput miša. Ćula sam je da se ovuda kreće. A zatim...

— Što zatim?

— Tome, zatim sam je čula kako izlazi na stražnja vrata. Pošla je u dvorište. Bilo je to za neko vrijeme sve što sam čula.

— Što je radila?

— Ne znam. — Lice Mary Fields bilo je zabrinuto. — Ne znam. Što bi, za ime svijeta, mogla Nanny raditi vani, noću, u dvorištu iza kuće?

*

Bila je tama. Potpuna tama. Zatim je škljocnuo infracrveni filtar i osvijetlio prostor. Metalna se prilika polako kretala kroz kuhinju. Šape su joj bile napola uvučene kako bi što manje narušavala tišinu. Pođe prema stražnjim vratima i stane, oklijevajući i osluškujući.

Ni otkuda nije dolazio nikakav šum. U kući je sve bilo tiho. Gore su svi spavali. Bar se tako činilo.

Nanny gurne stražnja vrata i pođe na verandu. Vrata se tiho za njom zatvore. Noćni je zrak bio prorijeđen i hladan. I pun mirisa, sasvim stranih mirisa i šumova. Bilo je to doba kada proljeće počinje

prelaziti u ljeto, kada je zemlja još vlažna a vruće srpanjsko sunce još niie dospjelo osušiti nisko bilje.

Nanny siđe niz stepenice na betonsku stazu, a potom oprezno krene na travnjak dok su joj rosne vlati trave lupkale po šapama. Zastane načas, podižući se na stražnje šape. Vrednjim se dijelom izbočila u zrak. Očni štapići, istegnuti, kruti i napeti, vrlo lagano su se pomicali. Zatim se ponovo spusti i nastavi koračati.

Upravo kada se našla iza stabla breskve vraćajući se prema kući, začu se nekakva buka.

Stane kao ukopana. Vrata sa strane pokrova joj se otvore i iz njih iziđu kuke u svoj svojoj veličini. Na drugoj strani drvene ograde, iza tratinčica, nešto se pokrenulo. Nanny se oprezno zagleda u tom pravcu, ubrzano uključujući infrafiltare. Na nebu je treperilo svega nekoliko zvijezda, no i to je Nanny bilo dovoljno da vidi ono što se našlo pred njom.

S druge strane ograde kretala se druga Nanny, lagano se provlačeći kroz cvijeće i približavajući se ogradi. Nastojala je da bude što je moguće tiša. Obje Nanny su zastale promatrajući jedna drugu. Zelena Nanny je nepomično stajala u svome dvorištu dok se plava prilika približavala ogradi.

Plava je prilika bila veća od Nanny; takvih dimenzija da bi mogla svladati i dva dječaka. Stranice pokrova bile su joj svinute i izgrebene od uporabe, ali su joj kuke još bile snažne. Uz već uobičajene nosne poklopce imala je žlijeb od tvrda čelika te ispupčenu, snažnu čeljust koja se već promicala. Proizvođač te plave Nanny, Mecho-Products, posebnu je pažnju obratio upravo toj čeljusnoj konstrukciji. Bio im je to zaštitni znak, samo njihovo obilježje. U reklamama i brošurama su isticali masivno frontalno udubljene u svih svojih modela. Postojalo je i jedno dodatno pomagalo: oštrica na pogon koja je, po želji kupca, mogla biti ugrađena u te njihove de-luxe modele. Tako je bila opremljena plava Nanny.

Pažljivo se krećući naprijed, plava je Nanny stigla do ograde. Zaustavila se i pažljivo promotrila letve od kojih je bila sazdana ograda. Bile su uske, stare i natrule. Nanny udari o ogradu svojom čvrstom glavom. Ograda popusti i sruši se. Istog časa, plava se Nanny podigne na svoje stražnje šape, dok su joj kuke odskočile u stranu. Ispuni je divlja radost, veliko uzbuđenje, borbena mahnitost.

Približile su se jedna drugoj čvrsto ispreplićući kuke. Valjale su se tiho, po tlu. Pri tom nisu stvarale nikakvu buku, ni plava Nanny proizvod Mecho-Productsa, a ni manja, svjetlija, blijedozelena Nanny proizvod Service Industries Inc. I tako obujmljene borile su se na tlu, dok je snažna čeljust plave Nanny nastojala da iskrivi i onesposobi osjetljive šape zelene Nanny. Zelena je Nanny sada svojim metalnim krajem pokušavala zakvačiti oči svoje protivnice koje su hirovito

svjetlucale. Nevolja zelene Nanny bila je u tome što je bila osrednji model u usporedbi s plavom Nanny. Po svojoj težini i odlikama bila je već zastarjela, no svejedno, borila se žestoko i nemilosrdno.

Nastavile su bitku valjajući se po vlažnom tlu.

Gnjevno su izvršavale svoj pravi zadatak za koji je svaka od njih bila namijenjena.

*

— Ne mogu zamisliti — promrmlja Mary Fields kimajući glavom. — Ja jednostavno ne shvaćam.

— Pretpostavljaš li da je to učinila neka zvijer? — progunđa Tom. — Postoji li neki veliki pas u susjedstvu?

— Ne. Bio je jedan veliki irski seter ali su ga odveli na selo. To je bio pas Pettyjevih.

Oboje su bili uznemireni i zabrinuto su promatrali Nanny koja je ležala nepomično kraj vrata kupaonice, pazeći da Bobby opere zube. Zeleni joj je pokrov bio ulupljen. Jedno oko razmrskano, staklo izbijeno i u krhotinama. Jedna joj kuka više nije bila potpuno uvučena; visila je bespomoćno kroz otvor malih vrata.

— Ja jednostavno ne razumijem — ponovi Mary. — Pozvat ću servis za popravak robota da čujem što će oni reći. Tome, nešto se moralo zbiti u toku noći dok smo spavali. Buka koju sam čula...

— Psst — Tom je šapatom upozorio da ušuti. Nanny im se počela približavati. Dok je prolazila pored njih, škripala je i nepravilno zujala. Nalikovala je na metalnu bačvu koja ispušta neujednačene zvukove. Tom i Mary su je tužno gledali kako tromo ulazi u sobu za dnevni boravak.

— Pitam se — prozbori Mary.

— A što se to pitaš?

— Pitam se hoće li se to još jednom dogoditi? — Naglo podiže pogled prema mužu dok joj se u očima očitovala zabrinutost. — Znaš koliko je djeca vole i koliko im je potrebna. Oni jednostavno ne bi bili sigurni bez nje. Zar bi bili?

— Možda se to više neće dogoditi — reče Tom umirujućim glasom. — Možda je to bila samo nezgoda. — Ali ni on sam nije vjerovao u to; vrlo je dobro znao u čemu je stvar. Ono što se dogodilo ni u kom slučaju nije bila samo nezgoda.

Izvuče površinsku krstaricu iz garaže i otvori stražnja vrata. Začas je ukrcao ulupljenu Nanny u krstaricu. Desetak je minuta prolazio kroz grad i stigao do odjela za servisiranje i održavanje robota, firme Service industries Inc.

Serviser, odjeven u bijelu kutu punu masnih mrlja, susretne ga pri ulazu.

— Imate neprilika? — upita ga. Iza njega, u dubini duge zgrade, protezalo se nekoliko redova Nanny raznoliko oštećenih. — Što bi to

moglo biti, ovaj put?

Tom ništa ne odgovori. Izvuče Nanny iz krstarice i pričeka da je serviser sam ispita. Kimajući glavom, serviser se prigne i, otklonivši masnoću s ruku reće:

— To će vas podosta stajati. Kompletan živčani sistem je u kvaru.

Tom upita, dok mu se grlo već potpuno osušilo:

— Jeste li ikada prije vidjeli nešto slično? Nije se slomila, i to vrlo dobro znate. Uništena je.

— Tako je — tiho potvrdi serviser. — Prilično je toga skinuto s nje. Nedostaje čak čitav jedan komad. — Pokaže na prednji pokrov. — Pretpostavljam da je to djelo jednog od onih tipova čeljusnih robota firme Mecho.

Tomu se sledi krv u žilama.

— Dakle, to vama nije nepoznato — reče polako dok su mu se vilice na vratu sve više stezale. — I tako se to neprestano ponavlja.

— Pa dobro, firma Macho je u posljednje vrijeme iznijela na tržište taj čeljusni tip robota. Nije uopće loš no stoji dvostruko više no što vrijedi. Naravno — doda mudro serviser — i mi imamo odgovarajući tip robota. Možemo potući njihov najbolji model, a uz to smo još i jeftiniji.

Nastojeći da mu glas ostane što je moguće mirniji, Tom reče.

— Želim da se moj robot popravi. Ne želim kupiti novi.

— Učinit ću što je u mojoj moći. Ali, nikada više neće biti onakav kakav je bio nekada. Oštećenje je znatno. Savjetujem vam da ga prodate. Za njega biste mogli dobiti gotovo isto toliko koliko ste ga platili. Novi će model izaći otprilike a mjesec dana, pa...

— Da prijeđemo na stvar. — Tomove su ruke podrhtavale dok je pripaljivao cigaretu. — Vi ga ne želite popraviti, zar ne? Cilj vam je da prodate nove novcate čim se pokvare ovi stari. — Pažljivo pogleda servisera. — Kada se pokvare ili kada ih netko razbije.

Serviser slegne ramenima.

— Mislim da je takav popravak čisto gubljenje vremena. I tako će vam vrlo skoro dokončati. — Udari čizmom o obješenu kuku robota Nanny. — Ovaj model star je otprilike tri godine. Znajte, zastario je.

— Popravite ga! — procijedi Tom kroz zube. — Sve mu je bilo jasno. Teško se suzdržavao da ne izgubi takt. — Ne želim novi. Hoću da se popravi ovaj stari.

— U redu — odgovori serviser popustljivo. Počne ispisivati radnu listu za popravak i nadomjestak dijelova. — Učinit ćemo sve što je moguće. No, ne očekujte čuda.

Dok se Tom potpisivao na listu, još su dvije Nanny stigle u servisnu radionicu.

— Kada će to biti gotovo? — zapita.

— Potrebno je nekoliko dana da se dovede u red — odgovori

serviser pokazujući glavom na gomilu pokvarenih i polomljenih Nanny-robota. — Kao što vidite, prilično smo zauzeti.

— Čekat ću — odlučno reče Tom — čak ako to potraje i cio mjesec.

*

— Pođimo u park — poviče Jean.

Djeca se uputiše u park.

Bio je divan dan. Sunce je sjalo i nesebično zagrijavalo zemlju dok su se trava i cvijeće njihali na vjetriću. Dvoje se djece uputilo šljunčanom stazom udišući topao zrak pun mirisa ruža i procvalih voćaka. Prolazili su kroz tamnu šumu cedrovih stabala koji su se lagano njihali. Tlo je bilo meko i raskvašeno. Pod nogama im je bila mahovina, meka poput krzna. Iza cedara, ponovo se pojavilo plavetnilo neba i tople zrake sunca. Pred njima se sada prostirala tratina.

Nanny ih je slijedila. Vukla se polako, a šape su joj bučno odzvanjale po tlu. Kuka joj je bila popravljena i namješten nov optički dio. Međutim, nedostajali su joj fini, odmjereni pokreti koje je imala nekada. Još nisu bili uklonjeni svi tragovi borbe na pokrovu. Svako malo je zastajkivala. Tada su i djeca stala, nestrpljivo očekujući da ih dostigne.

— Što ti je, Nanny? — upita Bobby.

— S njom nešto nije u redu — primijeti Jean. Od prošle je srijede tako smiješna. Zaista, spora i smiješna. Kao da je malo »skrenula«.

— Bila je u servisu za popravak robota — izjavi Bobby — Mislim da se malo umorila. Tata kaže da je stara. Čuo sam ga dok je pričao s mamom.

Nešto tužnijih lica nastavili su put dok ih je Nanny jedva slijedila. Stigli su do klupa postavljenih svuda uokolo. Na klupama su sjedili ljudi uživajući na suncu, opušteni i bezbrižni. Na travi je ležao jedan mladić. Pod glavu je presavio kaput a preko lica novine. Pažljivo su ga obišli da ga slučajno ne bi dotakli.

— Eno jezera! — poviče Jean dok joj se vraćalo raspoloženje.

Veliki travnjak se postepeno smanjivao i blago spuštao. Daleko dolje, na kraju travnjaka bila je staza, pošljunčani put iza kojeg se naziralo jezero. Djeca radosno poskoče, puna iščekivanja. Sve su brže žurili niz obronak, dok se Nanny strahovito mučila da ih dostigne.

— Jezero!

Bez daha pojure stazom do male zelene obale o koju su udarali valovi. Bobby se baci na koljena. Zadihano stane gledati u vodu. Jean se smjestila do njega, položivši pažljivo haljinicu na travu. Duboko, u nebeskoplavoj vodi vidjele su se ribice. No, bile su preduboko da bi ih mogli uhvatiti. Na jednom kraju jezera neka su se djeca igrala s brodićima i jedrilicama. Na klupi je sjedio neki debeljko, s lulom u

ustima, zadubljen u čitanje. Mladić i djevojka šetali su duž jezera, rukom pod ruku, zagledani jedno u drugo, ne osvrćući se na okolni svijet.

— Kad bih samo imao brodić — reče Bobby sa žudnjom.

Vukući se sa štropotom, Nanny je šljunčanom stazom napokon dospjela do njih. Zaustavila se i polako smještala šireći pri tom šape. Jedno oko, ono ispravno, blistalo je na suncu. Drugo nije bilo sinhronizirano; isprazno je buljilo preda se. Uspjela je prebaciti težinu na manje oštećenu stranu trupa, no kretnje su joj bile nesigurne i spore. Iz nje je dopirao nekakav neugodan miris, nešto poput izgorjela ulja.

Jean ju je proučavala. Zatim sa sažaljenjem potapša onu ulupljenu stranu pokrova.

— Jadna Nanny. Što si učinila, Nanny? Što ti se dogodilo?

— Hajd'mo gurnuti Nanny u vodu — reče Bobby — pa da vidimo da li može plivati. Može li jedna takva Nanny plivati?

Jean odgovori da ne može jer je preteška. Potonula bi na dno i nikada je više ne bi vidjeli.

— Onda je nećemo gurnuti — složi se Bobby.

Na trenutak zavlada tišina. Visoko gore u zraku proletjelo je nekoliko ptica. Mali dječak projuri stazom na biciklu dok su mu prednji kotači klizali po šljunku.

— Da bar imam bicikl — promrmlja Bobby.

Dječak na biciklu se izvrne. S druge strane jezera ustane debeljko, lupkajući lulom o klupu. Zatvori knjigu i uputi se niz stazu brišući čelo velikim crvenim rupčićem.

— Što se radi s Nanny kad ostari? — zamišljeno reče Bobby. — Kamo onda odlazi?

— Kada umre, onda je pokopaju — odgovori Jean, blago gladeći oštećeno, zeleno truplo. — Kao i sve odrasle ljude.

— Da li se Nanny rodi? Je li oduvijek bilo takvih Nanny-ja? — započe Bobby čeprkati po kozmičkim misterijama. — Možda je nekad bilo doba i prije nego što su se pojavile Nanny. Baš me zanima kako je izgledao svijet, dok nije bilo robota.

— Naravno da su Nanny oduvijek postojale — odgovori nestrpljivo Jean. — Da ih nije bilo odakle bi se onda stvorile?

Bobby na to nije mogao odgovoriti. Na trenutak je razmišljao, no ubrzo mu se počelo spavati. Ipak je on previše malen da bi odgonetnuo takve zavrzlame. Očni su mu kapci otežali i on poče zijevati. Oboje, i on i Jean, ležali su na toploj travi i slušali vjetar koji je dolazio iz šume cedrovih stabala. Nanny je stajala iza njih, odmarala se i pokušavala da prikupi izgubljenu snagu. Sunce je još bilo visoko.

Jedna se djevojčica polagano približavala proplanku. Imala je

plavu haljinicu i svijetlu vrpcu u dugoj tamnoj kosi. Prilazila je jezeru.

— Gledaj — reče Jean — eno ide Phyllis Casworthy. Ona ima narančastu Nanny.

Gledali su je sa zanimanjem.

— Tko je još ikada imao narančastu Nanny? — podrugljivo će Bobby.

Djevojčica i njena Nanny se upute stazom i stignu do obale jezera. Zaustave se i djevojčica stane promatrati jezero i brodiće koji su po njemu plovili.

— Njezina je Nanny veća od naše — primijeti Jean.

— Istina — složi se Bobby. Pogladi svoju zelenu Nanny, blago joj se osmjehujući. — Ali, naša je Nanny ljepša, zar ne?

Iako joj se Bobby obratio, Nanny se ne pomakne. Bobby je još jednom u čudu pogleda. Zelena je Nanny stajala kruto i nepomično. Njezin ispravni očni štapić bio je sasvim isturen iz šupljine i gledala je ravno u narančastu Nanny.

— Što joj je? — upita Bobby s nelagodom u glasu.

— Nanny, što ti je? — ponovi Jean.

Zelena Nanny uključi svoj mehanizam i zazuji. Ispustila je šape i namjestila ih čvrsto na tlo, ispuštajući pri tom čudne zvukove. Polako su joj se otvorila vrata sa strane i kuke izrone van.

— Nanny, što radiš? — upita ponovo Jean nervozno se podigavši. I Bobby ustane.

— Nanny, što se dešava?

— Idemo — u strahu će Jean. — Idemo kući!

— Dođi Nanny! — naredi Bobby. — Mi sada idemo kući.

Zelena se Nanny stane udaljavati od njih. Potpuno je zaboravila da su djeca tu. Dolje, kraj jezera, druga Nanny, velika narančasta buba, odvoji se od svoje djevojčice i počne se primicati zelenoj Nanny.

— Nanny, vrati se! — zapovjedi djevojčica strogim glasom.

Jean i Bobby požure niz travnjak udaljujući se od jezera.

— Ona će doći — reče Bobby. — Nanny, molim te, dođi!

Ali Nanny nije dolazila.

Narančasta se Nanny sve više približavala. Bila je još mnogo veća od čeljusnog tipa robota firme Mecho, koji je one noći došao u dvorište. Taj je obijesni robot sada ležao u komadićima podalje od ograde, a njegovi su dijelovi bili posvuda razbacani.

Ova je Nanny bila najveća koju je ikada vidjela zelena Nanny. Zelena se Nanny nezgrapno pomicala podižući kuke i pripremajući unutarnje rezervne štitnike. No, narančasta je Nanny već otpustila svoje uglate metalne ruke postavljene na dugačkoj opruzi. Metalna se ruka uzdizala visoko u zrak. Počela je zvečati i brujati. Prikupljala je snagu i sve više povećavala brzinu.

Zelena je Nanny načas oklijevala. Ustuknula je. Sada se već počela

udaljavati od velike narančaste prilike. No, ova joj se druga već sasvim približila.

— Nanny! poviče Jean. — Nanny! Nanny!

Dva su se metalna tijela zakvačila, prevrnula se na tlo i počela surovo valjati po travi, očajnički se boreći. Golema je Nanny bez prestanka, divlje, udarala po zelenoj Nanny. Metalna su tijela blistala na suncu.

— Nanny! — zavrišti Bobby bespomoćno poskakujući.

Ali, podivljala, uskovitlana zeleno-narančasta gomila metala nije odgovarala na pozive.

*

— Što ćeš učiniti — upita Mary Fields, blijeda, skupljenih usana.

— Ostani tu. — Tom zgrabi kaput i prebaci ga preko ramena. Povuče šešir s police i uputi se prema izlaznim vratima.

— Kamo ćeš?

— Je li krstarica vani? — Tom povuče izlazna vrata. Djeca su ga gledala drhteći od straha.

— Da — promrmlja Mary — vani je. Ali kamo... Tom se naglo okrene prema djeci.

— Sigurni ste da je mrtva?

Bobby kimne glavom. Lice mu je bilo obliveno suzama.

— Komadići... po čitavom travnjaku.

Uputi se prema izlazu i siđe stepenicama do mjesta gdje je bila parkirana krstarica. Uskoro su čuli kako je odletio u srdžbi.

Morao je obići nekoliko agencija za prodaju robota da bi pronašao ono što je htio. Firma Service Industries Ine nije imala ništa od onog što bi on uzeo pa je odlučio da prekine s tom firmom. U izlogu firme Allied Domestic ugledao je ono što je tražio. Upravo su zatvarali trgovinu, ali ga je prodavač pustio da uđe čim je spazio izraz Tomova lica.

— Uzimam — reče Tom posegnuvši čekovnu knjižicu iz kaputa.

— Kojeg molim? — zbunjeno će prodavač.

— Onog velikog. Velikog crnog u izlogu što ima četiri ruke i malj na prednjoj strani.

Prodavaču se lice ozari od zadovoljstva.

— Svakako — klikne on i izvadi narudžbenicu. — To je model Imperator Delux s upravljačem na zračni pogon. Uz neznatan dodatak na cijenu, možemo vam ugraditi videokazetofon. Tako možete udobno zavaljeni u fotelju pratiti situaciju.

— Situaciju? — upita Tom začuđeno.

— Da. Kada polazi u akciju. — Prodavač počne ubrzano pisati. — Ja zaista mislim pri tom na akciju. Ovaj se model robota zagrije i svlada svog protivnika samo petnaest sekundi od časa kad je aktiviran. Nećete pronaći niti jedan jedini model koji bi reagirao brže. Ni u ovoj

firmi, niti u bilo kojoj drugoj firmi. Prije svega šest mjeseci, govorilo se da je petnaest sekundi samo nedostižan san. — Prodavač se uzbuđeno smijao. — Ali, nauka napreduje.

Čudni, hladni trnci proširuje Tomu kroz tijelo.

— Slušajte! — reče grubo. Dohvati prodavača za ovratnik i privuče ga bliže k sebi. Narudžbenica odleti. Prodavač malo ustukne, iznenađen i uplašen. — Shišajte vi mene! — zasikta Tom. — Stalno pravite sve veće robote, zar ne? Svake godine novi modeli, novo oružje. Vi i ostale firme, proizvodite ih sa sve savršenijom opremom kako bi uništavali jedni druge.

— Pardon — ozlojeđeno reče prodavač. — Modeli firme Allied Domestic nikada nisu uništeni. Možda tu i tamo malo ulupljeni, ali, pokažite mi samo jedan od naših modela robota koji je izvan upotrebe.

Pun ponosa podigne narudžbenicu i poravna ogrtač. — Ne, moj gospodine — reče posebno ističući riječi — naši modeli izdrže. Vidio sam neki dan naš model tipa 3-S, star sedam godina, kako trči uokolo. Nešto malo je oronuo ali još radi dobro. Rado bih vidio jedan od onih jeftinih modela firme Protecto-Corp. koji bi mu se usudio suprotstaviti.

Teško se svladavajući, Tom upita:

— Ali zašto? čemu sve to? Koji je cilj tom nadmetanju među njima?

Prodavač je načas oklijevao. Nesigurno dohvati ponovo narudžbenicu.

— Pa, tako je to. Nadmetanje. Upotrijebili ste pravu riječ. Uspješno nadmetanje, da budem precizniji. Firma Allied Domestic nema konkurencije — ona je razara.

Tomu je trebalo da se sabere na trenutak. Onda je shvatio.

— Uviđam — reče. — Drugim riječima, svake su godine ti roboti zastarjeli. Nedovoljno dobri, nedovoljno veliki, nedovoljno snažni. I, ako ih se ne zamijeni, ako se ne kupi novi, savršeniji model...

— Vaša dosadašnja Nanny je izgubila u borbi? — sa smiješkom će prodavač. — Je li vaš dosadašnji model bio nešto malo »raspušten«? I nije uspio u nadmetanju s novim, kvalitetnijim robotima? Nije na kraju dana više mogao raditi?

— Naša Nanny nije nikad više ni došla kući — reče Tom suho.

— Da, bila je potpuno uništena... shvaćam. Vrlo čest slučaj. Vidite, nemate izbora. Nije to ničija krivnja. Nemojte nas kriviti, nas — firmu »Allied Domestic«.

— Ali — oštro će Tom — kada se uništi jedan robot, to znači da vi istog časa prodajete drugi. Za vas je to dobra prodaja. Novac u blagajni.

— Istina. Ali, svi mi moramo ići ukorak sa suvremenim zahtjevima, za što boljom kvalitetom. Ne možemo sebi dopustiti da zaostajemo.

Kao što vidite, dopustite mi da to kažem, i kod vas se zbio takav slučaj. Osjetili ste neugodne posljedice zato što ste bili u zaostatku s dostignućima.

— Da — složi se Tom gotovo nečujno. — Rekli su mi da ne popravljam našu Nanny i da bi je trebalo zamijeniti za novi model.

Prodavačevo je lice sjaio i razvuklo se u osmijeh. Sjalo je poput kakva sunca, sretno i zadovoljno.

— Međutim, sada ste mirni. S ovim modelom vi ćete biti bez premca. Gotovo je s vašim brigama. — Zastane i upita: — Kako se zovete? Na koga ću imenovati narudžbenicu?

*

Bobby i Jean su zadivljeno gledali u transportne radnike koji su unosili golemu škrinju u dnevnu sobu. Gunđajući, položili su je na pod dok im je niz lice lio znoj.

— U redu — resko će Tom. — Hvala.

— Nema na čemu. — Radnici su otišli i bučno zatvorili vrata.

— Tatice, što je to? — prošapće Jean.

Djeca pažljivo priđu škrinji razrogačenih očiju.

— Vidjet ćete začas.

— Tome, već je kasno i moraju na spavanje — protestirala je Mary. — Ne bi li to mogli vidjeti sutra?

— Jednom mogu i malo kasnije poći na spavanje.

Skidao je daske, jednu po jednu, i radio to stručno i sabrano. Na kraju je skinuo i posljednju dasku i postavio je uza zid do ostalih dasaka. Otvorio je knjigu s uputama za uporabu i garantni list, pa to onda pruži Mary.

— Pridrži!

— To je Nanny! — poviče Bobby.

— To je jedna velika, velika Nanny!

Pred njima je mirno stajala velika, crna prilika, poput goleme metalne kornjače, uvijena u uljem premazani omot. Pažljivo pregledana, podmazana i s punom garancijom. Tom kimne glavom.

— Tako je. To je Nanny, nova Nanny. Došla je da zamijeni vašu staru.

— To je za nas?

— Da. — Tom sjedne na stolicu i zapali cigaretu. — Sutra ujutro ćemo je uključiti i zagrijati. Vidjet ćete kako trči.

Djeca su gledala raširenih očiju. Nisu mogla ni disati a kamo li govoriti.

— Ali, ovog puta — reče Mary — morate se držati podalje od parka. Ne vodite je u blizinu parka, čujete li?

— Zašto — suprotstavi se Tom. — Mogu bezbrižno poći s njom u park.

Mary pogleda s nevjericom.

— Ali, ono narančasto čudovište bi moglo...

Tom se mudro nasmiješi.

— Ja im dopuštam da idu u park. — Okrene se prema Bobbyju i Jeani. — Djeco, idite u park kad god to poželite. I ne morate se ničeg bojati. Nikoga i ničega. Upamtite to.

Dotakne nogom novu Nanny.

— Nema više ničeg na svijetu čega biste se plašili. Sad više ne.

Bobby i Jean kimnu glavom pogleda Još uprtog u novu Nanny.

— U redu, tata — izusti Jean.

— Hej, pogledaj je — prošapće Bobby. — Samo je malo pogledaj. Jedva čekam sutrašnji dan.

*

Gospođa Casworthy je pozdravljala muža na ulaznim stepenicama njihove atraktivne trokatnice. Uhvati mu ruku sa zebnjom.

— Što je? — promrmlja Casworthy skidajući šešir. S rupčićem obriše znojno čelo. — Oh, tako je vruće. Što nije u redu? Što je?

— Andrew, bojim se...

— Što se, za ime svijeta, dogodilo?

— Phyllis se danas vratila kući iz parka bez svoje Nanny. Kad ju je jučer Phyllis dovela kući, bila je izgrebena i ulupljena. Phyllis je tako očajna. Ne mogu ustanoviti...

— Bez svoje Nanny?

— Vratila se kući sama. Potpuno sama. Krv mu udari u glavu.

— Što se dogodilo?

— Nešto se dogodilo u parku. Isto kao i jučer. Nešto je napalo našu Nanny. Uništilo je. Nisam od Phyilis mogla točno dokučiti što je to zapravo bilo, no bilo je to neko čudovište, neko veliko crno čudovište... očito neka druga veća Nanny.

Casworthyju iskoči vilica na vratu. Debeli mu obrazi poprime tamnocrvenu boju. Iznenada se okrene.

— Kamo ćeš? — nervozno ga upita žena.

Zajapurena lica, debeljko hitro požuri stepenicama do dvorišta gdje je parkirao površinsku krstaricu, i već je hvatao za ručicu vrata.

— Idem kupiti novu Nanny — progunđa. — Najbolju Nanny koju mogu dobiti. Čak ako ću morati obići i stotinu trgovina. Želim najbolju i najveću.

— Ali, dušo — počne ga preklinjati žena, žureći da ga dostigne u dvorištu — možemo li uistinu to sebi priuštiti? — Nervozno trljajući ruke nastavi: — Mislim, ne bi li bilo bolje da pričekamo... Dok se malo ne pribereš i razmisliš... Možda da to učiniš kasnije, kada se malo smiriš?

Ali, Andrew Casworthy nije slušao. Već je pokrenuo krstaricu i bio spreman da odleti.

— Nitko me neće pretећi. Doskočit ću ja tome — reče mrko dok su

mu se debele usne tresle od bijesa. — Pokazat ću ja njima. Pa čak ću naručiti i specijalnu Nanny najvećih dimenzija. Neka samo za mene proizvedu nov model. Znao je da će to neki od proizvođača robota i učiniti.

(Objavljeno prema dogovoru s GPA München)

Pehist

Mack Reynolds

Prone

Preveo *Nikola Popović*

Vrhovni general Bull Underwood reče izvanredno blagim glasom:

— Imam osjećaj da je iz ovog razgovora izostavljena svaka druga rečenica. Recite mi sada, generale, što mislite reći time da se oko njega dešavaju razne stvari?

— Pa, na primjer, prvoga dana je Mitchie donio u akademiju na jednu demonstraciju topovsku granatu.

— Što je to top?

— Jedno staro oružje, prije dirigiranih raketa — reče mu komandant vojne akademije na Terri. — Znate one granate koje su bile ispucavane pomoću baruta. Obično ih demonstriramo u našim razredima na satovima povijesti. Toga su puta četiri studenta bila ranjena. Slijedeći dan je još šesnaest bilo ranjeno u manevrima zemaljskog ratovanja.

U Bullovu glasu osjetio se prizvuk poštovanja.

— Vaš put mora da je bio trnovit.

General Bentley obriše čelo snježnobijelim rupčićem dok je odmahivao glavom.

— To je bilo prvi put da nam se tako nešto dogodilo. Kažem vam, od kada je Mitchie Farthingworth došao na akademiju, stvari su krenule naopako. Požar u spavaonici, eksplozije manjih oružja, kadeti poslani u bolnicu. Moramo se osloboditi tog momka!

— Nemojte biti smiješni — progunđa Buli. — On je zjenica u oku svoga staroga. Moramo od njega načiniti heroja pa i po cijenu gubitka jedne bojne eskadrile. No, ja to još ne razumijem. Hoćete reći da Farthingworthov dečko sabotira?

— Ne, to ne! Proveli smo istragu. On to ne radi namjerno, te se stvari jednostavno dešavaju oko njega. Mitchie to ne može spriječiti. On je tu bespomoćan.

— Do bijesa, prestanite ga zvati Mitchie! — dreknu Buli. — Ta kako znate da je to on načinio ako on to ne zna? Možda je to bila samo posljedica niza loših okolnosti.

— To sam i ja pomislio — reče Bentley, dok nisam slučajno sreo admirala Lawrencea iz Akademije svemirskih letača. On mi je ispričao istu priču. Od dana kad je Mitchie, oprostite, Michael Farthingworth stupio nogom u tu akademiju, počele su se događati različite stvari. Kada su ga napokon prebacili u našu akademiju, sve su nevolje prestale odjednom.

Bilo je trenutaka kada je Bull Underwood požalio što nema ni dlake na glavi. Mogao bi ipak ponekad i koju iščupati.

— Onda ipak mora da je sabotaža, budući da su te nevolje prestale njegovim odlaskom.

— Mislim da nije riječ o sabotaži.

Buli uzdahne duboko i kratko zapovjedi svome robotu sekretaru:

— Daj mi kratki izvještaj o kadetu Michaelu Farthingworthu zajedno s njegovim prijašnjim životom. — Dok su tako čekali, gunđao je sebi u bradu. — Stogodišnji rat s onim marsovskim makronima koji je na mrtvoj točki i u pat poziciji, a ja se sada petljam s ovakvim stvarima.

Za manje od minute robot je donio izvještaj:

»Sin senatora Warrena Farthingwortha, predsjednika Odbora za financiranje rata. Dvadeset i dvije su mu godine. Visok 180 cm. Sedamdeset kilograma, plave oči, smeđa kosa, svijetle puti. Rođen i djetinjstvo proveo na tlu nekadašnjih SAD. Prvo obrazovanje od majke. S osamnaest godina upisao se na Harvard ali je školovanje prekinuo kada se srušio krov velike dvorane te pobio većinu nastavnika i velik dio studenata. Slijedeće se godine upisao na Yale koji je napustio nakon dva mjeseca, jer je 90 posto sveučilišnih zgrada izgorjelo 1985. Iduće se godine upisao na Kalifornijski univerzitet ali nije mogao završiti jer je potres potpuno...

— To je dovoljno — odsiječe Buli. Okrenuo se i pogledao generala Bentleyja. — Koji je to đavo? Da je taj mladić čak I psihokinetički saboter, ne bi sve to mogao učiniti.

Komandant akademije zakima glavom:

— Sve što znam jest da je od njegova dolaska u našu Vojnu akademiju počela serija nesreća. I što je duže ovdje, sve je opasnije. Sada je dvostruko gore nego kada je stigao. — Ustao je umorno. — Ja sam propao čovjek, i sve ovo prepuštam vama da riješite. Dobit ćete moju ostavku poslije podne. Otvoreno govoreći, bojim se vratiti u školu. Ako to učinim, jednog ću dana, vjerojatno, slomiti kičmu kada se budem sagnuo da vežem uzice na cipeli. Jednostavno nije zdravo biti kraj tog mladića.

Pošto je general Bentley otišao, Bull Underwood je još dugo ostao zamišljen za svojim stolom, napućenih usana.

— I baš će slijedećih pet godina prijedlog za financiranje biti pred tim odborom — gunđao je sam sebi u bradu. Okrenuo se sekretaru

robotu. — Neka se najbolji psihotehničari pozabave u Michaelom Farthingworthom. Oni moraju otkriti... pa, dakle, oni moraju otkriti što se to, do vraga, događa u njegovoj blizini. Zadatak je prioritetan!

Otprilike tjedan dana kasnije robot se javio.

— Mogu li vas prekinuti načas? Stiže prioritetan izvještaj.

Bull Underwood zagunđa i odmakne se od zvjezdane karte koju je proučavao s dvojicom generala svemirske flote. Otpusti ih i sjede ponovo za stol.

Ekran zasvijetli: ukaže se lice nekog starijeg civila.

— Doktor Duclos — reče civil. — Slučaj kadeta Michaela Farthingwortha.

— Vrlo dobro — promrmlja Buli. — Doktore, koji je vrag s tim mladim Farthingworthom?

— Mladić je sklon nesrećama. Tipičan »pehist«. Bull Underwood se namršti.

— Što je on?

— Pehist, sklon nesrećama. — Doktor je to izrekao s očitim zadovoljstvom. — Postoje znakovi da je momak najekstremniji slučaj u povijesti medicine. To je doista bila izvanredna studija. Nikada u svom radu nisam sreo...

— Molim vas, doktore, ja sam laik. Što to znači da naginje nesrećama?

— Ah, da! Ukratko, to je do danas još neobjašnjen fenomen, prvi su ga opazili osiguravajući zavodi u devetnaestom i dvadesetom stoljeću. Čovjek sklon nesrećama doživljava neobično mnogo nesreća, ali te nesreće ne pogađaju njega nego osobe u njegovoj blizini.

Buli gotovo nije vjerovao.

— Hoćete reći da ima osoba kojima se samo tako, iz čista mira, dešavaju nesreće bez ikakva razloga?

— Točno tako — potvrdi dr Duclos. — Mnogi su takvi slučajevi dosta jasni. Podsvjesno djeluje želja za smrću pa pehist teži ka samouništenju. Međutim, znanost će imati još dosta posla da otkrije one posebne sile iza manje poznatih slučajeva kao što se to manifestira kod Farthingwortha. — Doktorovo značajno slijeganje ramenima odavalo je njegovo galsko porijeklo. — Do sada smo došli samo do tog zaključka da se radi samo o zakonu slučajnosti. Suprotan tip nesrećkoviću morala bi biti osoba koja je obdarena nenormalno velikom srećom. Međutim...

Bull Underwood gotovo napadno napući usne.

— Slušajte — prekide ga on. — Što da se učini s njim?

— Ništa — reče doktor podigavši i spustivši bespomoćno ramena. — Sklon nesrećama takav i ostaje. Ne uvijek, ali manje-više ostaje uvijek takav. Na svu sreću takvi su slučajevi vrlo rijetki.

— Nisu dovoljno rijetki — zagunđa Buli. — Te osiguravajuće

kompanije, što su one činile kada bi otkrile takva... čovjeka naklonjenog nesrećama?

— Vodili su evidenciju o njemu i nisu htjele osigurati nesrećkovića, ni njegov posao, kuću, poslodavce, namještenike, ili bilo koga i bilo što, što je bilo u vezi s njim.

Bull Underwood je gledao netremice u doktora razmišljajući da li je njegovo objašnjenje bilo samo pokušaj da ga povuče za nos. Napokon se trgnuo.

— Hvala, doktore Duclos. To bi bilo sve. — Lice civila nestade s ekrana. Buli reče polagano svom sekretaru robotu:

— Neka se kadet Farthingworth odmah javi meni. — Dodao je ispod glasa: — Dok bude ovdje, neka cijelo osoblje drži fige.

*

Fotoelektrično kontrolirana vrata koja su vodila do najsvetijeg dijela gdje je sjedio Bull Underwood bešumno su se otvorila da bi propustila poručnika koji odmah stade mirno. Vrata iza njega opet su se bešumno zatvorila.

— Dakle što je? — zagunđa Bull Underwood.

— Kadet Michael Farthingworth se javlja na raport.

— Neka uđe... Ah, samo trenutak, poručnice Brown. Kako se osjećate pošto ste razgovarali s njim?

— Ja? Osjećam se vrlo dobro. — Poručnik ga pogleda iznenađeno.

— Hmmm. Dobro, dakle, neka uđe, do bijesa.

Poručnik se okrene i vrata se automatski otvorile pred njim.

— Kadet Farthingworth — najavi on.

Došljak stupi u sobu i stade ukočeno pred stolom šefa zemaljske vojske. Vrhovni general Bull Underwood pažljivo ga je procjenjivao. Usprkos vrlo pristaloj uniformi akademije, Michael Farthingworth je odavao melankoličnu i nevojničku osobu. Njegove blijedoplave oči gledale su tužno iza jakih kontaktnih leća.

— To bi bilo sve, poručnice — reče Buli svom pomoćniku.

— Razumijem. — Poručnik se okrene na peti i izmaršira kroz vrata koja su se brzo otvorila i zatvorila prije nego što je poručnik prošao kroz njih.

Bull Underwood baci pogled na prijelom kosti i hrskavice. Zgrozio se, a onda je kratko rekao svom sekretaru robotu:

— Neka se poručnik Brown odmah prebaci u bolnicu... i ah,... neka mu se preda Medalja Lune za izlaganje opasnosti izvan službene potrebe. — Okrenuo se došljaku i odmah prešao na stvar. — Kadetu Farthingworthu — reče odsječeno — znate li nešto o čovjeku »sklonom nesrećama« ili pehistu?

— Znam, generale. — Mitchijev je glas bio tih i gotovo plačan.

— Znate, dakle? — Bull Underwood se iznenadio.

— Znam! U početku me požar u školi i nije toliko zabrinuo, jer

nisam držao da je to u vezi sa mnom, ali što sam postajao stariji, bilo je gore, a nakon onoga što se dogodilo na mom prvom randevuu počeo sam pomalo istraživati.

— Što se dogodilo na tom prvom sastanku? — upitao je Buli oprezno.

Mitchie je pocrvenio.

— Poveo sam je na ples, a ona je tamo slomila nogu.

Buli se nakašlje.

— I tako, vi ste konačno počeli istraživati?

— Da, generale — reče Mitchie očajnički. — I ustanovio sam da naginjem nesrećama, pravi pehist i da se to kod mene povećavalo geometrijskom progresijom. Iz godine u godinu postajao sam sve gori. Drago mi je da ste i vi to otkrili... Ne znam što da radim. Sada je sve u vašim rukama.

Buli je bio ponešto udobrovoljen. Možda ovo i neće biti tako teško kao što se plašio da će biti.

— Imate li vi nekakvu ideju, Mitchie? Ovaj, to jest...

— Zovite me samo Mitchie, ako želite, svi me tako zovu.

— Imate li vi nekakvu ideju? Napokon, Terri ste nanijeli zla koliko ne bi mogla nanijeti ni jedna marsovska komandoska jedinica.

— Točno! Mislim da bi me trebalo strijeljati.

— Ha?

— Zaista! Mene treba žrtvovati — reče Mitchie potišteno. — Zapravo, mislim da sam možda najprikladniji vojnik za žrtvovanje koji je ikada postojao na ovom svijetu. Cijelog sam života želio postati svemirski letač i dati svoj doprinos u Dorbi s Marsovcima. — Oči su mu svjetlucale iza debelih leća. — Da, zašto... — Zastao je i patetično pogledao svog vrhovnog komandanta. — Ali kakve koristi? Ja sam samo običan pehist, sklon nesrećama. Jedino što preostaje, to je da me likvidirate.

Pokušao se nasmijati samosažaljivo, ali mu se glas slomi.

Bull Underwood je čuo iza sebe kako je prsio staklo na prozoru bez ikakva vidljiva razloga. Trgnuo se, ali se nije okrenuo.

— Oprostite — reče Mitchie. — Eto vidite? Jedino ostaje da me ubijete.

— Vidite — reče Bull Underwood brzo — bilo bi bolje da se pomaknete koji metar dalje od mene tamo na drugu stranu sobe, uz onaj zid. — General se nakašlje. — Da budem otvoren: vaš je prijedlog već bio na razmatranju. Međutim, kako je vaš otac istaknuta politička ličnost, strijeljanje ne dolazi u obzir.

Odjednom, bez ikakva razloga sekretar robot poče govoriti.

— Bilo je klizavo, pređa se okretala i ceketala na tkalačkom stroju.

Bull Underwood zatvori oči od bola i zavali se u fotelju.

— Što? — reče oprezno.

— Izbornici su lakrdijali kao sam pakao — reče sekretar robot odlučno i zanijemi.

Mitchie pogleda prema Bullu.

— Iskrivio mu se zupčanik, generale — reče objašnjavajući. — To se i prije događalo oko mene.

— Pa to je bio najbolji robot, najbolja banka podataka u cijelom sistemu — protestirao je Underwood. — Oh, ne!

— Ali, tako je — reče Mitohie ispričavajući se. — I ne bih vam savjetovao da ga popravljate. Tri su tehničara bila ubijena strujnim udarom kad sam bio...

Robot je i dalje pjevao:

— Oh, kakav prekrasan dan! Svečanost! Svetkovina!

— Potpuno je iščašen — reče Mitchie.

— Ovo je — poče Bull Underwood — zaista previše!

Bio senatorov sin ili ne bio, financirao on ili ne, ja ću te svojim rukama...

Toliko je energično krenuo naprijed, da mu se izmaknuo sag ispod nogu. Očajnički je pokušao da se uhvati za rub stola, ali dohvati bocu s vodom i ona s freskom poleti na pod.

Mitchie mu krene u pomoć.

— Ostani gdje jesi! — zagrmio je Bull Underwood, držeći jednom rukom članak na nozi, a drugom je, stisnutom u pesnicu, bijesno mahao. — Napolje odavde, proklet bio! — Srušena bočica puna tinte dokotrlja se do ruba stola i sada mu je tinta počela kapati po ćelavoj glavi. To ga nije nimalo smirilo. — Nije sigurno čak ni pokušati da te uništimo. Uništili bismo čitavu diviziju kada bismo samo pokušali pronaći momke za streljački stroj! To bi... — Odjednom je zašutio, a kada je ponovo progovorio, lice mu je bilo kao u orla, a glas kao glasanje kondora.

— Kadetu Farthingworthe — reče svečano nakon podužeg razmišljanja — izabrao sam vas da izvršite najopasniju operaciju koju su vojne snage Terre poduzele u posljednjih sto godina. Ako uspije, taj će pothvat, nesumnjivo, okončati rat.

— Tko, ja? — reče Mitchie iznenađeno.

— Točno — odreže vrhovni general Bull Underwood. — Ovaj rat traje već čitavo stoljeće i nijedna od zaraćenih strana ne može osigurati ni najmanju prednost, onu koja bi mogla donijeti pobjedu. Kadetu Farthingworthe, izabrani ste da podnesete najveći teret koji će Terri donijeti premoć nad Marsovcima. — Buli je čvrsto gledao u Mitchiea.

— Da, generale — salutira on odsječno. — Što mi naređujete?

General je oduševljeno gledao u njega.

— To je riječ pravog heroja svemirskih snaga Terre... Na uzletištu iza ove zgrade nalazi se mali svemirski špijunski brod. Vi ćete odmah

otići do njega i uzletjeti prema Marsu. Kada stignete tamo i spustite se na Mars sakrijte brod i uvucite se u marsovski glavni grad.

— Razumio sam. I što treba tada da učinim?

— Ništa — reče Bull Underwood zadovoljno. — Ne morate ništa učiniti, samo živite tamo. Pretpostavljam da će vaša prisutnost u neprijateljskom glavnom gradu dovršiti rat za manje od dvije godine.

Michael Farthingworth lupne petama i pozdravi savršenim vojničkim pozdravom:

— Razumijem, generale!

Iznenadna vatra izbije u korpi za otpatke.

*

Kroz krhotine prozora Bull Underwood je čuo grmljavinu špijunskog broda pri polijetanju. Na šest milja dalje plamen jednog rezervoara goriva koji je eksplodirao obasjavao je večernje nebo. Sjedeći tako na podu demolirane sobe, trljao je iščašeni članak na nozi.

— Jedina je nevolja to što ćemo ga morati vratiti kući kada se rat završi. — Ali, onda se razvedrio. — Pa, možda bismo ga mogli ostaviti tamo kao našu okupacijsku jedinicu. On će ih spriječiti da se ikada oporave do te mjere da bi ponovo pokušali nekakav rat protiv nas...

Pokušao je da se digne na noge, ali bez uspjeha. Zato reče sekretaru robotu:

— Neka mi pošalju nekoliko momaka iz saniteta.

— Čuvaj se klepetanja i hodanja — zacvili robot.

(Objavljeno prema dogovoru s GPA München)

Kao mladi

Theodore Sturgeon

Like Youngs

Prevela *Vesna Mahečić*

Evo me gdje sjedim na mjesečini, zadužen da napišem jednu odu. Napisat ću... napisat ću, međutim, ono što se zbilo... Nikada više neću pisati ode. Ja sam atavizam. Ja sam iscereni divljak — od današnjega dana. Međutim, oni mi neće vjerovati i smijat će se — ili će mi vjerovati, a tada ću se, mislim, ja smijati. Vjerujem da hoću. Vjerujem da ću moći. Ili plakati. Mislim da ću moći i plakati! Znam: opisat ću sve to, baš kao da je ostao netko na Zemlji. Jednostavno želim znati da li se cjelovitost strahote poput ove može pretočiti u riječi.

Imuni — tamo nas nazivaju. Ali, taj je naziv pogrešan. Imamo ga, svi mi. Jedini mi još nismo umrli. Tako, premda je ljudska vrsta već mrtva, mi još nismo.

Ljudska je vrsta mrtva... Ali nije ljudska priroda. Pretpostavljam da se o tome mogu stvarati različite definicije. Ostalo nas je, do trenutka kada smo se svi okupili, šesto i četiri, od tolikih milijuna. Svi smo bili snažni i zdravi, a većina i mladi. Mogli smo živjeti, učiti, voljeti. Nismo mogli nastaviti vrstu. Toliko za ljudsku vrstu!

Bili smo se, svi odreda, posvetili jednom jedinom cilju: da ljudska priroda ne smije nestati. Ljudska priroda u smislu težnji, velikodušnosti, ako želite i plemenitosti: sve to smo željeli sačuvati. Za nas je već bilo prekasno da se time koristimo. Shvatili smo što je to kad se pojavio novi encefalitis. Možda smo to shvatili i zato što se pojavio encefalitis. Međutim, bilo kako bilo, mi smo na to naišli i morali smo to prenijeti dalje, inače bi sve bilo isuviše smiješna tragedija. Odlučili smo da sve što smo spoznali predamo vidrama.

Naime, da će vidre biti slijedeća generacija bilo je očito. Zbunjivalo nas je ipak što to nisu neke druge životinje: psi, više vrste majmuna, misaoni dupini; svi su oni imali inteligenciju nalik na našu, makar po vrsti, ako ne po osobinama. Pretpostavke da će Slijedeći imati inteligenciju kao što je naša, zaista bi bila pretjerana. Morali smo odbaciti tako obijesnu nadu, budući da je postalo jasno da su vidre životinje, koje su se mnogo ranije nego mi u svojoj evoluciji poslužile

oruđem, te posjeduju mnogo postojaniji smisao za humor od nas, naši logični nasljednici.

Očajavali smo; želim da to bude potpuno jasno. Naše oplakivanje bijaše duboko i gorko. Međutim, moram također reći da smo to oplakivanje prošli i ostavili ga za sobom kako i pristaje našoj zrelosti. Ostavili smo ga za sobom kasno: ipak, ostavili smo to za sobom i postali zreli. Vidite i sami što smo bili, bez obzira na našu pojedinačnu mladost. Mi bijasno Starost Zemlje i to smo znamenje nosili s pravim dostojanstvom. Isto tako, svaki od nas, svi smo bili bogati i moćni, bogatiji i moćniji no što bi to i najneobuzdanija mašta mogla zamisliti — bilo nas je tako malo, bili smo tako odlično izobraženi i živjeli u takvu izobilju, bez ikakve potrebe da štedimo. Svaki je od nas zamahom ruke mogao pokrenuti planinu. Međutim, ono veliko u nama, ono stvarno u nama, bijaše taj osjećaj svrhe i dostojanstva što smo ih iznijeli iz strave i smrti: važnija svrha i stvarnije dostojanstvo no što ga je čovječanstvo ikad osjetilo (osim možda u jednom ili dva plamsaja). Ponosili smo se time. Skromno smo se dopadali samima sebi. A upravo ovo što smo naveli bilo je ono što smo željeli sačuvati. Vidre će, vjerojatno, imati svoju civilizaciju, s nama ili bez nas, ali dostojanstvo — ah, tome smo ih samo mi mogli podučiti. Samo Čovjek može dosegnuti te visine. Smrt nam je poklonila ovu plemenitu spoznaju. Život — život onih Novih — pružio nam je ovu svrhu. Stoga će oni to imati već za svoga života.

Kakav li je to samo bio zadatak! Jer mi smo bili isuviše napredni, a vidre isuviše primitivne da bismo im mogli bilo što utuviti za. vrijeme dok zajedno živimo na Zemlji. Za tisuće godina ćemo već biti pepeo i prah dok vidre počnu komunicirati međusobno. Nismo imali nikakve namjere do ubrzavamo njihov prethistorijski razvoj. Neka ostanu ono što i jesu — snažne, prilagodljive, svuda prisutne. Neka se zadovoljavaju plutanjem na leđima, držeći školjke na prsima i razbijajući ih kamenom, sve dok ne dođe dan kad će one same vlastitom voljom osjetiti da to nije dovoljno. Neka one same potpaljuju svoju vatru.

Međutim, odlučili smo da ne dopustimo da se ta vatra gasi i paluca, kad jednom bude zapaljena. Za vidre neće biti mračnih razdoblja. Reducirat će naša osnovna znanja do njihove jezgre, sročiti to u najrazumljivijem obliku i zapisati na neku vrst putokaza: na svakom uputa za dalje.

Za putokaze smo odabrali novu slitinu 2-krom-vanadij-prim, što smo je nazvali bikroslitina. (Ah, kakve smo samo gradove mogli sagraditi time!) Pravilno proizvedena, ona ne bi nikada mijenjala svoj oblik ili stanje. Nije to bila molekularna rešetka, niti pak mreža atoma. Možda ćemo je bolje opisati kao matricu nukleusa. Takva ploča, veličine deset metara, poduprta samo na rubovima, mogla bi u

središtu držati teret od više tisuća kilograma, a da se ne uvije više od nekoliko tisućinki milimetra. Prut presjeka od jednog centimetra, dugačak stotinjak metara, ne bi se nimalo svinuo, premda se držao vodoravno, prihvaćen samo na jednom kraju. Zašiljen, pisao bi po dijamantu kao po vosku; pločice od tog materijala hlađene do nekoliko tisućinki iznad apsolutne nule — ili pak grijane do dvadeset milijuna stupnjeva — pokazivale bi čak lagano poboljšanje u svojoj doradi. A kakva dorada! Srebren sjaj s odbljeskom breskvine boje...

Dakle na pločice bikroslitine ljudska će mudrost biti upisana. Zadatak je bio golem, ali za nas i jedini. Morali smo najprije sabrati potrebna znanja, a zatim ih destilirati (pa ponovo destilirati) i na kraju sve to šifrirati tako da nova vrsta, o čijim smo parametrima inteligencije mogli tek neodređeno nagađati, bude sposobna i spremna da to preuzme i upotrijebi. Kad ovlada vatrom, morat će saznati za keramiku. Kad počne obrađivati metal, morat će nešto znati o stvaranju slitina te toplinskoj obradi. Na određenom stupnju ove vještine, mora nešto saznati i o snazi pare. I tako dalje. Međutim, ništa od svega toga, ako je ikako moguće, prije no što bude spremna.

Smjestiti bikroslitinastu pločicu sa zgodnim, jednostavnim ilustracijama u glineni kop, na primjer, bilo bi suviše uočljivo, a njihovo skrivanje u rudnim žilama nije bilo baš lako. Mora ih se sakriti dovoljno duboko da ih ne bi otkrili slučajno. Dali smo jezik, brojeve. Također i krajnje tajne — etičke, duhovne, a isto tako i tehnologijske — moraju biti trostruko skrivene da bi na svjetlo dana dolazile kao niz postupnih objavljenja, svako kao otkriće, svako s navještajem onog slijedećeg. Svim snagama smo nastojali da im ništa ne dođe u ruke ni suviše rano, niti, možda zbog suviše dobrog skrovišta, prekasno.

Tako se dogodilo da su četiri Eisteinove jednadžbe o općoj teoriji polja, zajedno s Heisnbergovom dopunom bile smještene na dno duboke bušotine, dvije milje ispod površine oceana. To je punkt gdje smo u dvadesetom stoljeću, kao inženjeri u potrazi za znanjem, došli do svog vrhunca. Nije potrebno da ulazim u detalje tog konačnog dostignuća. Bez obzira na spretnost, naše goleme mogućnosti te na tehniku, nama je bilo mnogo teže doprijeti do dna bušotine, nego što je našim praocima bilo iskopati je.

Skrivanje posljednje bikroslitinaste pločice bio je (tako nam se tada činilo), vrhunac našeg pohoda. Danas se na te dane osvrćem s tugom i naklonošću. To bijaše doba misaonog ponosa. Mučili smo se, naravno, ali smo obavili zadatak. Mi smo na neki način preživjeli vlastitu smrt. Postojali smo u bezvremenskom trenutku. Nije to ni kasniji život, ni besmrtnost. To je trenutak nakon svršetka jednog velikog procvata, a prije početka novog. Ljudska vrsta — sama smrt ljudske vrste — to je već bilo za nama. Vidre još nisu ni počele; bijaše to zone prije njihova

rađanja kao Slijedećih. Stoga smo u ovom razdoblju išli ponosno, smjerno, svjesni naše istinske korisnosti i plemenitosti. Mi smo nosili baklju. I tada...

Tada je De Wald riješio konačnu jednadžbu. De Wald je bez prekida radio na tome još davno prije početka našeg projekta, čak prije nego što je zabilježen prvi smrtni slučaj od novog encefalitisa, što je ubirao prve od milijuna svojih kasnijih žrtava. On je radio na značajnim Hedsenbergovim matematičkim dostignućima. Cilj mu je bio jedinstven matematički izraz kojim bi obuhvatio ne samo Einsteinova četiri već bi njima spojio čak i Heisenbergove u nešto tako jednostavno kao što je na primjer e = mc2.

Bilo je simpozija i uzbudljivih rasprava, ali svakom je bilo jasno što mu je činiti. Shvaćali smo to zbog vrhunske pravrednosti ovakva otkrića u ovakvom trenutku. Neki govorahu o poetskoj pravdi, neki o Bogu, a ja — ja nisam učenjak — ja sam se priklnonio Umjetnosti. Kad bi naša vrsta skončala u cviljenju, kad bi se pokazala jalovom ili kad bi naš zadatak ostao nedorađen u bilo kojem smislu — to bi bila Loša Umjetnost. S druge strane, De Walovo otkriće, došavši usto baš u pravom trenutku predstavljalo je Vrhunsku Umjetnost. Objektivno gledano, moglo se reći da je opravdavalo sve, pa čak i tragičnu smrt ljudske vrste. Za milijun godina, u očima neke druge vrste, ovo će biti najveća ikad ispričana priča.

S radošću smo se prihvatili velikog posla oko vraćanja, sada već zastarjelih bikroslitinastih pločica iz samog mesa Zemljina tijela. U međuvremenu, dok se pripremalo novu pločicu, stare se nije moglo mijenjati niti obrađivati naknadno. Ali je bilo dobro, tako dobro, ponovo se naći na poslu!

Tada smo bili spremni za konačno polaganje. Ako ikad, ovo je bio pravi trenutak za ceremoniju, pa smo odlučili da bude prekrasna. Gregorio je imao skladati glazbu, a naravno, tko bi drugi već Fluger imao izraditi nacrt za postolje, na kojem će za vrijeme ceremonije, jedna do druge biti položene vraćena i konačna pločica. Nisam se nimalo iznenadio, kad su mi došli sa zahtjevom da napišem odu. Nije mi bilo ni najmanje teško: jer ako stvaralačka umjetnost nastaje kao rezultat inspiracije, imao sam je napretek za taj zadatak.

Zatražio sam da me ostave samog na prekrasnom mjestu na obali mora, noć prije ceremonije. Već sam skicirao u glavi cijelu odu, ali sam shvaćao što ovakvo bdjenje može značiti za konačnu verziju.

I doista, ugođaj mjesta i vremena savršeno je odgovarao ovakvu naporu. Posljednji su otišli kasno poslije podneva, a ja sam se udobno smjestio, tako da sam jednim pogledom mogao obuhvatiti i more i nebo, srebrnu plažu te Flugerovo prekrasno postolje, podignuto na dva vrtoglava luka, što su na njemu svojstven način prkosila sili teži. Često se moglo čuti da ni Flugerovi lukovi, a ni bikroslitina ne bi mogli

postojati jedno bez drugoga.

I sunce se spustilo u plamen: kako je to pravo! Čak i dok smo mi...

A na istoku nebo se navlažilo, i zraka Mjeseca... da bude novo svjetlo na Zemlji...

Tada, čudo nad čudima, začu se pljusak na valovitoj pučini i mala crna mrlja kliznu kroz rasvijetljenu tamu. Pomislio sam, pun strahopoštovanja: ne, to je nemoguće, ali... da; ništa ne bi moglo biti pravednije... a tada se Mjesec poče penjati i svojim metalnim rubom okrznu čašu tame i mogao sam vidjeti da sam imao pravo što se tiče te pravednosti — bila je to velika vidra-mužjak koji se šuljao po pijesku smjerajući prema postolju.

Licem okrenut prema meni, udaljen manje od trideset metara, mužjak je stao kao sleden; da nisam znao gdje je, mogao sam pomisliti da je to pješčana humka ili sjenka. Međutim, znao sam gdje je on, i u svjetlosti što je postajala jačom, mogao sam opaziti kako mu se lagane trzaju smiješni brkovi. Nije me varalo oko ni što se tiče predmeta u koji je buljio, jer poznajem njegovu vrstu. Vidra nikada ne gleda izravno u bilo što, baš kao ni ptica. Jednim je okom promatrao svoje voljeno more, drugim postolje. Mene, ravno ispred sebe, nije osjetio. Kakva je to savršena slika bila u svoj svojoj simboličnosti... ona prava!

Okrenuo se hitro i gipko i požurio prema postolju, povremeno se nakratko zaustavljajući kao prava vidra, kao da mu se jedna od motivacijskih spojnica odvezala u bateriji.

Slijedio sam ga tiho, zbunjen i opčinjen. Jer u trenutku poput ovog ne može ni biti drugačije; mora biti tako: ja — možda najpozvanija osoba na Zemlji i u cijeloj povijesti, koja je mogla pravilno vrednovati ovaj prizor od neprocjenjive vrijednosti, imao sam priliku da vidim ovog pretka još dalekih Novih u samoj grobnici najvećih dostignuća čovječanstva.

Mužjak-vidra — kad sam konačno dopuzao na drugu stranu postolja i sakrio se iza zavjesa tako da ga mogu nesmetano gledati — stajao je nepokretno na sredini, ispred dvije bikroslitinaste pločice — jedne tek vraćene sa zapisom Einsteinovih i Heisenbergovih formula i one druge, tek izrađene.

Vidra se iznenada uspravi na stražnje noge i prednje šape položi na vraćenu pločicu. Činilo se da na svoj nespretni, petljavi način miluje površinu pločice. Mene obuze najčudnije raspoloženje, stid, onaj poseban osjećaj krivice što ga doživljavamo zbog netaktičnosti, gafa, same po sebi nevažne društvene povrede, međutim koja teško opterećuje sjećanje. Osjetio sam se kao uljez, špijun, nespretan i neupućen. Da bih prištedio sebi žaljenje u budućnosti, uklonio sam ono suvišno iz ove simfonije pravednosti: sebe samog. Bešumno sam utonuo iza zavjese u pijesak i čestitao samom sebi da sam možda jedini među ljudima s tako razvijenim senzibilitetom.

Da ga ne bih uznemirio, sjedio sam mirno, dok ga konačno nisam opazio kako odmiče prema moru. Dograbio je negdje neku krhotinu ili stvar odbačenu s broda i vidjeh kako time kopa na rubu mora. Mogao sam još razabrati da je iskopao dvije školjke, a zatim je nestao na pučini. Uspravio sam se ne bih li možda uhvatio još jedan, posljednji pogled na ovo stvorenje, sudruga u mojim najčarobnijim trenucima i vidjeh ga. Radosno se ljuljuškao na leđima sa školjkom položenom na prsa. Spretno je udari, posrknu meso iz razbijene školjke, odbaci gore u zrak neželjeno smeće prema mjesečini i izgubi se među valovima.

Zurio sam s ljubavlju za ljupkim malim mudracem, za malim fakinom... i zatim se okrenuh prema mjestu svog bdjenja, goreći od nadahnuća... i da sam tada bio otišao odande, napisao bih nenadmašnu odu... međutim ja sam odšetao do postolja da bih još jednom proživio te nevjerojatne trenutke.

Na blistavoj sam mjesečini zurio u grobnicu čovječanstva, sve njegovo dostojanstvo kao i vrednote, na sav značaj ove velike geste vjere u život što je prošao, i u život što će tek biti — kad mi oči opaze... opaze ono što mi je duh mogao shvatiti tek ne znam ni sam koliko kasnije.

... desno od Einsteinove kratke, savršene, besmrtne tvrdnje o energiji i masi — ispisan komentar, ugreben, napisan na bikroslitinastoj pločici: PA, PONEKAD...

U Heisenbergovoj formuli našao sam dvije korekcije, križanja i neuredno naškrabane brojke, koje su, činilo se, bile duboko ugrebene u tom otpornom metalu malom, prednjom šapom...

Međutim, sasvim me je dotuklo, ošamutilo na duže vrijeme, možda i cijeli sat, nešto od čega sam se jedva oporavio. Bijaše to ono što se dogodilo s De Waldovom pločicom. Jer, ispod ovog vrhunskog dostignuća intuitivne matematike koje oduzima dah, ispod ove najneshvatljivije od svih ljudskih tvrdnji, ispod De Waldove sinteze mužjak-vidra je naškrabao:

BESMISAO!

*

Više ne pišem ode! Što se tiče vas, koji ćete ovo naći, kao i pločice za dokaz, radite kako vam se sviđa. Dopustite val samoubojstava, ako hoćete. Ili se pak okupljajte na kolokvije i vodite suluda istraživanja o pravom izvoru encefalitisa što nas uništava, kao i agonizirana nagađanja o tome je li vidra doista bila svjesna moje prisutnosti te značenja pločica u cijeloj toj situaciji, kao i o tome nisu li možda mužjak-vidra i cijela njegova vrsta nestrpljivi da naše sitne ostatke, sa svom našom moći i izvorima napajanja razbiju, izlude, istrijebe da nas nestane. Ili, pak, možete poslati ronioce da spasu ono čime je otvarao školjke — to je tamo vani, ne daleko — i da tako dokažete sebi da je to doista ugao De Waldove pločice što ga je odlomio golim šapama;

uzmite to i pokažite svima a zatim pustite svoje smiješne laborante da se bakću s tim. Možda će neki od vas na kraju vrištati od smijeha, jecati od radosti kao što se i meni događalo, do samog klimaksa iscrpljenosti i bespomoćnosti zbog toga jer iz vaših mozgova nisam mogao istjerati strahotu te jedine, apsurdne činjenice: kako je djetinjast njegov rukopis!

(Objavljeno prema dogovoru s GPA München)

Život i pol

Frederick Pohl

A Life and a Half

Prevela *Vesna Mahečić*

Sjećam se da je, kad sam bio dječak, i vrijeme bilo ljepše. Ma, kad vam kažem. Evo, svi ti pljuskovi zbog kondenziranja u nekom aklimatizacijskom uređaju ili pak ove strašne, ledene zime zbog toga jer je sva toplina usisana, ili pak ti mahnito-purpurni zalasci sunca svakog bogovetnog dana — kome je, molim ja vas, potreban takav spektakl baš svake večeri? I, molim vas, zašto bi baš moralo biti toliko čestica od H-testova, što uzrokuju te purpurne zalaske?

Svega toga nije bilo. Bijaše jednostavan i lijep, taj svijet moje mladosti. Sada više nije tako lijepo, ali s obzirom na to da sam još živ, neću se tužiti.

Danas je bilo kao i koji god drugi dan.

Shvaćate li vi što to znači? Ustajete, smiješite se anđeoski dok neki đavo pokraj vas laktovima probija sebi put do tuša, zatim dok otvarate mješalicu za tuš do kraja, eto, upravo nestaje tople vode, onda jedete, oblačite se, radite, jedete, ponovo radite, ponovo jedete... dosad sam tri puta upotrijebio riječ »jedete«, a kažem vam da je to svaki put bila obična laž. Jer, recite mi, što znači jesti kad se radi o želeu od špinata?

Poslušajte me, ispričat ću vam nešto, čega se, možda, više ne sjećaju ni najmudriji.

Prije sto godina dok sam još bio dječak — nemojte se smijati, u sto godina može se mnogo toga dogoditi — bilo je tada mnogo udobnije i zanimljivije živjeti.

Oh, svakako, mi nismo bili ovako djelotvorni. Tko god da je vodio računice, jasno je da se na sadašnji način proizvodi više »živućih« jedinica uz nižu cijenu koštanja s obzirom na sirovinu i radnu energiju.

Naravno.

Sasvim je sigurno da se može napraviti veći broj »živućih«, ako se, znate, snizi kvaliteta; na kraju krajeva, znate, i o tome bi se još dalo raspravljati.

Međutim, neću, suviše me to peče. Jednom davno sam se borio za zakonsko normiranje radnih sati te za garantirani godišnji prihod. Rastužujem se kad razmišljam o takvoj svojoj prostodušnosti čak i s ovakve distance, pa, eto, ne mogu o tome raspravljati čak ni sada.

*

Dakle, čemu se onda mogu veseliti, nakon bitke u repu za kupaonicu, bitke u repu za doručak, pa u repu za podzemnu, zatim u repu za radni raspored, u repu za objed, pa za kratki odmor, pa u repu za povratak podzemnom, pa u repu za večeru, pa za javni zahod, i u repu za plahtu i za jastuk...? Nakon svega, koji li su to strasni užici da mi okrune dan? Reći ću vam koji su to strasni užici. Nakon svega ovoga bilo mi je dopušteno da dva cijela cjelcata sata provedem na svom ležaju, gledajući televiziju.

Da znate, prije sto godina, mogao sam raditi što sam htio. Mogao sam otići na šetnju u park. »Park« to vam je mjesto u gradu gdje ima drveća i trave. »Drveće« to vam je nešto kao trava, ali je veće. »Šetnja« vam je opet kad idete nekamo — pješice, to jest ne vozite se podzemnom. To smo nekoć radili iz užitka, ali sve to bijaše još dok je ponegdje bilo drugačije nego tamo gdje ste vi već bili.

Ili, mogao sam se kartati. »Kartanje« je igra s prijateljima, ponekad se igra zbog novca, iako je prava svrha traćenje vremena s prijateljima. »Igra« to vam je slično natjecateljskim emisijama na TV, shvaćate li? A »prijatelji« su znanci s bliskim pogledima i interesima, koji žele zajedno provesti neko vrijeme.

Mogao sam i na plažu. »Plaža« — oh, sve je to tako žalosno.

Ne, ne možete vi to razumjeti, ne možete, nikako. Dopustite da vam ispričam samo jedan svoj tadašnji dan, jedan osobiti dan pa ćete dobiti odgovor na sve.

Osvanulo je krasno, prekrasno jutro u lipnju. Bila je nedjelja, što je značilo da nisam morao raditi već sam mogao činiti što god me volja. E, ovo će vas zanimati: tog osobitog jutra ustao sam iz kreveta u kojem nitko nije nikada spavao osim mene. Bili smo vrlo siromašni, a to je nešto što vam ne bih znao protumačiti, osim možda uz izuzetne teškoće, s obzirom na to da je pojam siromaštva nestao sa Zemlje. No, ovo sam spomenuo zbog, zbog — valjda zato da sebi ugodim. Tog dana kad sam još bio vrlo, vrlo siromašan imao sam čak i vlastiti krevet.

Kad sam ustao, priuštio sam sebi kupanje, koliko god sam želio — ta je kupaonica bila namijenjena još za četvoricu braće i jednoj sestri. Možda se na vlažnim mjestima ponekad našao i poneki žohar, ispod linoleuma, ali nigdje nije bilo nikakva otvora za žeton.

Zatim sam doručkovao.

I to kakav doručak! Počeo sam sa čašom soka od naranče. Dva komada crnog kruha (što je i vama poznato, jer jedva da bi vas moglo

iznenaditi ako biste sutra u Obroku za odrasle broj 1, u Gradskom uslužnom centru dobili i crni kruh). Međutim, preko toga nalili ste pravo mlijeko. Isto kao i pravi šećer. A obično je uz to, mene kao najstarijeg sina, zapala i žlica pekmeza, ukuhanog od pravih jagoda.

Sve sam to jeo. Ponekad ne bih pojeo dokraja. A tada, kunem vam se, ono što nismo pojeli, bacali smo. Nevjerojatno! Nikad, doista nikad se nije preostalu hranu ponovno prerađivalo, nikada!

Međutim, tada nisam cijenio tu riznicu čudesnu, podarenu meni da u njoj živim na, još uvijek pamtim broj, 2783 Istočne 22. ulice u Brooklynu. Tog jutra, pričam upravo o tom jutru, otišao sam od kuće već ujutro. Prešao sam u pohode prijatelju Saulu.

Stići do mog prijatelja Saula, to vam je nešto neponovljivo. Morao sam sjesti u autobus, zatim presjesti u jedan drugi, pa trajektom pa ponovo autobusom; to je trajalo puna dva sata, ali ništa zato, ionako je bilo nedjeljno prijepodne. Nije mi to bilo teško bar ne na dane vikenda u ljetu. No kad sam stigao on je bio dolje u podrumu, naravno, ta gdje bi drugdje. Izvukao sam ga van i pokazao mu kako je sunce divno.

— Zanimljivo — primijeti on, češkajući se po vilici — ali je to ujedno i težak astrogravitacijski problem. Znaš, gravitacijsko polje oko sunca nije ništa manje astronomsko.

— Kad sam te izvukao van da ti pokažem sunce — prekinuo sam ga — nisam mislio na probleme svemirskih putovanja, htio sam te upozoriti na njegovu ljepotu.

Pogledao me je tako da sam iznenada postao purpurno-rumen.

Prihvatio sam razgovor o temi o kojoj nisam znao mnogo. — Dakle, reci mi, Saule, na čemu radiš? — upitao sam ga skrivajući iza sebe papirnatu vrećicu s kupaćim kostimom.

Ispričao mi je sve, taj dobri dečko. Ispričao mi je sve, dok sam ja crvenio od stida, a zatim me odvukao do ploče i još mi tumačio. Sto M sam ja mogao znati? Bio sam siguran jedino u to da on zna što i o čemu govori.

— Putovanje svemirom? — upitao sam.

Sretno je kimnuo glavom. Čovjek bi pomislio kako sam pravi genije.

— Ali, kako to misliš, raketnim brodovima?

Saul me tako pogledao kao da se genije tu, pred njegovim očima, pretvorio u majmuna.

— Ma ne, ne u raketnim brodovima. Charlie McCarthy — rekao mi je vrlo uzbuđen — već pomoću snage duha. — Pri tom je kucnuo presavijenim prstom po čelu.

*

Saul je živio u Rockawayu gdje mu je majka imala koloniju kućica na plaži. Shvatili biste vi što su te kuće s »prostorijama« u visini

čovjeka a sa zidovima od daščica i podovima koje se uvijek ribalo s malo pijeska s plaže. Pred svakom kućicom bijaše tuš — s toplom, ili prilično toplom vodom, jer su gole vodovodne cijevi upijale dosta sunčeve topline. Izgledalo je baš kao kupatila u Gradskoj spavaonici za odrasle, shvaćate li?

Ako ste se našli na čelu reda imali ste toplu vodu. Međutim, naravno, nikad ne biste bili prvi. Jer u svakoj od tih četverosobnih kućica bile su po tri obitelji — mama s djecom, a preko vikenda i tata — koje su dolazile zajedno da bi uštedjele na troškovima.

Ali Saul je imao podrum. Živio je tamo dolje u toku cijele godine. Zimi je snijeg pred njegovim vratima ostajao netaknut, jer nikog nije bilo u blizini; ostajao je dolje i ljeti. I ovo se, znate, dogodilo ljeti. Ponio sam sa sobom i kupaće gaćice. Nije to bilo toliko zbog želje za plivanjem — ta kome se pliva? Međutim, oko tog Saulovog podruma, na ulicama ili puteljcima bilo je na tisuće i tisuće ljudi, polovica kojih bijaše ženskog roda, a sve one usto lagano odjevene.

A Saul se, eto, prenemagao u svome podrumu!

— Ma hajde, Saule — rekoh mu blago. — Putuj na Mars koji drugi put. Razmišljaj kako da se leti na Mjesec kad dođe zima. Sada navuci kupaće gaćice i dođi sa mnom.

I tako sam ga izveo da mu pokažem djevojke.

*

Opet ujutro ustajanje, rad, jelo, pa rad. Ja sam 664.818-A i sve svoje radne dane provodim čitajući i samo čitajući. Iz Shakespearea, Mallarmea, kao i iz proznih pjesama Kahlila Gribana moram izdvojiti životne istine, golo navođenje bitnih činjenica, jer to je jedino što zaslužuje da zadrži mjesto. Neki dan sam »Mobyja Dicka« reducirao do rečenice »U 19. stoljeću su znanja o kitovima bila netočna.« A u svom srcu nosim tajnu, da čak ni taj posao nema nikakva smisla. Dođe mi kao da sakupljam otpalo lišće za gradsku komunalnu službu. No već sam prestar da bih se upuštao u tumačenje ove usporedbe.

Znate, jednom sam prilikom sreo još jednog 664.818-A i to u repu za pranje rublja; jednu staru babu, nazovi damu, udovicu, dok sam čekao na svoje košulje. Usporedili smo ceduljice.

Ona je mjesec dana ranije obradila Christophera Marlowea, a meni je bio predbilježen za slijedeći mjesec; ona je sada radila na »Lijepim gestama« Christophera Wrena a ja sam ih već prije bio obradio.

Krišom sam se u sebi naslađivao jer je ona bila otkrila da je riječ »kafard« legionarni izraz za pustinjsko ludilo, sasvim zaboravivši činjenicu da se bez čarapa na nogama dobivaju žuljevi.

Kasnije se više nisam nimalo naslađivao. Jedva da je imalo smisla zavaravati se kako je moj rad koristan, čak i kad bih vjerovao da sam jedini koji obavlja taj posao, a tek sada kad nas je bilo dvoje? A, znate, tamo gdje je dvoje, ima ih još i više. I tako sam se počeo pitati što li

kartotekari rade s mojim uredno ispisanim, zelenim karticama naslovljenim sa »SINOPTIČKA ANALIZA BITNIH INFORMACIJA«, Sadržaj... (Popuni ime autora i naslov). Pretpostavljam da su oni to pretvarali u nekakve višejedinične brojke. Ali, što nakon toga?

Moj emigracioni datum je listopad 2081. Budući da to znači da ću morati doživjeti više od 150 godina, nisam baš ludo raspoložen što se izgleda tiče.

Prema tome, mogu se nadati još mnogim jutrima poput ovog, buđenjima, odijevanju, jelu, radu, jelu... želeu od špinata. Vjerujem da je u kolonijama bolje, inače nam ne bi bilo tako vraški stalo da odemo tamo. Sasvim sigurno, tamo je manje gužve. A problem je u tim atomskim raketama, stvar zbog koje krivim samo svog prijatelja Saula.

No, ispričat ću vam jednu priču.

Bio jednom jedan neobično bogat čovjek, koji je u svoju kuću primio siromašnoga. Siromah, po imenu Ittel, jeo je za stolom s bogatašem, spavao u lijepom, toplom krevetu, nosio odjeću bogatog čovjeka. Jedne večeri bogataš je upravo htio početi jesti, kad ga Ittel zaustavi.

— Stani — viknuo je. — Nemoj jesti!

— Da ne jedem? — zbunjeno će bogataš.

— Nemoj jesti — viknu Ittel, zatim skoči sa svog mjesta za stolom i požuri do bogataša. — Ovo je sol, jel' da? — prijekorno će on soleći pri tom bogataševu hranu.

— Ali ja ne volim tako slano jelo — bunio se bogataš, — a osim toga sol mi loše djeluje na srce.

— Srce! — podrugljivo će Ittel. — Uživaj u jelu! — Na to on isprazni srebrnu soljenku na bogataševu hranu. — Ovo je papar, jel' da? — upita on, pa isprazni i posudu s paprom. — A ovo, češnjak, jel' da? — Na to otkinu češanj češnjaka i stisnu ga na hranu.

— Ali, Ittel, meni nije dobro — prigovarao je bogataš. — Moj liječnik kaže...

— Doktor, šmoktor — odrešito će Ittel — pa ti si platio ovu sol. Platio si i papar, je li? Onda i uživaj u tome!

I tako je bogataš sve pojeo i što mislite što je bilo? Te je noći dobio srčani napadaj i umro.

A što je uradio Ittel? Svi su se ukućani žalostili i plakali samo je Ittel stajao i gledao na to s prijekorom na licu, ljutito stisnutih usnica. Naišao je i liječnik i prekorio ga:

— Ittel, pa što je s tobom? Taj čovjek je bio tvoj dobročinitelj! Sad, kad je mrtav, mogao bi barem pokušati da se doimaš žalosno.

Ittel pogleda u liječnika.

— Žalosno! — uzvikne on. — Zar žalosno? Potrudim se da za njega učinim nešto lijepo a gle kako mi on to vraća!

Tako se i ja sjećam na svog prijatelja Saula. Bio je tamo dolje u

svom podrumu i možda je bio jedini na svijetu koji je znao da put do drugih planeta ne ide preko raketa ni preko metalnih brodova, već, sjećam se, kako je kucnuo prstom po čelu, u snazi duha.

Ja sam mu misli odvratio od problema znanosti.

Ja sam mu pokazao djevojke.

On nije nikad ništa postigao. Bio je propalica cijelog svog života, taj momak koji je svima nama mogao otvoriti put iz ovog krkljanca od 18 milijarda ljudi i želea od špinata.

Pokušao sam za njega učiniti nešto lijepo — a gle kako nam je on svima uzvratio. — I to mi se zove zahvalnost!

(Objavljeno prenio dogovara s GPA Müinchen)

Pravi čovjek za pravi posao

J. C. Thompson

The Right Man for the right Job

Preveo *Zoran Milošević*

Guy Lucey imao je vlastitu sekretaricu tek mjesec dana, i još je bio ponosan kad je ona svakog jutra dolazila u njegov ured i pitala: »Što je predviđeno za danas?«

Doduše, Miss Halvorson je prešla četrdesetu, nema smisla za humor i vrlo je šutljiva. Ali Guy reče u sebi, stupanj 8 je prvi stupanj u kompaniji Foods koji čovjeku dopušta da ima vlastitu sekretaricu, pa je stoga morao biti zadovoljan i ovakvom.

Ovog jutra, međutim, Miss Halvorson nije postavila uobičajeno pitanje. Umjesto toga, ona mu preda zapečaćenu omotnicu i reče:

— Millikinova sekretarica me zamolila da vam predam ovo, i da vam kažem da mu telefonirate čim uzmognete, kako bi vam sve rastumačio.

Guy spusti kartonsku čašicu s kavom na bugačicu na svom radnom stolu.

— »Osobno i povjerljivo«. O čemu je ovdje riječ, Miss Halvorson?

— Ne znam, Millikinova sekretarica zamolila me...

— Dobro, dobro. Hvala. Ovdje su nekakva pisma i izvještaji, ali bit će bolje da to malo pričeka, dok ne riješim ovo. Pozvat ću vas kad budem spreman.

Kad je tajnica izašla, Guy otvori omotnicu. Millikin, potpredsjednik kompanije Foods u odjelu za osoblje, nije slao mnogo osobnih i povjerljivih obavijesti i pisama, pomisli Guy. A posebno ih nije slao mlađim izvršiteljima u Odjelu za istraživanje tržišta.

Guy otvori presavinuti list papira:

OSOBNO I POVJERLJIVO

OD: S. V. Millikin, potpredsjednik, vlastoručno

ZA: Guy Lucey, pomoćni statističar, Odjel za istraživanje tržišta, sektor nacionalne prodaje, općí ured

Poštovani Lucey,

pojavila se povoljna prilika u kompaniji, što bi vas moglo zanimati. Molim vas da mi se što prije javite telefonski kako bismo se dogovorili

za sastanak i to uredili. Vjerojatno će biti potrebno da mi ispunite seriju specijalističkih testova; stoga vas molim da podesite svoj radni raspored tako da biste u iduća tri ili četiri dana bili slobodni što je viša moguće.

SVM

Guy spusti pismo na stol, srknu gutljaj mlake kave i zamisli se.

»... povoljna prilika... Do vraga, tek sam se uzdigao iz one prave more, iz Kompjutorskog odjela, u stupanj 8. Nadam se da me neće izbaciti odavde...«

Oprezno spusti kartonsku čašicu u korpu za otpatke, tako da se talog ne prospe, podigne slušalicu svog 'vanjskog' telefona, i okrene nulu.

— Millikina, molim.

Dogovor je pao nakon ručka, tako da je Guy jeo sam. Nije želio popiti čak ni piće prije susreta, a nije htio objašnjavati izostanak s posla društvu s kojim je obično objedovao za podnevne pauze.

U dvije minute do dva Guy je sišao s pokretnih stepenica na sedamnaestom katu »mahagonijeva niza«, kako su ovaj dio zvali niži službenici, i najavio se portiru.

Millikin je na stolu imao mapu, Guyov dosje. Podigao je pogled i nasmiješio se Guyu, ali nije listao da mu pruži ruku.

— Dobar dan, Lucey. Sjednite. Zahvaljujem vam što ste tako brzo došli k meni. Zacijelo vas zanima o čemu je riječ I zašto sam vas pozvao.

— Da, zanima me.

— Pa, Lucey, ne mogu vam reći sve, ali pokušat ću vam objasniti glavne točke. Kao prvo — Millikin zaviri u Guyov dosje — pogledajmo koliko ste postigli, i koliko mislite postići. U redu?

— Da, dobro.

— Da vidimo. Dvadeset i devet vam je godina. Dobro školovanje. Među najboljima u svojoj generaciji. Prilično svijetla perspektiva. Oženjen. — Millikin oštro pogleda Luceyja. — Sretno oženjen? Ili možda...?

— Čini mi se da sam sretno oženjen.

— Nema svađa... nema razloga za njih?

— Pa...

— Nije važno, ionako nam to nije baš značajno. A imate li djece?

— Dvije slatke male djevojčice. Četiri i šest.

— Fino, fino. A sada, da vidimo; iz koledža ste otišli u American Chemicals, u knjigovodstvo. Tri godine kasnije pridružili ste se našoj kompaniji. — Ponovo podiže pogled. — Jeste li požalili?

— Nisam. Mislim da mi je ovdje osigurana dobra budućnost.

— Hm, da. Razgovarao sam s Tinkhamom, vašim neposrednim pretpostavljenim. Rekao mi je da od vašeg unapređenja u stupanj 8

radite vrlo mnogo, da radite i kod kuće, i tako dalje. Je li točno?

— Trudim se najviše što mogu... Da, radim dosta.

— Dobro. To je i naš dojam.

Millikin je šutio otprilike pet sekundi. Gledao je pažljivo Guya. Zatim zatvori Guyov dosje, nasloni se na naslon fotelje u kojoj je sjedio, i nasmiješi se toplo.

— Lucey, mislim da vas čeka ovdje dobra budućnost. Prelistao sam malo vaše specijalističke testove... one koje ste ispunili kada ste se pridružili našoj kompaniji, i prije no što ste došli do stupnja 8. Oni pokazuju da je naša kompanija zaista imala dobru razvojnu organizaciju u ovom proteklom periodu, i dobar razvoj ostalih parametara. — Guy je djelovao zbunjeno. — Reći ću to jezikom planera, Lucey. Vi ste za kompaniju dobar čovjek. A sada, o onim testovima koje ćete ispuniti. Kao što znate, naša kompanija ima više od trideset tisuća zaposlenih, računajući i zaposlene u našim pogonima rasutim po cijeloj zemlji. Ovdje u Općem uredu ima više od dvije tisuce ljudi: od predsjednika direkcije pa do najmlađeg praktikanta. Moj je zadatak da pokušam dovesti u ravnotežu tih dvije tisuće ljudi. Drugim riječima, zadatak mi je naći pravog čovjeka za pravi posao.

Millikin zastade da zapali cigaretu, a Guy se požuri da i on zapali.

Millikin nastavi:

— A to je trenutak kada nastupaju ovi psihološki testovi, Lucey. Nakon njih nema nagađanja. Mišljenje, stečeno samo na temelju razgovora s čovjekom, zacijelo ne može biti sto posto ispravno. Napokon — Millikin se ponovo toplo nasmiješi —... ne možete ispripovijedati sadržaj knjige ako ste joj vidjeli samo korice, zar ne?

— Očito ne mogu.

— Koje je vaše osobno mišljenje o tim testovima, Lucey? Osjećate li prema njima kakav otpor?

— Pa, iskreno govoreći, čudim se samo... ono što mislim... čitao sam knjigu Čovjek organizacije, i ja...

— Fino, fino, vrlo zanimljiva knjiga. Možda je mogla biti malo temeljitija, razboritija, ali je svakako vrlo interesantna knjiga.

— Da. Naime... doista mislim: ako su testovi valjani uopće mi neće smetati.

— Dobro. Pitao sam vas to zato što pred sobom imate tri puna dana testiranja.

Millikin ustane, odšeta do prozora i zagleda se u daljinu.

— A sada, zacijelo vas zanima zašto, skoro odmah nakon vašeg posljednjeg unapređenja, razmišljamo o novom poslu za vas. Kao što rekoh, ne mogu vam to potpuno jasno reći, ali ono što vam mogu odati jest da će to biti specijalan položaj. Potreban nam je jedan čovjek... samo jedan za taj posao.

Okrenuo se i pogledao Guya.

— Ja ću osobno upravljati testom — Guyove se obrve podigoše; obično je Millikin prepuštao takve poslove jednom od svojih mnogobrojnih pomoćnika — jer znam krajnji cilj ovog po mnogo čemu osobitog projekta. Imate li možda kakvih pitanja? Možda vas nešto posebno zanima?

— Da, imam pitanja, ali ću malo pričekati s njima dok ne doznam malo više pojedinosti.

— U redu. Pa, Lucey, to bi bilo sve za danas. Prešli ste prvu preponu a da niste ni znali za to. Ovaj razgovor. Imam vlastiti kriterij, a vaši odgovori, stav, vladanje... sve mi je to govorilo: 'Ovo bi mogao biti pravi čovjek'. Do viđenja, Lucey. Molim vas, budite u sobi za sastanke sutra točno u deset sati. Započet ćemo testiranje.

*

U putničkom je vlaku te noći, Guy sjeo na staro mjesto, u odjeljak s trojicom prijatelja koji su također radili u kompaniji Foods: Regom Paigeom, Steveom Harmanom i Joeom Collyerom. Radili su u istoj zgradi, premda u raznim odjelima, vozili se istim vlakom i živjeli su u istom prigradskom naselju u New Jerseyju.

Guy im je ispripovijedao što mu se sve dogodilo u toku dana.

— I nemaš nikakvu ideju kakvu vrst posla Millikin ima na umu?

— Ne, nemam.

— Ali, ti đavolski testovi, Guy — reče Steve Harman. — U Odjelu za veze s javnošću nismo morali ispunjavati sve te mnogobrojne testove, a ako i jesmo, mislim da sam to upola prekinuo. Nešto mi tu smrdi.

Guy pogleda Stevea, koji je bio »demokrat Nove granice« i smatrali su ga najradikalnijim članom njihove male grupe.

— Steve, ni meni se to ne sviđa. Ali kao što stari Millikin reče, njegov je posao da pronađe pravog čovjeka za pravi posao. Uz to, test je samo putokaz.

— Putokazi, oznake...

— Guy je u pravu, Steve — reče Reg Paige — testovi su naučno provjereni.

— Do vraga — reče Joe Collyer — ne možeš se boriti protiv cijele kompanije.

Te je noći Guy dugo pokušavao zaspati. Bilo je nešto vrlo čudno u svemu tome, razmišljao je. Znao je da radi teško i dobro; također je znao da je bio jedan od mnogih ambicioznih momaka u industriji.

Napokon je zaspao, s vremena na vrijeme sanjajući neispisane testove kako lebde izvan njegova domašaja — upravo toliko daleko da nije mogao pročitati pitanje. A zatim testovi nestadoše.

Sutradan je počelo testiranje.

Bili su to testovi slični mnogim testovima što ih je s vremena na

vrijeme rješavao otkako je došao u Foods.

Pitanja s više odgovora bila su uglavnom poput ovih: Ako biste bili korisni u jednom od ovih zanimanja, koje biste izabrali?

(a) kustos muzeja

(b) farmer

(c) prodavač

(d) učitelj plesa

Ili: što od ovoga najviše volite:

(a) simfonijska muzika

(b) džez

(c) vijesti

Testovi su potpuno ispunili prvi i drugi dan. Guyovo strpljenje i energija bili su na kraju. Millikin je bio tajnovit, ali ljubazan, poput zubara u ordinaciji.

I testovi završiše.

Kad se Guy probudio slijedeći, treći, posljednji dan, bio je vrlo umoran.

Za doručkom mu žena reče:

— Dragi, možeš li uzeti slobodan dan kad sve to završi? Da se bar malo odmoriš.

— Ne znam.

Guy je u kratkim gutljajima ispijao kavu.

— Iskreno govoreći, sve me to pomalo nervira. Ne znam, nisam dovoljno pametan za sve to. Možda danas, kad završim.

— Tata — reče šestogodišnja kćerka i Guy joj se nasmiješi. — Sviđa mi se vrtić. Mogu li pozvati jednog od svojih novih prijatelja na ručak?

— Naravno, dušo.

— A mogu li pozvati dvoje?

— O tome razgovaraj s mamom.

— I ja hoću ići u vrtić — javi se četverogodišnja kćerka.

— Guy, nadam se da ćeš dobiti malo slobodnog vremena. Odavno se nisi igrao s djevojčicama, čitao im kakvu knjigu. A znaš da im to nedostaje.

Guy zatvori oči i razvuče usne.

— Gwen, rekao sam da ću pokušati. Vidjet ćeš da hoću, draga.

Napuštajući kuću, Guy zagrli slatke kćerkice i poljubi ženu.

Zatim je poljubi još jednom, dugo.

— Volim te, Gwen. Ovaj će napor uskoro biti završen. Zaželi mi sreću.

— Sretno, Guy!

Zatim izađe van do automobila, do stanice, i do New Yorka.

Guy je završio posljednji test malo prije ručka.

— Pojedi na brzinu sendvič, i vrati se ovamo, u dvoranu za

sastanke do jedan sat — reče mu Millikin dok je uzimao testove. — Tada ćemo obaviti završan razgovor.

Kada se Guy vratio, u dvorani su uz Millikina bila još tri čovjeka.

— Lucey, ovo je Simpson, direktor marketinga, i McQuinn, izvršni potpredsjednik. A ovo je dr Burgundy, industrijski psiholog i konzultant kompanije Foods.

Guy se rukovao sa svima. Nikad dosad nije se susreo ni sa jednim od njih, osim što je McQuinna i Simpsona viđao katkad u zgradi. Posljednji od njih dr Burgundy, bio mu je potpuno nepoznat. Bio je to snažan čovjek; Guy ga je promatrao ozbiljna melankoličnog izraza lica.

— A sada, Lucey, imamo nekoliko pitanja za vas — reče mu Millikin. — Opustite se, odgovarajte sasvim slobodno, svi smo mi iz iste kompanije...

Svi kimnuše, osim dra Burgundyja.

— Kao prvo — nastavi Millikin — prilično ste dobar radnik, zar ne, Lucey? Posao nosite i kući...

Bila je to istina. Skoro svako veče Guy je donosio kući torbu punu različitih faktura, brojeva, izvještaja, novih i starih projekata.

— Pogađam da me želite nazvati ambicioznim, McQuinn. Želim napredovati, priskrbjeti što više svojoj obitelji. A kako nisam genijalac, najbolji je način da to postignem da dobro radim, da dam sve od sebe. To mi ne smeta; uživam u poslu.

Četvorica ljudi zakimaše glavama i izmijeniše poglede. Dr Burgundy zabilježi nešto u svoj džepni notes i reče:

— Lucey, kakve su vaše ambicije u Foodsu? Imate li na mjeru postati predsjednikom kompanije? Ili možda nešto drugo?

Guy je oklijevao.

— Pa, ne znam. Znam da nisam briljantan, pa pretpostavljam da nikad neću biti predsjednik. Možda direktor Odjela za istraživanje tržišta. Nisam do sada previše razmišljao o tome.

Dr Burgundy se okrene prema ostalima.

— To smo i mislili. Nagonski je faktor gotovo u potpunosti prevladao.

— Držite li sebe potpuno lojalnim Foodsu? — upita Simpson.

— Naravno, da se smatram takvim. Potpuno sam lojalan. Mislim da je to vrlo dobra kompanija.

Njih četvorica nanovo izmijeniše poglede i zakimaše glavama.

Millikin reče dru Burgundyju:

— Što misliš o tome Carl?

— Samo još jedno pitanje. — Dr Burgundy je naročito pažljivo gledao Guya. — Postoji li u vašoj porodici slučaj bilo kakve mentalne bolesti? — Govorio je vrlo polako i vrlo precizno. — Da li vam je bilo tko s majčine ili očeve strane ikada bio u bolnici za duševne bolesti?

Ili je bio na liječenju zbog depresije ili melankolije?

Guy osjeti ledeni nemir.

— Mentalna bolest?

Ni jedna kretnja ili riječ.

— Ne. Svi moji preci bili su potpuno normalni. Najobičnija porodica u malom gradu, to je sve.

— Vidim — reče dr Burgundy. — Vidim.

— Što vidiš, Carl? — nanovo ga upita Millikin.

Dr Burgundy se podiže. — Mislim da je Lucey čovjek kojega smo tražili. Test je to pokazao, a ovaj me je mali razgovor u to i uvjerio.

Ostali su stajali.

Dr Burgundy poče koračati po sobi. Iznenađujućom brzinom izvuče kratku toljagu iz džepa na kaputu, i krećući se dalje, prije no što se Guy uspio izmaknuti, stručno i kratko zamahnu, i postrance udari Guya malo iznad lijevog uha.

Guy se sruši sa strašnom provalom bola, soba se stade ludo okretati oko njega, a on utone u mrak.

Kad se probudio, ležao je na kauču u sobi za sastanke i prvo čega je bio svjestan, uz tešku glavobolju, bio je tihi razgovor. Otvorio je oči i vidio Millikina, Simpsona, McQuinna i dra Burgundyja kako tiho razgovaraju pokraj prozora.

Pokušao se pomaknuti, ali se činilo kao da je paraliziran. Jedino je mogao podići glavu i to uz veliki napor dva-tri centimetra iznad jastuka.

Guy pokuša govoriti. Govor je bio samo dugo, daščuće stenjanje.

Ljudi se okrenuše od prozora.

— Probudio se — reče Millikin.

— Možete li nas čuti, Lucey? — upitao ga je dr Burgundy. — Možete li govoriti?

— Mogu — prošapta Guy.

— Dobili ste injekciju — reče dr Burgundy. Jednostavan derivat currare. Paralizirani ste, djelomično, ali ako se potrudite moći ćete malo govoriti.

McQuinn pogleda na sat.

— Hajde da završimo s tim. Imam sastanak s direktorom kompanije West Coast u tri i trideset.

Millikin pročisti grlo.

— Lucey, kao što ste već vjerojatno i sami zaključili, izabrani ste za ovaj, pa, recimo... specijalni zadatak. — Zatim se okrenu prema McQuinnu i nastavi: — Jimmy, objasni to, molim te, s općeg gledišta.

McQuinn je stavljao duhan u lulu.

— Naravno, Same — (zapali šibicu) — Najjednostavniji način da se to kaže, Lucey — (puff, puff) — bit će ako kažem da s vremena na vrijeme — (puff, puff, puff) — postaje potrebno da — (oprezno ugasi

šibicu) — čovjek UMRE za Foods.

Nanovo udahne dim.

— Umre za Foods — ponovi značajno.

— Pokazalo se da si ti taj čovjek. Guy osjeti kako mu se okrenuo želudac.

— Što? — napeo se da kaže.

— O, nije to ništa osobno, Lucey. Mi ne volimo ovo raditi!

— Naravno, da ne volimo, Guy — prekinu ga Simpson, s izrazom ozbiljnog učitelja na licu. — Ali, kao što znaš, s rukovođenjem dolazi i odgovornost. Stoga ne smijemo izbjegavati svoje dužnosti.

— Sasvim točno — nastavi McQuinn. — To je sva bit, vidiš. Izabran si da umreš... i kao što to obično biva, tvoja će smrt biti žrtva da bi drugi mogli živjeti. Živjeti mnogo sretnije i korisnije za tvrtku.

— Zašto? — Guy zasopće ponovo.

— Dobro pitanje, Lucey — reče Millikin žustro. — S vremena na vrijeme, kao što znaš, za dobro upravljanje je potrebno da se ljudi nečim motiviraju. Prodajni natječaji, proizvodne kvote... privikli ste se na sve to. Mi vas pokušavamo nagnati da radite mnogo i dobro. Ali, naša najnovija istraživanja pokazuju da previše vas, posebno mladih, radi suviše mnogo.

— A nije na nama — reče McQuinn — da tražimo od naših ljudi da rade manje, zar ne? To baš ne bi bio znak dobrog upravljanja. Carl? Imaš li ti još štogod dodati ovom našem objašnjenju?

Dr Burgundy zakima.

— Moramo razmatrati i budućnost, Lucey. Čovjek vaših godina i položaja pokušat će prije ili kasnije da se dokopa direktorskog položaja. Međutim, vrlo je važno da oni dosegnu one položaje koji ih mentalno i psihički neće povrijediti... bez čireva, bez simptoma kronične uznemirenosti... ukratko, sa zdravim dobro uravnoteženim egom.

— I tako — nastavi Millikin — kada postane potrebno, mi jednostavno pokažemo kako prekovremeni rad može biti opasan. Da vidimo... kod posljednje dvojice simuliran je srčani napad, zar ne Jim?

McQuinn zakima glavom, uvlačeći polako dim.

— Ali jednom godišnje, ili tako nekako, samoubojstvo učini da ljudi doista stanu i razmisle, da se spuste i uspore rad. Sadašnje povećanje produktivnosti, doista je vrlo indikativno — zakvoca značajno.

—... ali zašto ja... ? — Guy prošapta.

— Testovi, Lucey. Oni ukazuju da ti nikada nećeš doći ovdje na vrh. Bio bi samo srednji, ili u najboljem slučaju malo više nego srednji rukovodilac. Mnogo je takvih poput tebe ovdje naokolo; tebi se baš desilo da budeš izabran. — Simpson se nasmiješi svojim toplim trgovačkim osmijehom.. — Jedna stvar Guy, nemoj se osjećati

povrijeđenim zbog toga. Događalo se to i ranije, a događat će se i ubuduće. Naše je da zadržimo ljude da rade mnogo, ali ne i previše. To je dio slobodnog poduzetničkog sistema, pravi dio dobrog starog »američkog načina života«.

Millikin nastavi:

— Vaše socijalno osiguranje, grupno osiguranje, penzioni fond... sve će biti sređeno. Vašoj će obitelji biti dobro.

McQuinn pročisti grlo i pogleda na sat.

— Moj sastanak...

Stajali su, a Millikin reče:

— Hvala, Lucey. Ne mogu reći »sretno«, ali mogu reći »zbogom«.

Svi osim dra Burgundyja odoše, zatvorivši tiho vrata za sobom.

Guya obuze panika, ali ruke i noge samo zadrhtaše.

— Sve posljedice injekcije nestat će za nekoliko minuta, — reče dr Burgundy — pa možemo završiti s ovim.

On otvori veliki prozor, i Guy osjeti kako izvana ulazi topao val i ispunjava svježu, klimatiziranu sobu.

Zatim se vrati, lagano podiže Guya, koji je još bio pod utjecajem curarea, dovuče ga do prozora, i izbaci van u prazninu.

U času kad je izbačen kroz prozor dolje, uhvati bljesak pustog dvorišta sedamnaest katova ispod, ugleda dvije sitne kante za smeće nasuprot zidu pored kojega je padao, zatvori oči, osjeti pritisak zraka što je velikom brzinom promicao pored njega. A zatim udari o beton.

*

Tu su večer Herman, Paige i Collyer sjedili u tišini. Uzorci zgranutih ljudi. S vremena na vrijeme netko bi od njih zatresao glavom, ispivši iz politrenjaka pivo.

Najzad, Paige reče:

— Ne shvaćam. Doista ne shvaćam.

— Guy je bio tako trijezan momak — doda Collyer.

Herman pogleda ostalu dvojicu.

— Ali ne zaboravite, Guy je mnogo radio, možda čak I previše.

— To je potpuno točno. Upravo je dobio stupanj 8...

— ... i trudio se đavolski uporno da bi dobio i nešto još bolje.

Paige otpi iz politrenjaka i spusti ga teško na stol.

Do vraga sa svim tim. Sav novac na svijetu nije toga vrijedan.

— Morat ćemo raditi manje — reče Collyer. — Morat ćemo raditi malo manje. ..

(Objavljeno prema dogovoru s GPA München)

Četverac

Peter Töke

A Négyes

Preveo *Zlatko Glik*

U tvornicama i istraživačkim institutima milijunaša Marka Batta, kao rezultat višegodišnjeg rada, napravljena je četverodimenzionalna televizija. Nazvali su je: »Četverac«. Sastojala se od specijalne prikazivačke dvorane, kompliciranog elektronskog mozga i brojnih uređaja nepoznate namjene. Vjerodostojni prizori iz života u četiri dimenzije — dužina, širina, dubina vremenske koordinate — stvarani su pomoću tisuća linija elektromagnetskih polja što su mikroskopski sitnu prašinu raznih boja pretvarale u pokretljive i promjenljive oblike.

Onoga dana kada je napravljena pilot-serija »Četveraca«, prvih pedeset primjeraka, priredili su veliku svečanost i premijere četverodimenzionalnih programa. Na njih su bili pozvani samo državni funkcioneri, visoke vojne ličnosti, tvorničari i bankari. Po deset gostiju gledalo je trosatne pokusne emisije u izložbenom paviljonu gdje su bili smješteni uređaji četverodimenzionalnoga TV-studija. Svi su se čudom čudili umjetnom svijetu što se kretao oko njih.

»Četverci« su požnjeli golem uspjeh. Gosti su, nadmećući se astronomskim svotama, kupili 49 primjeraka. Pedeseti primjerak Batt je zadržao za sebe.

— Prerano si prodao »četverce«, Mark — rekao je poslije premijere glavni konstruktor — to je tek bila pokusna proizvodnja.

— Ne tari glavu, Thomas, već smo zaradili milijune, a ti ćeš dobiti svoj dio. Treba što prije početi serijsku proizvodnju. Postoji barem sto tisuća tako bogatih ljudi koji sebi mogu dopustiti da kupe »četverca«.

— Treba još provjeriti kako rade mnogi dijelovi uređaja.

— Može se to obavati i u toku proizvodnje, Thomas. Sada je samo važno početi serijski proizvoditi. Jesi li pomislio koliko će biti narudžbi? U monopolističkom smo položaju, sasvim sami na tržištu, možemo nabiti cijenu kakvu želimo.

Glavni konstruktor je kimnuo glavom — prvo je posao i novac.

Primili su čestitke šefova država i milijunaša. Zajedno su davali

izjave reporterima obične televizije i štampe. I Thomas je odjednom postao glasovit čovjek.

Samo jedna ga je stvar uznemiravala: programator »četverca«. Moglo se na njemu birati više od tisuću programa. Bilo je potrebno samo »nahraniti« elektronski mozak željenom šifrom i već se u prikazivačkoj dvorani odvijao umjetan život. Ako, pak, programator nije dobio konkretan zahtjev, bio je sposoban varirati tisuću osnovnih programa kojima je bio »nahranjen«. U takvu slučaju je uz pomoć elektronskog mozga stvarao nova djela, a improvizacija je rezultirala izvanredno zanimljivim i uzbudljivim emisijama.

Idućeg dana počela je serijska proizvodnja »četveraca«. Na aerodrom tvornice spuštali su se jedan za drugim teretni helikopteri i prometala na mlazni pogon. Otposlano je 49 kupljenih »četveraca« a u privatnu banku Marka Batta stigli su prvi milijuni. Dolazilo je na stotine novih narudžbi. Milijunaš je primio novinare, privredne delegacije, bankare i političare. Za nekoliko sati postao je predsjednički kandidat za nove izbore, a više elektronskih industrija ponudilo mu je sve svoje kapacitete i stručnjake da bi mogao proširiti »program četverac«. Dobio je neograničene kredite od najvećih banaka zapadnog svijeta. Pokrenula se sva ekonomija; svatko se na neki način htio okoristiti novim tehničkim čudom.

Batt je duboko u noć primao delegacije i sklapao milijardske poslove. Pošto je ispratio posljednjeg poslovnog čovjeka, pogledao je na video-ekran: — samo je jedna mlada djevojka čekala u predvorju. Prepoznao ju je: bila je to novinarka-početnica koja mu se već više puta u toku dana pokušala približiti.

Sada ju je pošteno promotrio. Bila je zgodna, dražesna plavuša i vrlo mlada. Strpljivo ga je čekala već satima. Zaneseno je promatrala svjetla velegrada i goleme tvornice da bi katkad svrnula pogled na tapecirana vrata i na sekretaricu s bezizražajnim licem.

»Možda je došla da sa mnom napravi životnu reportažu? Dobit će je, naravno, kao uzvrat za nešto...« — mislio je Batt, a onda je pritisnuo neko dugme.

— Više nikoga ne mogu primiti — saopćio je sekretarici dok je na video-ekranu pratio kako će na to reagirati djevojka. Sa zadovoljstvom je ustanovio da će i dalje čekati. OK pomislio je Batt i nacerio se. Uredio se, počešljao i sa superiornim pogledom i zapovjedničkim izrazom lica izišao iz svoje radne sobe.

Djevojka se digla i stala pred njega.

— Željela bih nekoliko pitanja...

— Žurim se.

— Ispratit ću vas.

— Nemam ništa protiv — rekao je Batt milosrdno i popustljivo.

Dok su se spuštali liftom, ispričao je djevojci povijest »četveraca«,

rekao nešto o njegovu značenju, o događajima dana i velikim poslovnim perspektivama. U prizemlju je pogledao na sat i obratio se djevojci:

— Onda, jedan mali doživljaj? Možete doći sa mnom i pogledati »četverca«.

Djevojka je zahvalno kimnula glavom.

Ušli su u golemi izložbeni paviljon. Tamo je usamljeno stajao uređaj pedesetog, Battovoga, »četverca«. Na golemoj komandnoj ploči upalilo se nekoliko svjetiljki označivši da se mogu primiti gosti.

Na pokret milijunaševe ruke otvoriše se vrata »četverca«. Ušli su u široku i svijetlu prostoriju s nekoliko naslonjača. Pod je bio pokriven slojem fine, obojene prašine.

— Bilo što se događalo, nemojte se uzrujavati. Uživat ćete u čudesnim doživljajima. Da pogledamo »film« koji prikazuje jedan vrlo davni svijet.

Napamet je rekao brojeve šifre. Vrata dvorane su se zatvorila, obojena prašina se uzdigla s poda, uzvitlala se pa rasprostrla i sve prekrila. U času se stvorilo nešto kao gusta magla tako da nisu vidjeli ni prsta pred nosom; onda su se čuli različiti glasovi, a prašni se oblak počeo razređivati: mikroskopska zrnca su se skupila u stvari, biljke, pokretne figure.

— Čudesno! — uzviknula je djevojka.

Oko njih je bio istočnjački grad sa svojom vrevom. Naslonjači su nestali ispod njih, a oni su se našli u ondašnjoj odjeći na grbama deva koje su koračale polako. Ljudi preplanuli od sunca klanjali su im se; pred njima je išla oružana pratnja koja je korbačima vitlala po masi i krčila put.

Djevojka se svemu divila, sviđao joj se ovaj čudni umjetni svijet. Opipavala je svoju odjeću i feredžu — učinili su joj se pravima. Smijala se.

Odjednom se sve raspršilo. Nanovo je nastala obojena magla, a u slijedećem trenutku našli su se u nekakvoj sjajnoj palači. Svirala je glazba, a vitka žena izvodila je ples izvijajući se kao zmija. Batt je sjedio odjeven kao paša i okružen odličnicima. Reporterka se našla među odaliskama u providnoj muslinskoj odjeći. Stidljivo je prekrila grudi, usplahireno je pogledala milijunaša koji je pošao prema njoj uzdignutih ruku.

— Plešite! — rekao je nekim nerazumljivim jezikom koji je djevojka začudo razumjela. U slijedećem trenutku ustala je s ostale tri haremske robinje i odmah ushićeno, slobodno I ponosno zaplesala zajedno s njima. Tako se lijepo i ljupko kretala da se prisutnoj gospodi u istočnjačkim odorama oteo uzdah divljenja. Osjećala je zadovoljstvo uspjeha, bila je sretna, kao da je lebdjela, a pogled joj je neprekidno tražio pašu. Batt joj se milostivo nasmiješio i domahnuo

Djevojci je pripala velika čast: mogla je sjesti uz pašine noge. Jeli su jela čudna okusa i pili opojna pića. Već ju je prevladala opojnost kad li Batt pljesnu dlanovima i njih dvoje ostadoše sami na otomanu. Nije se protivila, naprotiv bila je sretna što je milijunaš baš nju izabrao i privio k sebi.

Nešto poslije toga, čudesna se palača ponovo pretvorila u obojenu maglu a njih dvoje su se opet našli u naslonjačima prazne dvorane »četverca«.

Djevojka se osjećala umornom, pa sklopi oči.

— No kako se osjećaš, mačkice, bilo je dobro? — pitao je Batt sada već intimno.

— Željela bih otići — odvratila je djevojka tiho.

Batt se nasmijao i na zamah njegove ruke otvoriše se vrata dvorane. Djevojka je ustala, popravila haljinu kao da je bila zgužvana, pogledala Batta koji se još cerio, htjela je nešto reći ali se predomislila. Otišla je bez riječi.

Milijunaš se još neko vrijeme smijuljio: »Tako treba postupati sa ženama« — pomislio je, zatim je zijevnuo i protegao se. Sat je pokazivao tri sata poslije ponoći, ali njemu se još nije dalo poći u svoju raskošnu vilu. Odluči ostati.. Malo je razmišljao kakav program da izabere, a onda izbor prepusti programatoru »četverca«.

— Improviziraj! Želim uzbudljivu, napetu emisiju od koje se krv ledi, tebi to povjeravam! — reče i ubaci šifru za samostalno emitiranje.

»Četverac« posluša i podigne obojenu prašinu u gustu maglu. Batt je za trenutak upoznao jezu: vidio je polumrtve ljude strašna lica — pa zgranut zavikne. Obojeni prašni oblak se uskovine i on se već borio s golemom zmijom. Osjeti strašan stisak, krckanje kralješnice, onda udarac u prsa; ležao je već na dnu provalije, slomljen i ranjen, krvareći. Lešinari su graktali oko njega. Slijedila je srednjovjekovna mučionica, španjolske čizme i rastezanje na kotaču. Zatim su na red došla vremena s užarenim željeznim kliještima i električnim mučilima, te još druge okrutnosti. Svime time bila je nahranjena memorija »četverca« radi zadovoljavanja specijalnih želja.

Kad se konačno sve opet obavilo u maglu htio je viknuti da je dosta, ali je samo bezglasno mucao i odjednom kroz staklo opazio sebe sama kako sjedi u fotelji u dvorani »četverca« smijući se za djevojkom koja je upravo zamakla iza ugla.

Shvatio je: aparat se osvećuje nad njim. Tek sada se dosjetio da se potpuno prepustio njemu jer mu nije dao nikakvu konkretnu zapovijest. Uhvatio ga je strah i pravi užas. Htio je kazati: dosta, kraj! — ali se već uto uskovitlao novi obojeni oblak.

Nekada u djetinjstvu gledao je nekakav film jeze i strave. Sada se našao u njegovu svijetu. Bio je u sobi na katu napuštena dvorca. Kroz

poderanu zavjesu uvlačilo se blijedo mjesečevo svjetlo, dok je vjetar tresao dotrajale prozorske okvire: od časa do časa škripala su vrata. Kako je koraknuo zaštropotao je pod. Iz prizemlja se čulo zavijanje koje je ledilo krv. Od straha se dao u trk; protrčao je kroz tri sobe, a u četvrtoj je ustuknuo. U svjetlu svijeće pred njim se ukazao jeziv prizor: na sredini sobe, kraj francuskog kreveta ležao je na podu skvrčen leš žene. Krevet je bio zakrvavljen i pod i zidovi, a strop je bio poprskan pocrnjelim krvavim mrljama. Uzmicao je drhćući dok sa stepeništa nije začuo gegave korake. Trčao je zatim dalje kroz nekoliko soba, probio neka dotrajala vrata i našao se u biblioteci. Upao je u slijepu ulicu: odavde se samo moglo natrag.

— U pomoć! — čuo je vlastiti povik.

Kao odgovor odzvanjali su gegavi koraci iz sve veće blizine. S jedne police odjednom je palo nekoliko knjiga i on je prestravljen poskočio. Osjećao je da mu od straha srce kuca u grlu. Koraci su se već čuli u susjednoj prostoriji, a on se instinktivno odupre o prozor sa željeznim rešetkama. Dotrajali pod je zaškripao i slomio se pod njim.Tako je nespretno pao da se zabio do pasa među daske. Pokušao se izbaviti, ali se u taj čas na vratima pojavio trzajući se ružni grbavac. Jednu nogu je čudno vukao za sobom; u desnoj ruci držao je mač a u lijevoj dugačku svinutu batinu. Uzbuđeno je dahtao. Izbečenim očima kao da ništa nije vidio, jer je ukočeno gledao put polica, dok je lijevim uhom napeto osluškivao. Oko Batta zaškripi pod, a čudovište se okrene u tom pravcu; vukući se uz pomoć štapa opipivalo je put pred sobom. Batt je suspregnuo dah, ukrutio se i — čekao. Slijedila je nova škripa; to je čudovište upalo u pod. Srdito je mrmljalo dok se uspjelo izvući iz rupe u podu, ali mu tada u nju upadne batina. Grbavac se zatim uzdigao i pipajući pomicao naprijed. Bio je možda metar do Batta kad se pod ovim ponovo raspukao pod. Grbavac je uz pobjedonosni uzvik poskočio i munjevito ispružio mač. Ubo je u prazno i gotovo se spotakao u napukli dio poda. Sagnuo se da opipa gdje je rupa, kad li slučajno dotakne Batta. Polako se okrene prema njemu; s lijevom, drhtavom rukom opipa mu prsni koš, a onda — pošto je odjeknuo Battov posljednji krik — pobjednički ga probode.

Improvizacija »četverca« bila je završena. Grbavac, i dvorac i sve ostalo pretvorilo se u oblak prašine. Kad su sitna zrnca prekrila pod prikazivačke dvorane, uređaj je sam iskopčao svjetla. Kao da je osjećao samozadovoljstvo što je izvršio zadatak na osnovi tajne zapovijedi zasađene nedje duboko u njegovoj memoriji.

Nekoliko dana nakon toga pojavila se u štampi izjava policije: nestao je milijunaš Mark Batt. Ova vijest kao da je pokrenula lavinu sličnih vijesti: radio i klasične TV stanice objavljivale su jednu za drugom informacije o nestanku poznatih ličnosti javnog života, privrednih i vojnih glavešina. Zakazali su svi sigurnosni uređaji, čuvari

i tajna policija.

Već se pomišljalo na akcije terorista, kad li se neočekivano razjasnila zagonetka. Sve nestale osobe bile su vlasnici »četveraca« ili su bile bliske s takvim ljudima. U obojenoj prašini na podovima prikazivačkih dvorana »četveraca« pronađene su pepeljaste mrlje. Prašina tih mrlja; bila je — kako se utvrdilo laboratorijskim analizama — organskog porijekla. Ispitali su zatim elektronski mozak jednog »četverca«. Rezultat je bio iznenađujući: netko — jedan od tisuće inženjera — uprogramirao je u »četverce« osjećaj za pravdu. Tako su oni ne samo emitirali program, nego na osnovi upućenih im zahtjeva istovremeno temeljito proučavali gledaoce i na svoj im način sudili. Svaki uređaj »četverca« ubio je ponekog između beskrupuloznih bankara i milijunaša, generala koji su huškali na rat ili državnika koji su došli na vlast pučem ili zavjerom.

Sindrom vlasti

Radovan Devlić

Kiša je te večeri uporno i jednolično rominjala, kvaseći oronule zgrade slijepih prozora i slijevala se niz ulicu, praveći mnogobrojne lokve u nagrizenom asfaltnom sloju. Ponegdje bi u mračnim fasadama, iza sivih prozorskih krpa zalelujala svjetlost svijeća ili uljanice, no samo nakratko. Svjetlo je bilo skupocjeno, pa se mali komadić svijeće trošio tek u velikoj nuždi. A i ta sumorna večer kasne jeseni tjerala je ljude da potraže skrovište u vlastitim snovima.

— 'bem ti kišurinu i ovakav posao — mrzovoljno promrmlja jedan od trojice konjanika noćne patrole.

— Ne gunđaj, Bodo — javi se sitni bradonja, umotan do grla u mokri ogrtač — da su mene pitali, meketavi prasac kao ti nikada ne bi dobio mjesto među oružnicima.

— Koja ljudina mi to kaže — otpuhnu Bodo, stežući remenje kožnog oklopa. Zatim posegne za čuturom, ovješenom o sedlo, mrzovoljno je potrese i vrebajući zime na bradonju. — Kako tvoje sljedovanje, ribice?

— Nikako! — zlobno se iskesi ovaj nagnuvši očito punu čuturu. Zatim mljacne i zadovoljno podrigne. — Bodo, ti zaboravljaš da je racionalnost princip Ustrojstva. Budući da oružnici predstavljaju sigurnost Ustrojstva, morali bi biti oličenje principa, a ti to očito nisi, zar ne?

— Hajde, začepi, seronjo — Bodo bezvoljno navuče kožnati kalpak dublje na oči i poguri se u sedlu. Konji su lijeno kaskali mračnom ulicom duž ostataka tramvajske pruge. Uskoro se stopiše s mrakom, topot utihnu, a sumornim kanjonom ulice opet ovlada monotoni šum kiše.

*

Duboka noć. Kiša je oslabila i napokon prestala. Mjesec je zavirivao kroz razderane krpe oblaka, kupajući svojom hladnom svjetlošću fasadu dotrajale barokne palače. U sjenkama zapuštena vrta netko se pomaknuo. Zatim na ispucalo mramorno stubište koraknu visoka prilika u ogrtaču s kapuljačom na glavi. Prostrani atrij bio je djelomično osvijetljen mjesečinom koja je prodirala kroz dotrajalo krovište i prazne prozorske duplje unutrašnjeg stubišta, stvarajući čudnu igru šara na mramornom mozaiku poda. Došljak priđe jednoj

od bočnih prostorija atrija, kroz čija se vrata sklepana od dasaka probijala titrava svjetlost. Začu se kucanje.

— Uđi — glas je bio smiren. Stanar je bio nagnut nad stolom pretrpanim knjigama, boreći se s oskudnim svjetlom jedne umiruće svijeće. Pridošlica neodlučno stane i zaokruži pogledom po prostoriji. Kakva te nužda natjerala da lutaš po noći, čovječe? — Stanar pomno prijeđe svojim velikim, ponešto snenim, plavim očima po došljaku koji je zastao na vratima.

— Glad me je natjerala u grad — tiho, malo oklijevajući, prozbori posjetilac.

— Otpadnik, je li? — konstatira muškarac, sklonivši čupu bijele kose sa čela. Došljak nevoljko slegne ramenima. Bjelokosi odgurne otrcani zastor susjedne prostorije i vrati se sa stolicom. Postavi je uza stol, a zatim kimne pridošlici. Ovaj sjedne teško dišući kao vrlo umoran čovjek.

— Zašto si došao baš k meni?

— Nasumce. Vrt mi je pružio dobro skrovište.

— A da zovnem patrolu?

— Imam nož...

— I gladan si...

— Jesam, jako.

— Zašto si izabrao odmetništvo? Imao si određeno sljedovanje egzistencije, zar ne?

— Da samo to...

— Mnogima je i to dovoljno.

— To nije život, to je vegetiranje.

— To je racionalnost Ustrojstva. Poslije velike katastrofe morali smo pribjeći tome, jer je planet bio iscrpen i mogao je davati samo minimum.

— A koliko je generacija prošlo odonda? Bio sam izvan gradova. Zemlja se oporavila.

— Na bolje se mora prelaziti postepeno, inače bi došlo do anarhije.

— Nema nikakva postepena prelaska, ja to znam najbolje, Minimum egzistencije ostao je isti od osnutka Ustrojstva.

— Kako znaš?

— Bio sam poljski radnik. Još uvijek odgajaju kulture, kojima su količine odredili prvim zakonom o racionalizaciji.

— A višak? Sigurno da postoji višak, ako se priroda oporavila, kako to ti kažeš.

— Da, postoji, ali ga uništavamo.

— Misliš, da je svugdje tako?

— Naravno! Nelogično bi bilo da se naglo oporavi samo jedna regija, zar ne?

— U redu. No što imaš od otpadništva. Oružnici imaju pravo da

ubijaju bez milosti.

— Znam to...

— No i?

— Bilo mi je dosta. Kakav mi je to život, ako se sastoji od ispunjavanja dnevnih zadataka, određenih već odavno? Ljude to tjera u očaj pa ili otupljuju i ne misle više ni na što. Zar je to budućnost našeg roda?

— Pa ne mora biti...

— I te kako mora! Gledajte, živimo u ruševinama gradova, kao štakori, u sjenci civilizacije naših predaka. Čovjek bi morao biti tupa životinja, da ga ne dirne apsurdnost našeg položaja!

— No smiri se. Što misliš, zašto Ustrojstvo to dopušta?

— Nisam mislio o tome.

— I što sada, zar ti je sada bolje kao otpadniku?

— Morao sam to postati.

— Sada se kaješ?

— Ne, gladan sam...

*

U sivilu praskozorja patrola je dojahala do ruševina remize. Svugdje su ležale razbacane olupine tramvajskih kola. Konji su bezvoljno kaskali kroz muljaste bare. Pjegavi Ask se trgnu iz dremeža i krvavim očima pređe željeznim grobištem.

— Gledaj, Bodo! — najednom šapnu. Bradonja i Bodo naglo se trgnu. Gledajući za ispruženom Askovom rukom spaziše jednu zgurenu priliku, koja je trčkarala među golim rebrima vagona.

— Otpadnik! —> zadovoljno huknu bradonja, otkopča čuturu i doda Bodou. — Na pijanduro, ovo jutro ponudilo nam je iznenadnu zabavu, zar ne?

Bodo zatvori oči i dugim gutljajima isprazni čuturu. Zatim otkopča sa sedla tešku okovanu toljagu, te mahnuvši njome nekoliko puta, ispusti otegnut, zadovoljan vrisak. Konji se propeše i pojuriše, podbadani vriskom i zvižducima. Lov otpoče.

*

— Dobro, podijelit ću današnje sljedovanje s tobom prijatelju. — Bjelokosi domaćin se digne i utrnuvši svijeću pođe u susjednu prostoriju, gdje je jutro već bilo obijeljelo zastor.

— Nisam više gladan prijatelju — pogodi ga ciničan glas noćašnjeg posjetioca. Okrene se. Kapuljača je pala i ukaza se usko, mršavo lice, uokvireno kestenjastom kratkom kosom a dva siva, hladna podsmješljiva oka. Ispod nabora ogrtača ukaže se crni kožni haljetak koji je dopirao iznad koljena visoke jahaće čizme.

— Kontrola Ustrojstva, domaćine. — Glas mu se čudno izmijenio, kao da je podrhtavao od pritajene sreće: radost lovca!

— Nije loše. — Plave oči pokazaše razočaranje, ali ne i strah.

— Da, Kuno, dugo smo sumnjali u vašu lojalnost. Bila je potrebna kontrola; razumljivo, zar ne?

— Ne budite smiješni! Zar je Ustrojstvu potrebna čak i naša lojalnost? — Kuno se osmjehnu kratko i gorko.

— Nazovite to kako hoćete. Pokazali ste spremnost da pomognete otpadniku. Kazna za to vam je poznata, zar ne? — Kontrolor Ližu poprimi službeni stav.

— Ma naravno! — Kuno mahnu rukom, zatim se nasmiješi. — Znate li da ste me prevarili samo zato što ste govorili istinu dok ste se pretvarali?

*

Konji su jurili između gomila starog željeza. Bjegunac jo nestao. Bradonja se nervozno osvrtao. Nešto dalje vrludao je Bodo, bijesno udarajući toljagom po metalnim rebrima.

— Bodo! Desno od tebe! — viknu bradonja. Bodo se okrenu dignuvši toljagu, no bio je to Ask. Bijesno otpuhna. Pogledom kao da je probadao hrpe željeza, tražeći bjegunca.

— Gdje li je? — riknu pogledavši bradonju. Zatim mu se oči razrogačiše. Bjegunac se izvukao iz jednog vagona i dugim skokovima pojurio prema bradonji. U rukama je nosio dugu gvozdenu polugu. Bradonja se nespretno osvrnu i digne ruku s toljagom. U istom trenutku vrh poluge mu rastrgne kožne spone oklopa i prodirući kroz rebra — nađe put u utrobu.

Bradonja ispusti dug hropac i klonu. Bodo se osvijesti i bijesno ričući pojuri.

*

Ulicama jutarnjeg grada tandrkala su kola. Uz kola jahali su oružnici kontrole u crnim prslucima i kožnim kalpacima, optočenim čeličnim zakovicama, niz koje su se spuštali bijeli konjski repovi. U kolima su se tresli Kuno i kontrolor Ližu, obuzeti svaki svojim mislima.

— Možete izbjeći najgore, ako nam otkrijete da li postoji organizacija koja pomaže otpadnicima, a ako postoji, tko joj je sve član — prozbori napokon Ližu.

— Postoji, naravno. — Kuno je naslonio glavu na drveni zid i smiješio se zatvorenih očiju.

— Pa recite, čovječe, radi se o vašoj koži! — Ližu se nagnu i sugestivno upilji u smireno lice pod nepokornom bijelom grivom.

*

Ask je zaprepašteno buljio u Bodoa koji se rušio, razmrskane lubanje, pogođen bradonjinom toljagom u otpadnikovim rukama. Došlo mu je da krikne od straha, kada je ovaj uzjahavši Bodova konja krenuo prema njemu. Uspaničeno okrenu konja i pojuri prema gradu. Osvrnuvši se, vidje, kako otpadnik galopira preko pustare, da bi

uskoro nestao u blijesku jesenjeg sunca.

*

— Pa dobro kada ste navalili. — Kuno otvori oči i pogleda Lizua. — Nije to organizacija, to je nešto mnogo više, dragi moj. To je čovječanstvo!

— No molim vas, bez fraziranja i patetike.

— Ma ušutite, budalo! Što vi znate? Mislili ste da će Ustrojstvo vječno trajati, ako konzervirate prvobitno stanje? Čovječe, nije potrebna nikakva tajna organizacija! Protiv vas radi sama ljudska priroda, koja ne trpi nikakvu prisilu niti ograničenja!

Kuno malo ušuti, kao da traži nove riječi. Ližu je sjedio osupnut, zatečen nenadanim ispadom.

— Sve što ste meni noćas rekli, ljudima je odavno jasno — nastavi Kuno. — Sami ste toga svjesni. Zar možete zaustaviti probuđeno čovječanstvo s onim jadnim, primitivnim razbijačima i ubojicama koje zovete oružnicima? Sigurno da ne možete, jer njihov je moral u toljagi, a sloboda volje u dupetu!

— Zašto govorite o ljudima i nama odvojeno? Pa zar mi nismo ljudi? — upita konačno Ližu.

— Ne, niste. Poznajemo vas od praskozorja civilizacije i uvijek smo vas se bojali, ali što je čovjek kao pojedinac samosvjesniji i samostalniji, a to je priroda njegova razvoja, vi postajete sve manji, a oklop vam postaje sve teži i uskoro ćete postati potpuno nepokretni, zbog vlastite težine!

— Ma o kome to govoriš, čovječe?

Kuno duboko uzdahnu, a zatim pogleda Lizua. — Vi ste rudimenti ljudskog roda, opsjednuti sindromom vlasti — reče...

RAZGOVOR SA STANISLAWOM LEMOM

Marek Holynski

Knjige poljskog pisca Stanislawa Lema izišle su u više od 350 izdanja na 32 jezika. S poznatim u cijelom svijetu piscem znanstvene fantastike razgovarao je predstavnik poljske

agencije Interpress Marek Holynski.

— Biste li htjeli sudjelovati u svemirskom letu?

— Poletjeti? Ne, sam let me ne zanima. Doživljaj prevelikog optere

ćenja ili boravka u beštežinskom stanju... to mi se ne čini dovoljno uzbudljivim. Ali kad bi mi netko predložio šetnju po Mjesecu: vrlo rado. Skitanje po nepoznatom planetu sasvim je nov doživljaj.

— Nekada ste mnogo pisali o međuplanetarnim ekspedicijama. Je li među posadama vaših svemirskih brodova bio neki Poljak"

— Samo jedanput. Godine 1951. debitirao sam knjigom »Astronauti«. Medu astronaute koji su dali naslov knjige stavio sam Poljaka koji se zvao Soltyk. Tada sam to tretirao kao čistu fantaziju; ni na trenutak nisam pomislio da se to može razmatrati u stvarnim kategorijama, iako sam akciju locirao u suvremenosti, ali više na principu »sedamdesete-osamdesete godine 111 nikada. Tada su mi, uostalom, predbacivali netočnosti. Istina, nisam naročito pazio na različite sitnice posebno raketno-tehničke Tek poslije letova prvih sputnjika shvatio sam da treba da zasučem rukave. Poslije sam imao priliku da porazgovaram s astronautima koji su stvarno letjeli. Obično možda zbog ljubaznosti, govorili su da se sve slaže i da je stvarnost gotovo onakva kakvu sam opisao u romanima

— Sovjetski astronaut Titov je jednom rekao: »Knjige Stanislawa Lema otkrivaju čitaocima NEPOZNATO — ono što se može dogoditi sutra ili nikad. Njegove knjige uče misliti dublje, prisiljavaju čitaoca da razmišlja o složenosti prirode i čovjekove historije.« A kako vi ocjenjujete astronaute? Jesu li oni daleko od književnih modela9

— One koje sam upoznao (Feoktistov. Jegorov. Komarov) vrlo su simpatični. Ljudi vrlo sposobni u psihičkom i fizičkom smislu, svestrano obučeni. U posljednje vrijeme, koliko znam, prešlo se na stanovitu specijalizaciju astronauta Prije je svatko morao raditi sve, danas lete stručniaci. tehničari i to više kao putnici. Moj glavni

junak pilot Pirx nije baš mnogo podsjećao na njih. Osim toga, nije imao ni ime ni obitelj; nisam pisao o njegovoj nacionalnoj pripadnosti,

samo se moglo pretpostaviti da je bio porijeklom iz neke male države, recimo iz Beneluksa. Njegove ekspedicije su bile pod pokroviteljstvom organizacije tipa Ujedinjenih naroda.

— Već nekoliko godina predajete futurologiju studentima Filozofskog fakulteta Jagelonskog univerziteta u Krakowu. Dakle vi ste osoba koju se može upitati: kako će se razvijati istraživanje svemira i kakve ćemo od toga imati koristi?

— Čini se da smo već blizu stvaranja stalne satelitske stanice s posadom koja se mijenja na principu rotacije. Takva stanica je vrlo pogodna za više praktičnih ciljeva: od istraživanja Zemlje pa sve do astronomije. Posebno bi me zanimao problem zahvaćanja Sunčeva zračenja iz prostranstva i slanje tih zraka u snopovima na Zemlju. Ovo je važno zato što se na Zemlji iscrpljuju energetske sirovine. Ipak ne mislim da bi se stvorile kolonije na putanji oko Zemlje. Cak i nije riječ o izuzetnoj skupoći takvog letećeg otoka. Znatno su bitnija psihološka ograničenja. Cak i na velikom prekooceanskom brodu čovjek se poslije nekoliko dana osjeća kao zatvorenik. Sto dalje? Valjda istraživanje planeta. U prvom redu Mjeseca, kasnije dvaju najbližih planeta, Marsa i Venere. Ali od toga do naseljavanja još je vrlo daleko. I možemo se nadati neugodnim iznenađenjima. Mene je neugodno iznenadilo to što nisu nađeni tragovi života na Marsu, premda bi bilo u skladu s općepriznatim principom da život treba da nastane samo gdje je sunce i gdje ne postoje izuzetno nepogodni uvjeti. Očigledno se o Marsu još ne zna sve, ali su se veoma smanjile šanse da ćemo tamo otkriti život.

— Opredjeljujete se kao pristalica

umjerene i razumne penetracije svemira. Istovremeno tvrdite da je svemir beskonačnost koja se metodama nastalim na Zemlji ne može istražiti. Dalje, nije vam dovoljno to što su ljudske spoznajne mogućnosti ograničene vremenom i prostorom: tim preprekama pridođajete nove, još oštrije, proričući da postoje pojave koje se ne daju objasniti do kraja. Posljednje stranice vaših knjiga nisu rješavale zagonetke koje su se prije pojavljivale.

— A zar praksa to nije potvrdila? Na primjer, dosad ne znamo zašto je tlo Marsa djelovalo na mjerne aparate tako specifično da se neka opažanja međusobno nisu slagala. Ili takozvane crne rupe. Godinama su bile tretirane kao fikcija, a sada se pretpostavlja da su jezgra galaktika upravo te divovske crne rupe. Dakle najmoćniji izvor energije koji utječe na to kako se mijenja svemir. Doimalo se kao šala to što sam nekad predlagao energoprivredu »crnih rupa«, a sada čitam znanstvene radove na tu temu. A treba znati i to da još nitko nije dosegao crnu rupu. U toku proteklih dvadeset godina naša su svemira doživjela ozbiljne promjene a da se radi toga ljudi nisu morali mnogo udaljavati od Zemlje. Ako se više udalje, doći će novi val otkrića. Ipak mislim da budućnost skriva zagonetke koje su nesrazmjerno

zakučastije od svih dosadašnjih. Možda ćemo ih vrlo teško rješavati: mi smo sisavci, kičmenjaci, izvanredno prilagođeni sili teže... samo toliko...

— Zasad su svemirska putovanja prilično dosadna. Barem u usporedbi s njihovim književnim vizijama koje su sadržavale više slikovitih doživljaja, slučajnosti.

— Dramaturgija stvarnih ekspedicija je više nego siromašna. Svemirsku dosadu ne čini samo astronautika. Obično postupni i spori uspjesi nisu »fotogenični« s književnog stajališta. Ali sjetite se američke ekspedicije kojoj je

naređeno da se vrati: to je bila superatraktivna tema. Nekad sam čitao o neuspjeloj ekspediciji na Mount Everest i to je bilo uzbudljivo, stalno smo bili napeti. Kasnije mi je u ruke stigla knjiga o osvajanju tog vrha. Dosadna kao vojnički raport. Ovo su donijeli, ovamo su prenijeli logor: Događaj s najviše emocija: nekome se smrznuo prst.

— Danas se o svemiru piše u dnu stranice. Faktor ugroženosti je u obratnom razmjeru s usavršenosti tehničkih sredstava...

— Pod uvjetom da nam neke tajanstvene snage neće zasmetati. Dosad još nismo uspjeli uspostaviti vezu s drugim civilizacijama. Kao što bi se nekad reklo »kod susjeda je tiho, valjda su otišli u kino«.

— Na temu »Veze s izvanzemaljskim civilizacijama« čak se povremeno organiziraju konferencije na koje zovu vas kao jedinu osobu koja nije dobitnik Nobelove nagrade.

— S tehničkog gledišta, putovanja na druge planete su moguća u toku narednih godina. Ljudska vrsta se odlikuje urođenom sklonošću prema ekspanziji. Ne spriječi li nas nešto, uskoro će doći do slijetanja na susjednim planetima. Potrebni su za to fondovi; možda milijarde koje svakodnevno trošimo za naoružanje. To bi povećalo vjerojatnost da ćemo pronaći druge civilizacije. Već sada svemirske stanice ponekad primaju zračenja kakva atmosfera inače ne propušta. Možda svemirci upravo na taj način emitiraju vijesti. Uostalom, ne znam da li svemirske civilizacije uopće postoje, no smatram da bi ih vrijedilo tražiti. Rekoh, za to su potrebna sredstva i ne smijemo se usmjeriti na to da ćemo svemiru oteti neka blaga i vratiti uložen novac. Civilizacija ne može imati mentalitet djeteta koje prelazi plot da bi ubralo susjedove jabuke. Ako bi tako postupala, za služila bi da izumre.

(Copyright: Interpress, Varšava, studeni 1978)

EDGAR ALLAN POE I NJEGOVO DJELO

Jules Verne

O velikom fantastu i vizionaru Julesu Verneu (1828 — 1905) prošle je godine u povodu sto i pedesete godišnjice rođenja mnogo toga rečeno i napisano. Zbog toga ovom prilikom neće, ili bar ne izravno, biti riječi o ovom piscu kojeg mnogi drže ocem znanstvene fantastike. Ali, objavljivanjem jednog već odavno zaboravljena teksta, kojim je on 1863. godine Francuzima iz svog ugla predstavio jednako tako velikog fantasta Edgara Allana Poea (1809—1849), dajemo riječ Verneu osobno. Pišući o Poeu, iako u nekim detaljima i netočno (iste greške javljaju se u većini prvih evropskih izdanja: tvrdi se npr. da je Poe rođen 1913. u Baltimoreu, a točno je 1809. u Bostonu, ispredale su se i kojekakve priče o njegovom boravku u Grčkoj i u Rusiji, iako se čini da su to bile samo pričice kojima je Poe zabavljao okolinu, a ona sve prihvaćala zdravo za gotovo), Verne je ipak mnogo rekao i o sebi, pa je ovaj tekst utoliko zanimljiviji. Ne treba, naime, zaboraviti, da se motiv leta balonom javlja i kod Vernea, upravo kao i put na Mjesec. Raspravljajući o Poeovim pričama te vrste, Verne jasno iznosi vlastita stajališta i odnos prema fantastici, te njenim ishodištima u znanosti. Iako prigovara Poeu zbog neznanstvenog pristupa, nema nikakve sumnje da Verne duboko cijeni njegov materijalizam i težnju da »sve objasni zakonima fizike, čak i kad ih zbog toga sam mora izmisliti«, pa nas i tim podsjeća da je ovaj veliki američki pjesnik i pripovjedač posve osebujna tipa, u mnogome pridonio i nastanku žanra za čiji je razvitak upravo Verne bio najzaslužniji.

Mnogi ste, bez sumnje, čuli za tog uglednog američkog romanopisca, ali malo je onih koji poznaju njegova djela. Dopustite mi stoga da vam pričam o tom čovjeku i njegovu djelu; oboje zauzima značajno mjesto u povijesti književnosti, jer Poe je stvorio posebnu vrstu koja je prozišla iz njega samog, a čini mi se da je s njim otišla i njena tajna; mogli bismo ga nazvati Utemeljiteljem škole neobičnog; on je po-

maknuo granice nemogućeg. Mnogi su ga pokušali oponašati, čak ići dalje nego što je on učinio, pretjerali čak u tome, ali ne samo da ga nijedan nije nadmašio, nego mu se čak nije ni približio.

Kazat ću vam usput i da je jedan francuski kritičar, Charles Baudelaire, na početku svog prijevoda djela Edgara Poea napisao uvod

neobičan bar koliko i samo djelo. I taj bi uvod zaslužio nekoliko dodatnih objašnje-

nja, ali o njemu se već dosta govorilo u svijetu književnosti; zapažen je, i to s pravom. Charles Baudelaire bio je dostojan posla kojeg se prihvatio kad je pokušao da na svoj način objasni američkog pisca i ja mu mogu samo poželjeti da za tumača svog djela on nađe nekog novog Edgara Poea... oni su, uostalom, stvoreni da se razumiju. Osim toga, i Baudelairev ie prijevod zaista izvrstan . .

... Neću ni pokušavati da vam objasnim sve ono neobjašnjivo, neuhvatljivo i nemoguće, što je prozišlo iz Poeove mašte koja je ponekad graničila s delirijem...

Edgar Poe rođen je 1813. u Baltimoreu, u srcu Amerike. Njegova obitelj, koja je dugo bila vrlo ugledna, srozavala se vrtoglavo: djed mu je još bio cijenjeni oficir kod La Fayettea u ratu za nezavisnost a otac mu, bijedni i glumac, umro je u najcrnjoj bijedi.

Kad se 1822. vratio u Richmond, nastavio je školovanje; pokazivao je neobičnu nadarenost za fiziku i matematiku. Ali. njegovo raspušteno ponašanje otjeralo ga je sa Sveučilišta u Charlottesvilleu, pa i iz obitelji koja ga je usvojila; otišao je tada u Grčku, upravo u vrijeme rata koji nam se sada čini kao da je vođen samo zato da bi lord Byron stekao što veću slavu. Dodajmo usput da je Poe bio izvrstan plivač, a to je bio i engleski pjesnik, ali iz toga ipak nećemo izvlačiti nikakve paralele.

Iz Grčke je Edgar Poe prešao u Rusiju, stigao do Saint

Petersburga, kompromitirao se u nekim aferama čije su nam tajne nepoznate i vratio se u Ameriku gdje je stupio u vojnu školu. No, njegova nedisciplinirana narav i odavde ga je ubrzo izbacila, pa će okusiti bijedu, i to onu najstrašniju — američku. Da bi preživio, počinje pisati i u tome ima i sreće: odmah osvaja dvije nagrade — za najbolju priču i najbolju poemu — što ih je utemeljila neka revija. Ubrzo postaje i direktor lista »Souther Litterary Messenger«. Zahvaljujući njemu, list dobro napreduje te se u razdoblju relativnog blagostanja pisac ženi svojom rođakom Virginijom Clemm.

Dvije godine kasnije posvađao se s vlasnikom lista; nevoljnik je prečesto inspiraciju tražio u alkoholnom pijanstvu i zdravlje mu ie brzo propadalo. Pređimo zato brzo preko tih trenutaka bijede, borbi, uspjeha i očaja pisca kojeg su podržavale samo jadna mu supruga i njena majka koja ga je prihvatila kao sina. Recimo i to da je 6. listopada 1849, nakon duge noćne sjedeljke u nekoj baltimorskoj taverni, na ulici nađeno tijelo Edgara Poea; nesretnik je još disao. Prevezli su ga u bolnicu, ali ovaj put nije preživio delirium tremens — umro je dan kasnije, s jedva 36 godina.

To je bio život čovjeka; pogledajmo sada njegovo djelo; ostavit ću po strani Poea novinara, filozofa i kritičara i posvetiti se samo piscu,

jer tek u noveli, priči i romanu iskazuje se sva neobičnost njegova genija. Neki su ga uspoređivali s Engleskinjom Anne Redcliff i nijemcem

Hoffmannom. Ali, Anne Radcliff pisala je o užasu kojeg se može uvijek objasniti prirodnim uzrocima, a Hoffmann se bavio čistom fantastikom koju ne može protumačiti ni jedan fizikalni princip. Kod Poea, međutim, nije tako: njegovi likovi mogu postojati, oni su vrlo ljudski; ali redovito su to iznimne osobe, pretjerane supernervozne osjetljivosti, da kažemo galvanizirane, otprilike kao što bi bili ljudi kojima bi se dalo da udišu zrak obogaćen kisikom i čiji bi život bio neka vrst sagorijevanja u aktivnosti. Ako nisu ludi, Poeovi junaci to nužno moraju postati jer su pretjerali u korištenju svog mozga, upravo kao što drugi pretjeraju sa žestokim pićima; oni su zaključivanje i razmišljanje doveli do krajnjih granica, to su najstravičniji analitičari koje sam dosad sreo. sposobni da polazeći od neke beznačaine sitnice dopru do apsolutne istine.

Pokušavam ih protumačiti, ocrtati, odrediti, i nikako u tome ne uspijevam ..,

*

Nekoliko riječi o »Patki i balonu«. Najkraće rečeno, radi se o skupini od osam ljudi koja je za tri dana preletjela Atlantik. Priča o tom objavljena je u listu »New York Sun« i mnogi su u nju povjerovali, iako je jasno da mehanička sredstva koja navodi Poe, npr. Arhimedov vijak, koji služi za pokretanje i upravljanje. nikako ne mogu biti dovoljna za održavanje kontrole nad balonom. Aeronauti, koji su krenuli iz Engleske u Pariz, dospjeli su u Ameriku, do otoka Sullivan. Za vrijeme leta digli su se čak na 25.000 stopa. Priča je vrlo kratka i govori o njihovim nevoljama na tom putu, s više neobičnosti nego istine.

Zato mi je mnogo draža ona nazvana »Jedinstvena avantura stanovitog Hansa Pfaalla« i o njoj bih rekao nešto više. Odmah na početku moram upozoriti da su elementarni zakoni fizike i mehanike i ovdje odvažno prekršeni; to me kod Poea uvijek iznova iznenađuje, jer je samo s nekoliko pojedinosti mogao svoje priče lako učiniti znatno uvjerljivijim. No, kako je ovdje riječ o putu na Mjesec, možda ne treba previše zanovijetati na račun prijevoznog sredstva.

Taj Hans Pfaall bio je luckasti zločinac, neka vrst ubojice sanjara koji, da ne bi morao platiti dugove odlučuje da pobjegne na Mjesec. Krenuo je jednog lijepog jutra iz Rotterdama. pošto je ipak iz predostrožnosti svojim povjeriocima podmetnuo bombu...

Kako Pfaall izvodi to svoje nemoguće putovanje? Balon je napunio plinom što ga je sam izmislio, a dobiva ga kombinacijom »izvjesne metalne ili polumetalne tvari« i jedne vrlo uobičajene kiseline. Taj plin je jedan od sastavnih dijelova dušika«, iako znamo da je dušik

nedjeljiv, a gustoća mu je trideset i sedam puta manja nego li vodikova! Eto nas. fizikalno gledano, još jednom na polju čiste fantazije! Ali, to nije sve.

Vi znate da se aerostat penje zahvaljujući uzgonu. Na gornjoj granici atmosfere, otprilike na šest tisuća hvati (hvat = 1,949 m, dakle oko 12.000 metara — op. pr.), balon bi se — ako bi uopće mogao doletjeti tako visoko — I morao odjednom zaustaviti i nikakva ga ljudska moć ne bi mogla natjerati dalje; zato se Pfaall, ili bolje reći sam Poe, upušta u bizarne rasprave o tome kako se iznad zračnog omotača nalaze još neki eterički slojevi. Te su rasprave napisane nevjerojatno drsko — kao argumenti potežu se uglavnom netočne tvrdnje od kojih se onda savršenom nelogičnošću dolazi do zaključka da postoji velika vjerojatnost »da ni u jednom trenutku uspona neće doći do točke u kojoj bi se težina njegova golemog balona, nevjerojatno rijetkog plina koji se u njemu nalazi, košare i njena sadržaja, mogla izjednačiti s težinom mase okolne atmosfere«.

To je polazna točka, ali još uvijek nedovoljna. Jer, penjati se sve više i više može biti i lako, ali treba i disati. Pfaall zato nosi nekakav uredaj za kondenziranje zraka... Znači, ta je atmosfera toliko rijetka da je treba zgušnjavati zbog disanja, a istodobno je toliko gusta da i dalje tjera balon uvis. Neću inzistirati na tim proturječnostima jer, ako prihvatimo to polazište, Pfaallovo je putovanje divno opisano, puno neočekivanih zapažanja i neobičnih primjedbi; aeronaut povlači čitaoca za sobom u visoka zračna područja; brzo se probija kroz olujni oblak, na visini od devet i pol tisuća čini mu se da će mu zbog smanjenog atmosferskog pritiska oči ispasti iz duplji, a stvari koje ga u gondoli okružuju, prikazuju mu se u nekom neobičnom, monstruoznom obličju. Diže se i dalje, hvata ga grč, sam sebi nožićem pušta krv što mu donosi trenutačno olakšanje...

Dan za danom on dakle vodi svoj putni dnevnik. Otišao je 1. travnja... Devetnaestog stiže na Mjesec, »poput neke lopte u samo srce grada neobična izgleda i usred mase nekog ružnog naroda, u kojoj ni jedna osoba neće prozboriti ni riječi, niti će učiniti i najmanji napor da mu pomogne«. Tražeći Zemlju, opazio ju je »nepokretnu na nebu, u obliku velikog i tamnog bakrenog štita promjera otprilike dva stupnja, okruženu jednim od onih jarko svjetlucavih zlatnih obruba. Nije se moglo vidjeti mora i kontinente jer je sve bilo prekriveno nekim mrljama promjenljiva oblika...«

Tako završava neobična avantura Hansa Pfaalla. Ostaje još samo pitanje kako je taj izvještaj dospio do gradonačelnika Rotterdama, Mynheera Superbusa van Underducka. Donio ga je, ni više ni manje nego osobni glasnik Hansa Pfaalla, koji moli da se vrati na Zemlju; kad mu je to dopušteno, on je izvijestio o svojim neobičnim zapažanjima na novom planetu, o »iznenadnim smjenama hladnoće i vrućine, o

Sunčevoj svjetlosti što traje petnaest dana neumoljivo žareći a zatim ustupa mjesto hladnoći goroj od polarne, o stalnoj pretvorbi vode destilacijom, o stanovnicima, njihovu neobičnu tijelu i ružnoći, o tom da nemaju usnih školjki, jer je taj privjesak nepotreban u njihovoj atmosferi, pogotovu zato što ne poznaju svojstva i mogućnosti govora; o jednostavnom načinu komuniciranja koje govor zamjenjuje; o neshvatljivoj vezi koja sjedinjuje postojanje i sudbinu svakog stanovnika Mjeseca s nekim na Zemlji i koja upravlja kretanjem planeta i njegova satelita, a povrh svega, o mračnim i strašnim tajnama područja na drugoj Mjesečevoj polutki koja se, zahvaljujući čudesnoj podudarnosti rotacije satelita oko vlastite osi s njegovim okretanjem oko Zemlje, nikad još nije okrenula prema nama i, na vašu sreću nikad se i neće izložiti znatiželji ljudskih teleskopa«.

Razmislite dobro o svemu ovom, dragi čitatelji i uvjerite se kolike je divne stranice Edgar Poe napisao o tim neobičnim stvarima. On se tu zaustavio, završio je svoju pripovijest tvrdnjom da je to samo patka (u to se vrijeme u novinstvu »patkom« već nazivala svaka neobična ili nevjerojatna novost koja se prikazivala autentičnom, op. pr.). On, dakle, žali, a mi mu se u tom pridružujemo, što se ta priča tek treba dogoditi. A dok je netko jače inspiracije ili veće hrabrosti ne ostvari, moramo se odreći saznanja o organizaciji stanovnika Mjeseca, načinu kako međusobno komuniciraju u nedostatku riječi, a posebno o vezi koja postoji između nas i su bića na našem satelitu. Rado bih vjerovao da će oni, unatoč podređenosti njihova planeta, biti sposobni da postanu bar naša posluga...

Rekao sam da je Edgar Poe iz svoje čudne mašte izvukao najrazličitije efekte. Ukratko ću vam pobrojati one glavne, spominjući još neka njegova djela, kao što su »Rukopis pronađen u boci — čudna priča o brodolomu nakon kojeg brodolomce pokupi nepostojeći brod kojim upravljaju sjenke; »Spuštanje u Maelstrom« — vrtoglav izlet što ga pokušavaju ribari Lofodena; »Istina o slučaju g. Valdemara« — priča u kojoj je zaustavljena smrt; »Crna mačka« — o zločincu čije se nedjelo otkriva zahvaljujući toj životinji koju je nespretno ukopao zajedno sa žrtvom, »Čovjek mase« — o neobičnoj osobi koja živi jedino u gužvi i koju Poe, iznenađen, uzbuđen i protiv svoje volje privučen, slijedi kroz London, kroz kišu i maglu, kroz ulice prepune ljudi, kroz bučne bazare, kroz sumnjive udaljene četvrti u kojima se okupljaju pijanci, posvuda gdje ima gužve, njegova prirodnog elementa. Napokon, tu je i »Propast kuće Usher«, zastrašujuća avantura mlade djevojke koju pokapaju misleći da je mrtva...

»Zlatni skarabej« čudna je i iznenađujuća priča koja pobuđuje zanimanje dosad još nepoznatim sredstvima, puna zapažanja i zaključaka najviše logike, koja bi i sama dostajala da potvrdi genijalnost ovog američkog pisca. Za mene, to je najznačajnija od svih

njegovih neobičnih priča i u njoj su najprisutnije značajke onog književnog roda što ga sada nazivamo »poeovštinom«.

Završit ću ovo nabrajanje pričom nazvanom »Tjedan s tri nedjelje«. Ona je možda manje tužna, ali zato ništa manje neobična. Može li postojati tjedan s tri nedjelje? Naravno, ali za tri osobe. Upravo to dokazuje Poe! Zemlja ima opseg od 25 tisuća milja, a okreće se od istoka prema zapadu za dvadeset i četiri sata; to je brzina od oko tisuću milja na sat. Pretpostavimo da je jedna osoba otišla iz Londona tisuću milja prema zapadu: vidjet će sunce sat prije osobe koja se nije makla iz Londona. Ako pređe još tisuću milja, vidjet će sunce dva sata ranije, a na kraju svog puta oko svijeta, kad se vrati na polazište, imat će dan manje od druge osobe. Treća osoba neka pođe na isti put, ali u drugom smjeru, tj. prema istoku. Kad se vrati, imat će dan zakašnjenja, što se dakle dogodilo toj trojici? Za jednog, nedjelja je bila Jučer, za drugog nedjelja je danas, a za trećeg tek sutra. Kozmografska igra, ali ipak vrlo neobična.

Jesam li, dakle, pretjerao proglasivši glavna djela ovog američkog pisca čudnim i natprirodnim? Zar on nije stvorio nove oblike u literaturi, oblike koji su proizišli iz osjetljivosti njegova »ekscesivnog mozga«, da se poslužimo jednim od njegovih vlastitih izraza?

Ostavimo li po strani ono nepojmljivo, u Poeovim djelima treba se diviti novim situacijama, razmatranju malo poznatih činjenica, zapažanjima o bolesnim stanjima duha, izboru tema, neobičnim ličnostima njegovih junaka, njihovu boležljivu i nervoznom temperamentu i njihovu načinu izražavanja...

A uz sva ta pretjerivanja i dalje je prisutna tolika doza vjerojatnosti da on zadržava puno povjerenje čitalaca.

Neka mi sada bude dopušteno da svrnem vašu pozornost i na materijalističku stranu tih pripovijesti: u njima nikad ne intervenira proviđenje. Poe ne prihvaća takva rješenja i nastoji sve objasniti zakonima fizike, čak i kad ih po potrebi sam mora izmisliti; kod njega se ni u jednom trenutku ne osjeća vjera do koje bi ga moglo dovesti neprekidno razmatranje natprirodnog. On svoju fantastiku stvara hladno, ako smijem upotrijebiti tu riječ. Taj je pisac dakle, apostol materijalizma, ali pretpostavljam da je to manje posljedica njegova temperamenta nego li utjecaja tog tako praktičnog industrijskog društva Sjedinjenih Država; on je pisao, mislio i sanjao kao Amerikanac. Sad, kad smo i to konstatirali, možemo se i dalje diviti njegovim djelima.

A u tim neobičnim pričama možemo otkriti i neprestanu prenadraženost u kojoj je živio Edgar Poe; vlastita mu priroda na žalost nije dostajala, pa su ga pretjerivanja dovela do »grozne alkoholne bolesti« koju je sam tako dobro okrstio i od koje je i — umro.

(Preveo: Vladimir Matek)